श्रीमद्भगवद्गीता

ॐ

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

શ્રી સનાતન ધર્મ પાઠશાલા માટે

—: પ્રયોજક :—

શાસ્ત્રી ગંગાશંકર મંછાશંકર

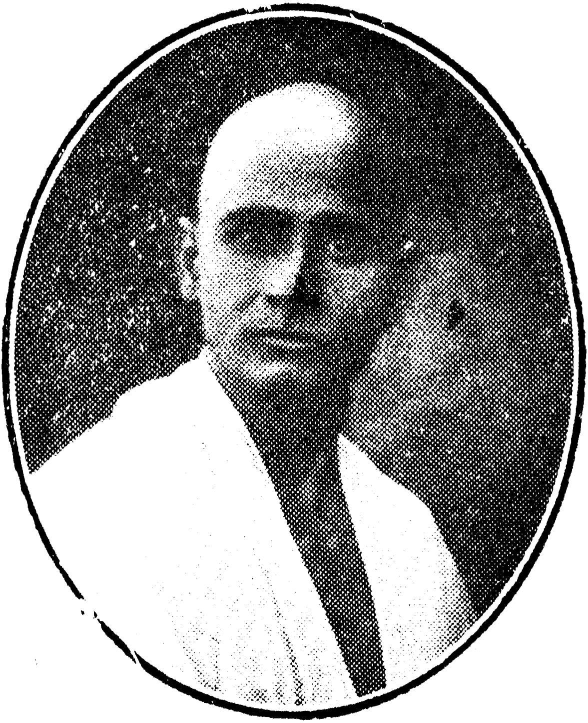
—: પ્રકાશક :—

કરસનદાસ નારણદાસ એન્ડ સન્સ
નાણાવટ—સુરત.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા
બાલુભાઈ કરસનદાસ બુકસેલર્સ
નાણાવટ-સુરત.

સુરત-ચૌટાના પુલ ઉપર આવેલા 'સુરત સિટિ'
પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં વજેરામ માનસિંહે છાપી.

॥ परोपकारार्थमिदं शरीरं ॥

પૂજ્ય સ્વામી શ્રી આત્માનન્દ સરસ્વતી.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

મંગલાચરણમ્

પાર્થાય પ્રતિબોધિતાં ભગવતા નારાયણેન સ્વયં
વ્યાસેનગ્રથિતાંપુરાણમુનિનામધ્યેમહાભારતમ્ ।
અદ્વૈતામૃતવર્ષિણીં ભગવતીમષ્ટાદશાધ્યાયિની
મંબ ત્વામનુસંદધામિ ભગવદ્ગીતે ભવદ્વેષિણીમ્
નમોસ્તુતે વ્યાસ વિશાલ બુધ્ધે
ફુલ્લારવિંદાયતપત્રનેત્ર યેન ત્વયા ભારતતૈલપૂર્ણઃ
પ્રજ્વાલિતો જ્ઞાનમયઃ પ્રદીપઃ ॥૨॥
પ્રપન્ન પારિજાતાય તોત્રવેત્રૈકપાણયે ।
જ્ઞાનમુદ્રાય કૃષ્ણાય ગીતામૃતદુહે નમઃ ॥૩॥
સર્વોપનિષદો ગાવો દોગ્ધા ગોપાલનંદનઃ ।
પાર્થો વત્સઃ સુધીર્ભોક્તા દુગ્ધં ગીતામૃતં મહત્॥

વસુદેવસુતં દેવં કંસચાણૂરમર્દનમ્ ।
દેવકીપરમાનંદં કૃષ્ણં વંદે જગદ્ગુરુમ્ ॥૫॥
ભીષ્મદ્રોણતટા જયદ્રથજલા ગાંધારનીલોપલા
શલ્યગ્રાહવતી કૃપેણ વહની કર્ણેન વેલાકુલા ।
અશ્વત્થામવિકર્ણઘોરમકરા દુર્યોધનાવર્તિની ।
સોત્તીર્ણા ખલુ પાંડવૈ રણનદી કૈવર્તકઃ કેશવઃ॥૬॥
પારાશર્યવચઃ સરોજમમલં ગીતાર્થ ગંધોત્કટં
નાનાખ્યાનકકેસરં હરિકથા સંબોધનાબોધિતમ્ ।
લોકે સજ્જનષટ્પદૈરહરહઃ પેપીયમાનં મુદા
ભૂયાદ્ભારતપંકજં કલિમલપ્રધ્વંસિનઃશ્રેયસે॥૭॥
મૂકંકરોતિ વાચાલં પંગું લંઘયતેગિરિમ્ ।
યત્કૃપા તમહં વંદે પરમાનંદમાધવમ્ ॥૮॥
યંબ્રહ્માવરુણેંદ્રરુદ્રમરુતઃસ્તુન્વંતિ દિવ્યૈઃસ્તવૈ।
વેદૈઃ સાંગપદક્રમોપનિષદૈર્ગાયંતિ યંસામગાઃ ।
ધ્યાનાવસ્થિતતદ્ગતેન મનસા પશ્યંતિ યં યોગિનો
યાસ્યાંતંનવિદુઃસુરાસુરગણાદેવાયતસ્મૈ નમઃ॥૯॥

॥ઇતિશ્રીમદ્ભગવદ્ગીતામંગલધ્યાનાદિ॥

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

પ્રથમોઽધ્યાયઃ

ધૃતરાષ્ટ્ર ઉવાચ ।

ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે સમવેતા યુયુત્સવઃ ।
મામકાઃ પાંડવાશ્ચૈવ કિમકુર્વત સંજય ॥૧॥

સંજય ઉવાચ ।

દૃષ્ટ્વાતુ પાંડવાનીકં વ્યૂઢં દુર્યોધનસ્તદા ।
આચાર્યમુપસંગમ્ય રાજા વચનમબ્રવીત્ ॥૨॥
પશ્યૈતાં પાંડુપુત્રાણામાચાર્ય મહતીંચમૂમ્ ।
વ્યૂઢાંદ્રુપદપુત્રેણ તવ શિષ્યેણ ધીમતા ॥૩॥
અત્ર શૂરા મહેષ્વાસા ભીમાર્જુનસમા યુધિ ।
યુયુધાનો વિરાટશ્ચ દ્રુપદશ્ચ મહારથઃ ॥૪॥

ધૃષ્ટકેતુશ્ચેકિતાનઃ કાશીરાજશ્ચ વીર્યવાન્ ।
પુરૂજિત્ કુંતીભોજશ્ચ શૈબ્યશ્ચ નરપુંગવઃ॥૫॥
યુધામન્યુશ્ચ વિક્રાંત ઉત્તમૌજાશ્ચ વીર્યવાન્ ।
સૌભદ્રો દ્રૌપદેયાશ્ચ સર્વે એવ મહારથાઃ ॥૬॥
અસ્માકં તુ વિશિષ્ટા યે તાન્નિબોધ દ્વિજોત્તમ ।
નાયકા મમ સૈન્યસ્ય સંજ્ઞાર્થં તાન્ બ્રવીમિતે॥૭॥
ભવાન્ ભીષ્મશ્ચ કર્ણશ્ચ કૃપશ્ચ સમિતિંજયઃ ।
અશ્વત્થામા વિકર્ણશ્ચ સોમદત્તિસ્તથૈવચ ॥૮॥
અન્યે ચ બહવઃ શૂરા મદર્થે ત્યક્તજીવિતઃ ।
નાનાશસ્ત્રપ્રહરણાઃ સર્વે યુદ્ધવિશારદાઃ ॥૯॥
અપર્યાપ્તં તદસ્માકં બલં ભીષ્માભિરક્ષિતમ્ ।
પર્યાપ્તં ત્વિદમેતેષાં બલં ભીમાભિરક્ષિતમ્ ॥૧૦॥
અયનેષુ ચ સર્વેષુ યથા ભાગમવસ્થિતાઃ ।
ભીષ્મમેવાભિરક્ષંતુ ભવંતઃ સર્વ એવ હિ ॥૧૧॥
તસ્ય સંજનયન્ હર્ષં કુરૂવૃદ્ધઃ પિતામહઃ
સિંહનાદં વિનદ્યોચ્ચૈઃશંખંદધ્મૌ પ્રતાપવાન્॥૧૨॥

તતઃ શંખાશ્ચ ભેર્યશ્ચ પણવાનકગોમુખાઃ ।
સહસૈવાભ્યહન્યંત સશબ્દસ્તુમુલોભવત્ ॥૧૩॥
તતઃ શ્વેતૈર્હયૈર્યુક્તે મહતિ સ્યંદને સ્થિતૌ ।
માધવઃ પાંડવશ્ચૈવ દિવ્યૌ શંખૌ પ્રદધ્મતુઃ॥૧૪॥
પાંચજન્યં હૃષીકેશો દેવદત્તં ધનંજયઃ ।
પૌડ્રં દધ્મૌ મહાશંખં ભીમકર્મા વૃકોદરઃ॥૧૫॥
અનંતવિજયં રાજા કુંતીપુત્રો યુધિષ્ઠિરઃ ।
નકુલઃ સહદેવશ્ચ સુઘોષમણિપુષ્પકૌ ॥૧૬॥
કાશ્યશ્ચ પરમેષ્વાસઃ શિખંડી ચ મહારથઃ ।
ધૃષ્ટદ્યુમ્નો વિરાટશ્ચ સાત્યકિશ્ચાપરાજિતઃ॥૧૭॥
દ્રુપદો દ્રૌપદેયાશ્ચ સર્વશઃ પૃથિવીપતેઃ ।
સૌભદ્રશ્ચમહાબાહુઃશંખાનદ્ધ્મુઃ પૃથક્પૃથક્॥૧૮॥
સઘોષો ધાર્તરાષ્ટ્રાણાં હૃદયાનિ વ્યદારયત્ ।
નભશ્ચ પૃથિવીં ચૈવ તુમુલો વ્યનુનાદયન્॥૧૯॥
અથ વ્યવસ્થિતાન્ દૃષ્ટ્વા ધાર્તરાષ્ટ્રાન્ કપિધ્વજઃ।
પ્રવૃત્તે શસ્ત્રસંપાતે ધનુરુદ્યમ્ય પાંડવઃ ॥૨૦॥

હૃષીકેશં તદા વાક્યમિદમાહ મહીપતે ।

અર્જુન ઉવાચ ।

સેનયોરુભયોર્મધ્યે રથં સ્થાપય મેઽચ્યુત ॥૨૧॥
યાવદેતાન્નિરીક્ષેઽહં યોદ્ધુકામાનવસ્થિતાન્ ।
કૈર્મયા સહ યોદ્ધવ્યમસ્મિન્ રણસમુદ્યમે ॥૨૨॥
યોત્સ્યમાનાનવેક્ષેઽહં યએતેત્ર સમાગતાઃ ।
ધાર્તરાષ્ટ્રસ્ય દુર્બુદ્ધેર્યુદ્ધે પ્રિયચિકીર્ષવઃ ॥૨૩॥

સંજય ઉવાચ ।

એવમુક્તો હૃષીકેશો ગુડાકેશેન ભારત ।
સેનયોરુભયોર્મધ્યે સ્થાપયિત્વારથોત્તમમ્॥૨૪॥
ભીષ્મદ્રોણપ્રમુખતઃ સર્વેષાં ચ મહીક્ષિતામ્ ।
ઉવાચ પાર્થ પશ્યૈતાન્ સમવેતાન્ કુરૂનિતિ॥૨૫॥
તત્રાપશ્યત્સ્થિતાન્પાર્થઃ પિતૄનથ પિતામહાન્ ।
આચાર્યાન્માતુલાન્ભ્રાતૄન્પુત્રાન્પૌત્રાન્સખીંસ્તથા
શ્વસુરાન્ સુહૃદશ્ચૈવ સેનયોરુભયોરપિ ।

તાન્ સમીક્ષ્ય સ કૌંતેયઃસર્વાન્બંધૂનવસ્થિતાન
કૃપયા પરયાવિષ્ટો વિષીદન્નિદમબ્રવીત્ ।

અર્જુન ઉવાચ ।

દૃષ્ટ્વેમં સ્વજનં કૃષ્ણ યુયુત્સું સમુપસ્થિતમ્॥૨૮॥
સીદંતિ મમ ગાત્રાણિ મુખં ચ પરિશુષ્યતિ ।
વેપથુશ્ચ શરીરે મે રોમહર્ષશ્ચ જાયતે ॥૨૯॥
ગાંડીવં સ્રંસતે હસ્તાત્ ત્વક્ ચૈવ પરિદહ્યતે ।
ન ચ શન્કોમ્યવસ્થાતું ભ્રમતીવ ચ મે મનઃ॥૩૦॥
નિમિત્તાનિ ચ પશ્યામિ વિપરીતાનિ કેશવ ।
નચ શ્રેયોનુપશ્યામિ હત્વા સ્વજનમાહવે ॥૩૧॥
ન કાંક્ષે વિજયં કૃષ્ણ નચ રાજયં સુખાનિચ ।
કિંનો રાજયેન ગોવિંદ કિં ભોગૈર્જીવિતેન વા ॥૩૨
યેષામર્થે કાંક્ષિતં નો રાજયં ભોગાઃ સુખાનિચ ।
ત ઇમેવસ્થિતાયુદ્ધે પ્રાણાંસ્ત્યક્ત્વા ધનાનિચ
આચાર્યાઃ પિતરઃ પુત્રાસ્તથૈવ ચ પિતામહાઃ

માતુલાઃ શ્વસુરાઃપૌત્રાઃશ્યાલાઃસંબંધિનસ્તથા
એતાન્ન હંતુમિચ્છામિ ઘ્નતોપિ મધુસૂદન।
અપિ ત્રૈલોક્ય રાજ્યસ્ય હેતોઃકિંનુ મહીકૃતે॥૩૫॥
નિહત્ય ધાર્તરાષ્ટ્રાન્નઃ કા પ્રીતિઃ સ્યાજ્જનાર્દન।
પાપમેવાશ્રયેદસ્માન્ હત્વૈતાનાતતાયિનઃ ॥૩૬॥
તસ્માન્નાર્હા વયં હંતું ધાર્તરાષ્ટ્રાન્ સ્વબાંધવાન્।
સ્વજનં હિ કથં હત્વા સુખિનઃ સ્યામ માધવ॥૩૭॥
યદ્યપ્યેતે ન પશ્યંતિ લોભોપહતચેતસઃ।
કુલક્ષયકૃતં દોષં મિત્રદ્રોહે ચ પાતકમ્ ॥૩૮॥
કથં ન જ્ઞેયમસ્માભિઃ પાપાદસ્માન્નિવર્તિતુમ્।
કુલક્ષયકૃતં દોષં પ્રપશ્યાદ્ભિર્જનાર્દન ॥૩૯॥
કુલક્ષયે પ્રણશ્યંતિ કુલધર્માઃ સનાતનાઃ।
ધર્મે નષ્ટે કુલં કૃત્સ્નમધર્માભિભવત્યુત ॥૪૦॥
અધર્માભિભવાત્ કૃષ્ણ પ્રદુષ્યંતિ કુલસ્ત્રિયઃ।
સ્ત્રીષુ દુષ્ટાસુ વાર્ષ્ણેય જાયતે વર્ણસંકરઃ ॥૪૧॥

સંકરો નરકાયૈવ કુલઘ્નાનાં કુલસ્ય ચ ।
પતંતિ પિતરો હ્યેષાં લુપ્તપિંડોદકક્રિયાઃ ॥૪૨॥
દોષૈરેતૈઃ કુલઘ્નાનાં વર્ણસંકરકારકૈઃ ।
ઉત્સાદ્યંતે જાતિધર્માઃ કુલધર્માશ્ચ શાશ્વતાઃ૪૩॥
ઉત્સન્નકુલધર્માણાં મનુષ્યાણાં જનાર્દન ।
નરકે નિયતં વાસો ભવતીત્યનુશુશ્રુમ ॥૪૪॥
અહોબત મહત્પાપં કંર્તું વ્યવસિતા વયમ્ ॥
યદ્રાજ્યસુખલોભેન હંતું સ્વજનમુદ્યતાઃ ॥૪૫॥
યદિ મામપ્રતિકારમશસ્ત્રં શસ્ત્રપાણયઃ
ધાર્તરાષ્ટ્રા રણે હન્યુસ્તન્મે ક્ષેમતરં ભવેત્ ॥૪૬॥
સંજય ઉવાચ ।
એવમુકત્વાર્જુનઃ સંખ્યે રથોપસ્થ ઉપાવિશત્ ।
વિસૃજ્ય સશરં ચાપં શોકસંવિગ્નમાનસઃ ॥૪૭॥

ઇતિશ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુન સંવાદે અર્જુન વિષાદયોગો નામ પ્રથમોધ્યાયઃ ॥૧॥

અધ્યાય ૨

સંજય ઉવાચ ।

તં તથા કૃપયાવિષ્ટમશ્રુપૂર્ણાકુલેક્ષણમ્ ।
વિષીદંતમિદં વાક્યમુવાચ મધુસૂદનઃ ॥૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

કુતસ્ત્વા કશ્મલમિદં વિષમે સમુપસ્થિતમ્ ।
અનાર્યજુષ્ટમસ્વર્ગ્યમકીર્તિકરમર્જુન ॥૨॥
ક્લૈબ્યં માસ્મ ગમઃ પાર્થ નૈતત્ત્વય્યુપપદ્યતે ।
ક્ષુદ્રં હૃદયદૌર્બલ્યં ત્યક્ત્વોત્તિષ્ઠ પરંતપ ॥૩॥

અર્જુન ઉવાચ ।

કથં ભીષ્મમહં સંખ્યે દ્રોણં ચ મધુસૂદન ।
ઈષુભિઃ પ્રતિયોત્સ્યામિ પૂજાર્હાવરિસૂદન ॥૪॥
ગુરૂનહત્વા હિ મહાનુભાવાન્
શ્રેયો ભોક્તું ભૈક્ષ્યમપીહ લોકે ।
હત્વાર્થકામાંસ્તુ ગુરૂનિહૈવ
ભુંજીય ભોગાન્ રુધિરપ્રદિગ્ધાન્ ॥૫॥

ન ચૈતદ્ વિદ્મઃ કતરન્નો ગરીયો
યદ્વા જયેમ યદિ વા નો જયેયુઃ ।
યાનેવ હત્વા ન જિજીવિષામ
સ્તેવસ્થિતાઃ પ્રમુખે ધાર્તરાષ્ટ્રાઃ ॥૬॥
કાર્પણ્યદોષોપહત સ્વભાવઃ
પૃચ્છામિ ત્વાં ધર્મસંમૂઢચેતાઃ ।
યચ્છ્રેયઃ સ્યાન્નિશ્ચિતં બ્રૂહિ તન્મે
શિષ્યસ્તેહં શાધિ માં ત્વાં પ્રપન્નમ્ ॥૭॥
નહિ પ્રપશ્યામિ મમાપનુદ્યાદ્
યચ્છોકમુચ્છોષણમિંદ્રિયાણામ્ ।
અવાપ્ય ભૂમાવસપત્નમૃદ્ધં
રાજ્યં સુરાણામપિ ચાધિપત્યમ્ ॥૮॥
એવમુક્ત્વા હૃષીકેશં ગુડાકેશઃ પરંતપઃ ।
ન યોત્સ્ય ઇતિ ગોવિંદમુક્ત્વા તૂષ્ણીંબભૂવહ
તમુવાચ હૃષીકેશઃ પ્રહસન્નિવ ભારત ।
સેનયોરુભયોર્મધ્યે વિષીદન્તમિદં વચઃ ॥૧૦॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

અશોચ્યાનન્વશોચસ્ત્વં પ્રજ્ઞાવાદાંશ્ચ ભાષસે ।
ગતાસૂનગતાસૂંશ્ચ નાનુશોચન્તિ પંડિતાઃ ॥૧૧॥
નત્વેવાહં જાતુ નાસં ન ત્વંનેમે જનાધિપાઃ ।
ન ચૈવ ન ભવિષ્યામઃ સર્વે વયમતઃ પરમ્ ॥૧૨॥
દેહિનોઽસ્મિન્યથા દેહે કૌમારં યૌવનં જરા ।
તથા દેહાંતરપ્રાપ્તિર્ધીરસ્તત્ર ન મુહ્યતિ ॥૧૩॥
માત્રાસ્પર્શાસ્તુ કૌંતેય શીતોષ્ણસુખદુઃખદાઃ ।
આગમાપાયિનો નિત્યાસ્તાંસ્તિતિક્ષસ્વ ભારત
યંહિ ન વ્યથયંત્યેતે પુરુષં પુરુષર્ષભ ।
સમદુઃખસુખં ધીરં સોમૃતત્વાય કલ્પતે॥૧૫॥
નાસતો વિદ્યતે ભાવો નાભાવો વિદ્યતે સતઃ ।
ઉભયોરપિદૃષ્ટોંતસ્ત્વનયોસ્તત્ત્વદર્શિભિઃ ॥૧૬॥
અવિનાશિ તુ તદ્વિદ્ધિ યેન સર્વમિદં તતમ્ ।
વિનાશમવ્યયસ્યાસ્ય ન કશ્ચિત્કર્તુમર્હતિ॥૧૭॥

અંતવંત ઇમે દેહા નિત્યસ્યોક્તાઃ શરીરિણઃ ।
અનાશિનોઽપ્રમેયસ્ય તસ્માદ્ યુધ્યસ્વ ભારત ॥૧૮॥
યએનં વેત્તિ હંતારં યશ્ચૈનં મન્યતે હતમ્ ।
ઉભૌ તૌ ન વિજાનિતો નાયં હંતિ ન હન્યતે ॥૧૯॥
ન જાયતે મ્રિયતે વા કદાચિ
ન્નાયં ભૂત્વા ભવિતા વા ન ભૂયઃ
અજો નિત્યઃ શાશ્વતોઽયં પુરાણો
ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે ॥૨૦॥
વેદાવિનાશિનં નિત્યં ય એનમજમવ્યયમ્ ।
કથં સ પુરુષઃ પાર્થ કં ઘાતયતિ હંતિ કમ્ ॥૨૧॥
વાસાંસિ જીર્ણાનિ યથા વિહાય
નવાનિ ગૃહ્ણાતિ નરોઽપરાણિ ।
તથા શરીરાણિ વિહાય જીર્ણા
ન્યન્યાનિ સંયાતિ નવાનિ દેહી ॥૨૨॥

નૈનં છિંદંતિ શસ્ત્રાણિ નૈનં દહતિ પાવકઃ ।
ન ચૈનં ક્લેદયંત્યાપો નશોષયતિ મારુતઃ॥૨૩॥
અચ્છેદ્યોયમદાહ્યોયમક્લેદ્યોશોષ્ય એવ ચ ।
નિત્યઃ સર્વગતઃ સ્થાણુરચલોયં સનાતનઃ॥૨૪॥
અવ્યકતોયમચિંત્યોયમવિકાર્યો યમુચ્યતે ।
તસ્માદેવં વિદિત્વૈનં નાનુશોચિતુમર્હસિ ॥૨૫॥
અથ ચૈનં નિત્યજાતં નિત્યં વા મન્યસેમૃતમ્ ।
તથાપિત્વં મહાબાહો નૈવં શોચિતુમર્હસિ॥૨૬॥
જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુર્ધ્રુવં જન્મ મૃતસ્ય ચ ।
તસ્માદપરિહાર્યેર્થે ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ॥૨૭॥
અવ્યક્તાદીનિ ભૂતાનિ વ્યક્તમધ્યાનિ ભારત ।
અવ્યક્તનિધનાન્યેવ તત્ર કા પરિદેવના ॥૨૮॥
આશ્ચર્યવત્પશ્યતિ કશ્ચિદેન
માશ્ચર્યવદ્વદતિ તથૈવ ચાન્યઃ ।
આશ્ચર્યવચ્ચૈનમન્યઃ શૃણોતિ
શ્રુત્વાપ્યેનં વેદ ન ચૈવ કશ્ચિત્ ॥૨૯॥

દેહી નિત્યમવધ્યોયં દેહે સર્વસ્ય ભારત ।
તસ્માત્ સર્વાણિ ભૂતાનિ નત્વં શોચિતુમર્હસિ
સ્વધર્મમપિચાવેક્ષ્ય ન વિકંપિતુમર્હસિ।
ધર્મ્યાદ્ધિ યુદ્ધાચ્છ્રેયોન્યત્ ક્ષત્રિયસ્ય ન વિદ્યતે॥૩૧
યદૃચ્છયા ચોપપન્નં સ્વર્ગદ્વારમપાવૃતમ્।
સુખિનઃક્ષત્રિયાઃપાર્થ લભંતે યુદ્ધમીદૃશમ્॥૩૨॥
અથ ચેત્ત્વમિમં ધર્મ્યં સંગ્રામં ન કરિષ્યસિ।
તતઃસ્વધર્મંકિર્તિંચ હિત્વા પાપમવાપ્સ્યસિ॥૩૩॥
અકીર્તિં ચાપિ ભૂતાનિ કથયિષ્યંતિ તે વ્યયામ્।
સંભાવિતસ્ય ચાકીર્તિર્મરણાદતિરિચ્યતે ॥૩૪॥
ભયાદ્રણાદુપરતં મંસ્યંતે ત્વાં મહારથાઃ।
યેષાંચત્વં બહુમતો ભૂત્વા યાસ્યસિ લાઘવમ્॥૩૫॥
અવાચ્યવાદાંશ્ચ બહૂન્ વદિષ્યંતિ તવાહિતાઃ।
નિંદંતસ્તવ સામર્થ્યં તતો દુઃખતરંનુ કિમ્॥૩૬॥
હતોવાપ્રાપ્સ્યસિ સ્વર્ગં જિત્વાચભોક્ષ્યસે મહીમ્।
તસ્માદુત્તિષ્ઠ કૌંતેય યુદ્ધાય કૃતનિશ્ચયઃ ॥૩૭॥

સુખદુઃખે સમે કૃત્વા લાભાલાભૌ જયાજયૌ ।
તતો યુદ્ધાય યુજ્યસ્વ નૈવં પાપમવાપ્સ્યસિ॥૩૮॥
એષાતેભિહિતાસાંખ્યે બુદ્ધિર્યોગે ત્વિમાંશૃણુ ।
બુદ્ધ્યા યુક્તો યયા પાર્થ કર્મબંધં પ્રહાસ્યસિ॥૩૯॥
નેહાભિક્રમનાશોસ્તિ પ્રત્યવાયો ન વિદ્યતે ।
સ્વલ્પમપ્યસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતો ભયાત્
વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિરેકેહ કુરુનંદન ।
બહુશાખા હ્યનંતાશ્ચ બુદ્ધયો વ્યવસાયિનામ્
યામિમાં પુષ્પિતાં વાચં પ્રવદંત્યવિપશ્ચિતઃ ।
વેદવાદરતાઃ પાર્થ નાન્યદસ્તીતિવાદિનઃ ॥૪૨॥
કામાત્માનઃ સ્વર્ગપરા જન્મકર્મફલપ્રદામ્ ।
ક્રિયાવિશેષબહુલાં ભોગૈશ્વર્યગતિંપ્રતિ ॥૪૩॥
ભોગૈશ્વર્યપ્રસક્તાનાં તયાપહૃતચેતસામ્ ।
વ્યયસાયાત્મિકા બુદ્ધિઃ સમાધૌ ન વિધીયતે
ત્રૈગુણ્યવિષયા વેદા નિસ્ત્રૈગુણ્યો ભવાર્જુન ।

નિર્દ્વંદ્વો નિત્યસત્વસ્થો નિર્યોગક્ષેમ આત્મવાન્
યાવાનર્થ ઉદપાને સર્વતઃ સંપ્લુતોદકે ।
તાવાન્ સર્વેષુ વેદેષુ બ્રાહ્મણસ્ય વિજાનતઃ॥૪૬॥
કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન ।
મા કર્મફલહેતુર્ભૂર્મા તે સંગોસ્ત્વકર્મણિ॥૪૭॥
યોગસ્થઃ કુરુ કર્માણિ સંગં ત્યક્ત્વા ધનંજય ।
સિદ્ધ્યસિદ્ધ્યોઃ સમોભૂત્વા સમત્વં યોગ ઉચ્યતે
દૂરેણ હ્યવરં કર્મ બુદ્ધિયોગાદ્ધનંજય ।
બુદ્ધૌ શરણમન્વિચ્છ કૃપણાઃ ફલહેતવઃ ॥૪૯॥
બુદ્ધિયુક્તો જહાતીહ ઉભે સુકૃતદુષ્કૃતે ।
તસ્માદ્યોગાય યુજ્યસ્વ યોગઃ કર્મસુ કૌશલમ્
કર્મજં બુદ્ધિયુક્તાહિ ફલંત્યક્ત્વા મનીષિણઃ ।
જન્મબંધવિનિર્મુક્તાઃ પદં ગચ્છંત્યનામયમ્
યદા તે મોહકલિલં બુદ્ધિર્વ્યતિતરિષ્યતિ ।
તદા ગંતાસિ નિર્વેદં શ્રોતવ્યસ્યશ્રુતસ્ય ચ ॥

શ્રુતિવિપ્રતિપન્ના તે યદા સ્થાસ્યતિ નિશ્ચલા ।
સમાધાવચલા બુદ્ધિસ્તદા યોગમવાપ્સ્યસિ॥૫૩॥

અર્જુન ઉવાચ ।

સ્થિતપ્રજ્ઞસ્ય કા ભાષા સમાધિસ્થસ્ય કેશવ ।
સ્થિતધીઃ કિં પ્રભાષેત કિમાસીત વ્રજેત કિમ્

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

પ્રજહાતિ યદા કામાન્ સર્વાન્ પાર્થ મનોગતાન્ ।
આત્મન્યેવાત્મના તુષ્ટઃ સ્થિતપ્રજ્ઞસ્તદોચ્યતે
દુઃખેષ્વનુદ્વિગ્નમનાઃ સુખેષુ વિગતસ્પૃહઃ ।
વીતરાગભયક્રોધઃ સ્થિતધીર્મુનિરુચ્યતે ॥૫૬॥
યઃ સર્વત્રાનભિસ્નેહ સ્તત્તત્પ્રાપ્ય શુભાશુભમ્ ।
નાભિનંદતિ નદ્વેષ્ટિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥૫૭॥
યદા સંહરતે ચાયં કૂર્મોંગાનીવ સર્વશઃ ।
ઇંદ્રિયાણીંદ્રિયાર્થેભ્યસ્તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા॥૫૮॥
વિષયા વિનિવર્તન્તે નિરાહારસ્ય દેહિનઃ ।
રસવર્જં રસોપ્યસ્ય પરં દૃષ્ટ્વા નિવર્તતે ॥૫૯॥

યતતો હ્યપિ કૌંતેય પુરુષસ્ય વિપશ્ચિતઃ ।
ઇંદ્રિયાણિ પ્રમાથીનિ હરન્તિ પ્રસભં મનઃ ॥૬૦॥
તાનિ સર્વાણિ સંયમ્ય યુક્ત આસીત મત્પરઃ ।
વશે હિ યસ્યેંદ્રિયાણિ તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા
ધ્યાયતો વિષયાન્ પુંસઃ સંગસ્તેષૂપજાયતે ।
સંગાત્સંજાયતે કામઃ કામાત્ ક્રોધોભિજાયતે
ક્રોધાદ્ભવતિ સંમોહઃ સંમોહાત્સ્મૃતિવિભ્રમઃ।
સ્મૃતિભ્રંશાદ્ બુધ્ધિનાશો બુદ્ધિનાશાત્પ્રણશ્યતિ
રાગદ્વેષવિયુક્તૈસ્તુ વિષયાનિંદ્રિયૈશ્ચરન્ ।
આત્મવશ્યૈર્વિધેયાત્મા પ્રસાદમધિગચ્છતિ ॥
પ્રસાદે સર્વદુઃખાનાં હાનિરસ્યોપજાયતે ।
પ્રસન્નચેતસો હ્યાશુ બુધ્ધિઃ પર્યવતિષ્ઠતે ॥
નાસ્તિ બુધ્ધિરયુક્તસ્ય ન ચાયુક્તસ્ય ભાવના ।
ન ચાભાવયતઃ શાંતિરશાંતસ્ય કુતઃ સુખમ્ ॥
ઇંદ્રિયાણાં હિચરતાં યન્મનોનુવિધીયતે ।
તદસ્ય હરતિ પ્રજ્ઞાં વાયુર્નાવમિવાંભસિ ॥૬૭॥

તસ્માદ્યસ્ય મહાબાહો નિગૃહીતાનિ સર્વશઃ।
ઈંદ્રિયાણીંદ્રિયાર્થેભ્યસ્તસ્ય પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ઠિતા ॥
યા નિશા સર્વભૂતાનાં તસ્યાં જાગર્તિ સંયમી ।
યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પશ્યતો મુનેઃ ॥
આપૂર્યમાણમચલપ્રતિષ્ઠં
સમુદ્રમાપઃ પ્રવિશન્તિ યદ્વત્ ।
તદ્વત્કામા યં પ્રવિશન્તિ સર્વે
સશાંતિમાપ્નોતિ ન કામકામી ॥૭૦॥
વિહાય કામાન્ યઃસર્વાન્ પુમાંશ્ચરતિ નિઃસ્પૃહઃ ।
નિર્મમો નિરહંકારઃ સ શાંતિમધિગચ્છતિ ॥૭૧॥
એષા બ્રાહ્મી સ્થિતિઃ પાર્થ નૈનાં પ્રાપ્ય વિમુહ્યતિ ।
સ્થિત્વાસ્યામંતકાલેપિ બ્રહ્મનિર્વાણમૃચ્છતિ॥૭૨॥
ઇતિશ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસૂપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં
યોગશાસ્ત્રે શ્રી કૃષ્ણાર્જુનસંવાદે સાંખ્યયોગો
નામ દ્વિતીયોધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥

અધ્યાય ૩

અર્જુન ઉવાચ ।

જ્યાયસી ચેત્કર્મણસ્તે મતા બુદ્ધિર્જનાર્દન ।
તત્કિં કર્મણિ ઘોરે માં નિયોજયસિ કેશવ ॥૧॥
વ્યામિશ્રેણેવ વાક્યેન બુદ્ધિં મોહયસીવ મે ।
તદેકં વદ નિશ્ચિત્ય યેન શ્રેયો હમાપ્નુયામ્ ॥૨॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

લોકેસ્મિન્ દ્વિવિધા નિષ્ઠા પુરા પ્રોક્તા મયાનઘ ।
જ્ઞાનયોગેન સાંખ્યાનાં કર્મયોગેન યોગિનામ્ ॥૩॥
ન કર્મણામનારંભાન્નૈષ્કર્મ્યં પુરુષોઽશ્નુતે ।
ન ચ સંન્યસનાદેવ સિદ્ધિં સમાધિગચ્છતિ ॥૪॥
ન હિ કશ્ચિત્ક્ષણમપિ જાતુ તિષ્ઠત્યકર્મકૃત્ ।
કાર્યતે હ્યવશઃ કર્મ સર્વઃ પ્રકૃતિજૈર્ગુણૈઃ ॥૫॥
કર્મેંદ્રિયાણિ સંયમ્ય ય આસ્તે મનસાસ્મરન્ ।
ઇંદ્રિયાર્થાન્ વિમૂઢાત્મા મિથ્યાચારઃ સઉચ્યતે॥૬॥

યસ્ત્વિંદ્રિયાણિ મનસા નિયમ્યારભતેર્જુન ।
કર્મેંદ્રિયૈઃ કર્મયોગમસક્તઃ સ વિશિષ્યતે ॥૭॥
નિયતં કુરુ કર્મ ત્વં કર્મજ્યાયો હ્યકર્મણઃ ।
શરીરયાત્રાપિચતે ન પ્રસિદ્ધયેદકર્મણઃ ॥૮॥
યજ્ઞાર્થાત્કર્મણોન્યત્ર લોકોયં કર્મબંધનઃ ।
તદર્થં કર્મ કૌંતેય મુક્તસંગઃ સમાચર ॥૯॥
સહ યજ્ઞાઃ પ્રજાઃ સૃષ્ટ્વા પુરોવાચ પ્રજાપતિઃ ।
અનેન પ્રસવિષ્યધ્વમેષ વોસ્ત્વિષ્ટકામધુક્॥૧૦॥
દેવાન્ભાવયતાનેન તે દેવા ભાવયંતુ વઃ ।
પરસ્પરં ભાવયંતઃ શ્રેયઃ પરમવાપ્સ્યથ ॥
ઈષ્ટાન્ભોગાન્હિ વો દેવા દારયં[illegible]યજ્ઞભાવિતાઃ ।
તૈર્દત્તાનપ્રદાયૈભ્યો યો ભુંકતે [illegible]ન એવ સઃ ॥
યજ્ઞઃ શિષ્ટાશિનઃ સંતો મુચ્યંતે સર્વકિલ્બિષૈઃ ।
ભુંજતે તે ત્વઘં પાપા યે પચંત્યાત્મકારણાત્ ॥
અન્નાદ્ભવંતિ ભૂતાનિ પર્જન્યાદન્નસંભવઃ ।
યજ્ઞાદ્ ભવતિ પર્જન્યો યજ્ઞઃ કર્મસમુદ્ભવઃ ॥

કર્મબ્રહ્મોદ્‌ભવં વિધ્ધિ બ્રહ્માક્ષર સમુદ્‌ભવમ્ ।
તસ્માત્સર્વગતં બ્રહ્મ નિત્યં યજ્ઞે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥
એવં પ્રવર્તિતં ચક્રં નાનુવર્તયતીહ યઃ ।
અધાયુરિંદ્રિયારામો મોઘં પાર્થ સ જીવતિ ॥
યસ્ત્વાત્મરતિરેવસ્યાદાત્મતૃપ્તશ્ચ માનવઃ ।
આત્મન્યેવ ચ સંતુષ્ટસ્તસ્ય કાર્યં ન વિદ્યતે॥૧૭॥
નૈવ તસ્ય કૃતેનાર્થો નાકૃતેનેહ કશ્ચન ।
ન ચાસ્ય સર્વભૂતેષુ કશ્ચિદર્થવ્યપાશ્રયઃ ॥૧૮॥
તસ્માદસકતઃ સતતં કાર્યં કર્મ સમાચર ।
અસકતો હ્યાચરન્ કર્મ પરમાપ્નોતિ પૂરુષઃ ॥
કર્મણૈવ હિ સંસિધ્ધિમાસ્થિતા જનકાદયઃ ।
લોકસંગ્રહમેવાપિ સંપશ્યન્કર્તુમર્હસિ ॥૨૦॥
યદ્યદાચરતિ શ્રેષ્ઠસ્તત્તદેવેતરોજનઃ ।
સ યત્પ્રમાણં કુરુતે લોકસ્તદનુવર્તતે ॥૨૧॥
ન મે પાર્થાસ્તિ કર્તવ્યં ત્રિષુ લોકેષુ કિંચન ।
નાનવાપ્તમવાપ્તવ્યં વર્ત એવ ચ કર્મણિ ॥૨૨॥

યદિ હ્યહં ન વર્તેયં જાતુ કર્મણ્યતંદ્રિતઃ ।
મમ વત્માનુવર્તંતે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ ॥૨૩॥
ઉત્સીદેયુરિમે લોકા ન કુર્યાં કર્મ ચેદહમ્ ।
સંકરસ્ય ચ કર્તા સ્યામુપહન્યામિમાઃપ્રજાઃ॥૨૪
સક્તાઃ કર્મણ્યવિદ્વાંસો યથા કુર્વંતિ ભારત ।
કુર્યાદ્વિદ્વાંસ્તથાસક્તશ્ચિકીર્ષુર્લોકસંગ્રહમ્ ॥૨૫॥
ન બુધ્ધિભેદં જનયેદજ્ઞાનાં કર્મસંગિનામ્ ।
જોષયેત્ સર્વ કર્માણિ વિદ્વાન્ યુક્તઃ સમાચરન્॥
પ્રકૃતેઃ ક્રિયમાણાનિ ગુણૈઃ કર્માણિ સર્વશઃ ।
અહંકારવિમૂઢાત્મા કર્તાહમિતિ મન્યતે ॥૨૭॥
તત્ત્વવિત્તુ મહાબાહો ગુણકર્મવિભાગયોઃ ।
ગુણાગુણેષુ વર્તન્ત ઇતિ મત્વા ન સજ્જતે॥૨૮॥
પ્રકૃતેર્ગુણસંમૂઢાઃ સજ્જન્તે ગુણકર્મસુ ।
તાનકૃત્સ્નવિદો મંદાન્ કૃત્સ્નવિન્નવિચાલયેત્ ॥
મયિ સર્વાણિ કર્માણિ સંન્યસ્યાધ્યાત્મચેતસા ।
નિરાશીર્નિર્મમો ભૂત્વા યુધ્યસ્વ વિગતજ્વરઃ॥૩૦॥

યે મે મતમિદં નિત્યમનુતિષ્ઠંતિ માનવાઃ ।
શ્રધ્ધાવંતો નસૂયંતો મુચ્યંતે તેપિ કર્મભિઃ॥૩૧॥
યે ત્વેતદભ્યસૂયંતો નાનુતિષ્ઠંતિ મે મતમ્ ।
સર્વજ્ઞાનવિમૂઢાંસ્તાન્ વિધ્ધિ નષ્ટાનચેતસઃ॥૩૨॥
સદૃશં ચેષ્ટતે સ્વસ્યાઃ પ્રકૃતેર્જ્ઞાનવાનપિ ।
પ્રકૃતિં યાંતિ ભૂતાનિ નિગ્રહઃ કિં કરિષ્યતિ॥૩૩॥
ઇંદ્રિયસ્યેંદ્રિયસ્યાર્થે રાગદ્વેષૌવ્યવસ્થિતૌ ।
તયોર્ન વશમાગચ્છેત્ તૌહ્યસ્ય પરિપંથિનૌ॥૩૪॥
શ્રેયાન્ સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્વનુષ્ઠિતાત્ ।
સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો ભયાવહઃ॥૩૫॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અથ કેન પ્રયુક્તોયં પાપં ચરતિ પુરુષઃ ।
અનિચ્છન્નપિ વાર્ષ્ણેય બલાદિવ નિયોજિતઃ॥૩૬

શ્રીભગવાનુવાચ ।

કામ એષ ક્રોધ એષ રજોગુણસમુદ્ભવઃ ।
મહાશનો મહાપાપ્મા વિદ્ધયેનમિહ વૈરિણમ્ ॥

ધૂમેનાવ્રિયતે વન્હિર્યથાદર્શો મલેન ચ ।
યથોલ્બેનાવૃતો ગર્ભસ્તથા તેનેદમાવૃતમ્ ॥૩૮॥
આવૃતં જ્ઞાનમેતેન જ્ઞાનિનો નિત્યવૈરિણા ।
કામરૂપેણ કૌંતેય દુઃષ્પૂરેણાનલેન ચ ॥૩૯॥
ઇંદ્રિયાણિ મનો બુધ્ધિરસ્યાધિષ્ઠાનમુચ્યતે ।
એતૈર્વિમોહયત્યેષ જ્ઞાનમાવૃત્ય દેહિનમ્ ॥૪૦॥
તસ્માત્ ત્વમિંદ્રિયાણ્યાદૌ નિયમ્ય ભરતર્ષભ ।
પાપ્માનં પ્રજહિહ્યેનં જ્ઞાનવિજ્ઞાનનાશનમ્ ૪૧
ઇંદ્રિયાણિ પરાણ્યાહુરિંદ્રિયેભ્યઃ પરં મનઃ ।
મનસસ્તુ પરાબુધ્ધિર્યો બુદ્ધેઃ પરતસ્તુસઃ ॥૪૨॥
એવંબુદ્ધેઃપરં બુદ્દ્વા સંસ્તભ્યાત્મનમાત્મના ।
જહિ શત્રું મહાબાહો કામરૂપં દુરાસદમ્ ॥૪૩

ઇતિશ્રી મ૦બ્ર૦યો૦શ્રી કૃ૦કર્મ૦યોગોના
તૃતીયોધ્યાયઃ ॥ ૩ ॥

અધ્યાય ૪

શ્રીભગવાનુવાચ ।

ઈમં વિવસ્તે યોગં પ્રોક્તવાનહમવ્યયમ્ ।
વિવસ્વાન્ મનવે પ્રાહુ મનુરિક્ષ્વાકવે બ્રવીત્ ॥૧॥
એવં પરંપરાપ્રાપ્તમિમં રાજર્ષયો વિદુ: ।
સ કાલેનેહ મહતા યોગો નષ્ટ: પરંતપ ॥૨॥
સ એવાયં મયા તેદ્ય યોગ: પ્રોક્ત: પુરાતન: ।
ભક્તોસિ મે સખા ચેતિ રહસ્યં હ્યેતદુત્તમમ્ ॥૩॥

અર્જુન ઉવાચ ।

અપરં ભવતો જન્મ પરંજન્મ વિવસ્વત:
કથમેતદ્વિજાનીયાં ત્વમાદૌ પ્રોક્તવાનિતિ॥૪॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

બહુનિ મે વ્યતીતાનિ જન્માનિ તવચાર્જુન ।
તાન્યહં વેદ સર્વાણિ ન ત્વં વેત્થ પરંતપ ॥૫॥
અજોપિ સન્નવ્યયાત્મા ભૂતાનામીશ્વરોપિ સન્ ।
પ્રકૃતિં સ્વામધિષ્ઠાય સંભવામ્યાત્મમાયયા ॥૬॥

યદા યદા હિ ધર્મસ્ય ગ્લાનિર્ભવતિ ભારત ।
અભ્યુત્થાનમધર્મસ્ય તદાત્માનં સૃજામ્યહમ્ ॥૭॥
પરિત્રાણાય સાધૂનાં વિનાશાય ચ દુષ્કૃતામ્ ।
ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંભવામિ યુગે યુગે ॥૮॥
જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।
ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામેતિ સોઽર્જુન॥૯॥
વીતરાગભયક્રોધા મન્મયા મામુપાશ્રિતાઃ ।
બહવો જ્ઞાનતપસા પૂતા મદ્ભાવમાગતાઃ॥૧૦॥
યે યથા માં પ્રપદ્યન્તે તાંસ્તથૈવ ભજામ્યહમ્ ।
મમ વર્ત્માનુવર્તન્તે મનુષ્યાઃ પાર્થ સર્વશઃ ॥૧૧॥
કાંક્ષન્તઃ કર્મણાં સિદ્ધિં યજન્ત ઈહ દેવતાઃ ।
ક્ષિપ્રં હિ માનુષે લોકે સિદ્ધિર્ભવતિ કર્મજા ॥૧૨॥
ચાતુર્વર્ણ્યં મયા સૃષ્ટં ગુણકર્મવિભાગશઃ ।
તસ્ય કર્તારમપિ માં વિદ્ધ્યકર્તારમવ્યયમ્ ॥૧૩॥

ન માં કર્માણિલિંપન્તિ ન મેં કર્મફલે સ્પૃહા ।
ઇતિ માં યોભિજાનાતિ કર્મભિર્ન સ બધ્યતે॥૧૪॥
એવં જ્ઞાત્વા કૃતં કર્મ પૂર્વૈરપિ મુમુક્ષુભિઃ ।
કુરુ કર્મૈવ તસ્માત્ત્વં પૂર્વૈઃ પૂર્વતરં કૃતમ્ ॥૧૫.।
કિં કર્મ કિમકર્મેતિ કવયોપ્યત્ર મોહિતાઃ ।
તત્તે કર્મ પ્રવક્ષ્યામિ યજ્જ્ઞાત્વા મોક્ષ્યસેશુભાત્૧૬
કર્મણો હ્યપિ બૌદ્ધવ્યં બોદ્ધવ્યં ચવિકર્મણઃ ।
અકર્મણશ્ચબોદ્ધવ્યં ગહના કર્મણો ગતિઃ ॥૧૭॥
કર્મણ્યકર્મ યઃ પશ્યેદકર્મણિ ચ કર્મ યઃ ।
સ બુદ્ધિમાન્ મનુષ્યેષુ સ યુક્તઃ કૃત્સ્નકર્મકૃત્॥૧૮॥
યસ્ય સર્વે સમારંભાઃ કામસંકલ્પવર્જિતાઃ ।
જ્ઞાનાગ્નિદગ્ધકર્માણં તમાહુઃ પંડિતં બુધાઃ ॥૧૯॥
ત્યક્ત્વા કર્મ ફલાસંગં નિત્યતૃપ્તો નિરાશ્રયઃ ।
કર્મણ્યભિપ્રવૃત્તોપિ નૈવ કિંચિત્કરોતિ સઃ ॥૨૦॥
નિરાશીર્યતચિત્તાત્મા ત્યક્તસર્વપરિગ્રહઃ ।
શારીરં કેવલં કર્મ કુર્વન્નાપ્નોતિ કિલ્બિષમ્ ॥૨૧॥

યદૃચ્છાલાભસંતુષ્ટો દ્વંદ્વાતીતો વિમત્સરઃ ।
સમઃ સિદ્ધાવસિદ્ધૌ ચ કૃત્વાપિ ન નિબધ્યતે॥૨૨॥
ગતસંગસ્ય મુક્તસ્ય જ્ઞાનાવસ્થિતચેતસઃ ।
યજ્ઞાયાચરતઃ કર્મ સમગ્રં પ્રવિલીયતે ॥૨૩॥
બ્રહ્માર્પણં બ્રહ્મહવિર્બ્રહ્માગ્નૌ બ્રહ્મણા હુતમ્ ।
બ્રહ્મૈવ તેન ગંતવ્યં બ્રહ્મકર્મ સમાધિના ॥૨૪॥
દૈવમેવાપરે યજ્ઞં યોગિનઃ પર્યુપાસતે ।
બ્રહ્માગ્નાવપરે યજ્ઞં યજ્ઞેનૈવોપજુહ્વતિ ॥૨૫॥
શ્રોત્રાદીનીંદ્રિયાણ્યન્યે સંયમાગ્નિષુ જુહ્વતિ ।
શબ્દાદીન્વિષયાનન્ય ઇંદ્રિયાગ્નિષુ જુહ્વતિ॥૨૬॥
સર્વાણીંદ્રિયકર્માણિ પ્રાણકર્માણિ ચાપરે ।
આત્મસંયમયોગાગ્નૌ જુહ્વતિ જ્ઞાનદીપિતે ॥૨૭॥
દ્રવ્યયજ્ઞાસ્તપોયજ્ઞા યોગયજ્ઞાસ્તથાપરે ।
સ્વાધ્યાયજ્ઞાનયજ્ઞાશ્ચ યતયઃ સંશિતવ્રતાઃ ॥૨૮॥
અપાને જુહ્વતિ પ્રાણં પ્રાણેપાનં તથાપરે ।
પ્રાણાપાનગતી રુદ્ધ્વા પ્રાણાયામપરાયણાઃ॥૨૯॥

અપરે નિયતાહારાઃ પ્રાણાંન્ પ્રાણેષુ જુહ્વતિ ।
સર્વેપ્યેતે યજ્ઞવિદો યજ્ઞક્ષપિતકલ્મષાઃ ॥૩૦॥
યજ્ઞશિષ્ટામૃતભુજો યાન્તિ બ્રહ્મસનાતનમ્ ।
નાયં લોકોસ્ત્યયજ્ઞસ્ય કુતોન્યઃ કુરુસત્તમ॥૩૧॥
એવં બહુવિધા યજ્ઞા વિતતા બ્રહ્મણો મુખે ।
કર્મજાન્વિદ્ધિ તાન્સર્વાનેવં જ્ઞાત્વા વિમોક્ષ્યસે
શ્રેયાન્ દ્રવ્યમયાદ્યજ્ઞાજ્જ્ઞાનયજ્ઞઃ પરંતપ ।
સર્વં કર્માખિલં પાર્થ જ્ઞાને પરિસમાપ્યતે ॥૩૩॥
તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન પરિપ્રશ્નેન સેવયા ।
ઉપદેક્ષ્યંતિ તે જ્ઞાનં જ્ઞાનિન સ્તત્ત્વદર્શિનઃ॥૩૪॥
યજ્જ્ઞાત્વા ન પુનર્મોહમેવં યાસ્યસિ પાંડવ ।
યેન ભૂતાન્યશેષેણ દ્રક્ષ્યસ્યાત્મન્યથો મયિ॥૩૫
અપિ ચેદસિ પાપેભ્યઃ સર્વેભ્યઃ પાપકૃત્તમઃ ।
સર્વં જ્ઞાનપ્લવેનૈવ વૃજિનં સંતરિષ્યસિ॥૩૬॥
યથૈધાંસિ સમિદ્ધોગ્નિર્ભસ્મસાત્કુરુતે ર્જુન ।
જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ ભસ્મસાત્કુરુતે તથા ॥૩૭

નહિ જ્ઞાનેન સદૃશં પવિત્રમિહ વિદ્યતે ।
તત્સ્વયં યોગસંસિધ્ધઃ કાલેનાત્મનિ વિંદતિ॥૩૮
શ્રધ્ધાવાઁલ્લભતે જ્ઞાનં તત્પરઃ સંયતેંદ્રિયઃ ।
જ્ઞાનં લબ્ધ્વા પરાં શાંતિમચિરેણાધિગચ્છતિ ॥
અજ્ઞશ્ચાશ્રદ્દધાનશ્ચ સંશયાત્મા વિનશ્યતિ ।
નાયં લોકોસ્તિ ન પરો નસુખં સંશયાત્મનઃ ॥
યોગસંન્યસ્તકર્માણું જ્ઞાનસંછિન્નસંશયમ્ ।
આત્મવંતં ન કર્માણિ નિબધ્નંતિ ધનંજય॥
તસ્માદજ્ઞાનસંભૂતં હૃત્સ્થં જ્ઞાનાસિનાત્મનઃ ।
છિત્વૈનં સંશયં યોગમાતિષ્ઠોત્તિષ્ઠ ભારત॥૪૨॥
ઇતિશ્રી ઉ૦બ્ર૦યો૦શ્રી કૃ૦જ્ઞાનકર્મંન્યાસયોગો
નામ ચતુર્થોધ્યાયઃ ॥૪॥

અધ્યાય ૫

અર્જુન ઉવાચ ।

સંન્યાસં કર્મણાં કૃષ્ણ પુનર્યોગં ચ શંસસિ ।
યચ્છ્રેય એતયોરેકં તન્મે બ્રૂહિ સુનિશ્ચિતમ્ ॥૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

સંન્યાસઃ કર્મયોગશ્ચ નિઃશ્રેયસકરાવુભૌ ।
તયોસ્તુ કર્મસંન્યાસાત્ કર્મયોગો વિશિષ્યતે ॥૨॥
જ્ઞેયઃ સનિત્યસંન્ય.સી યો ન દ્વેષ્ટિન કાંક્ષતિ ।
નિર્દ્વંદ્વો હિ મહાબાહો સુખં બંધાત્પ્રમુચ્યતે ॥૩॥
સાંખ્યયોગૌ પૃથગ્બાલાઃ પ્રવદંતિ ન પંડિતાઃ ।
એકમપ્યાસ્થિતઃ સમ્યગુભયોર્વિન્દતે ફલમ્ ॥૪॥
યત્સાંખ્યૈઃ પ્રાપ્યતે સ્થાનં તદ્યોગૈરપિ ગમ્યતે ।
એકં સાંખ્યં ચ યોગં ચ યઃ પશ્યતિ સ પશ્યતિ ॥૫॥
સંન્યાસસ્તુ મહાબાહો દુઃખમાપ્તુમયોગતઃ ।
યોગયુકતો મુનિર્બ્રહ્મ નચિરેણાધિગચ્છતિ ॥૬॥
યોગયુકતો વિશુદ્ધાત્મા વિજિતાત્મા જિતેંદ્રિયઃ ।

સર્વભૂતાત્મભૂતાત્મા કુર્વન્નપિ ન લિપ્યતે ॥૭॥
નૈવ કિંચિત્કરોમીતિ યુક્તો મન્યેત તત્ત્વવિત્ ।
પશ્યન્શૃણ્વન્સ્પૃશન્જિઘ્રન્નશ્નન્ગચ્છન્સ્વપન્શ્વ
સન્ ॥૮॥
પ્રલપન્ વિસૃજન્ ગૃહ્ણન્ નુન્મિષન્નિમિષન્નપિ ।
ઇંદ્રિયાણીંદ્રિયાર્થેષુ વર્તન્ત ઇતિ ધારયન્ ॥૯॥
બ્રહ્મણ્યાધાય કર્માણિ સંગંત્યક્ત્વાકરોતિયઃ।
લિપ્યતે ન સપાપેન પદ્મપત્રમિવાંભસા ॥૧૦॥
કાયેન મનસા બુદ્ધ્યા કેવલૈરિંદ્રિયૈરપિ ।
યોગિનઃ કર્મ કુર્વંતિ સંગંત્યક્ત્વાત્મશુધ્ધયે ॥
યુક્તઃ કર્મફલં ત્યક્ત્વા શાંતિમાપ્નોતિ નૈષ્ઠિકીમ્
અયુક્તઃ કામકારેણ ફલે સક્તો નિબધ્યતે ॥
સર્વ કર્માણિ મનસા સંન્યસ્યાસ્તે સુખં વશી ॥
નવદ્વારે પુરે દેહી નૈવ કુર્વન્નકારયન્ ॥૧૩॥
ન કર્તૃત્વં ન કર્માણિ લોકસ્ય સૃજતિ પ્રભુઃ
નકર્મફલસંયોગં સ્વભાવસ્તુ પ્રવર્તતે ॥૧૪॥

નાદત્તે કસ્યચિત્પાપં ન ચૈવ સુકૃતં વિભુઃ।
અજ્ઞાનેનાવૃતં જ્ઞાનં તેન મુહ્યન્તિ જંતવઃ॥
જ્ઞાનેન તુ તદજ્ઞાનં યેષાં નાશિતમાત્મનઃ।
તેષામાદિત્યવજ્જ્ઞાનં પ્રકાશયતિ તત્પરમ્ ॥૧૬॥
તદ્બુદ્ધયસ્તદાત્માનસ્તન્નિષ્ઠાસ્તત્પરાયણાઃ।
ગચ્છંત્ય પુનરાવૃત્તિં જ્ઞાનનિર્ધૂત કલ્મષાઃ॥૧૭॥
વિદ્યાવિનયસંપન્ને બ્રાહ્મણે ગવિ હસ્તિનિ।
શુનિ ચૈવશ્વપાકે ચ પંડિતાઃ સમદર્શિનઃ॥૧૮॥
ઇહૈવ તૈર્જિતઃ સર્ગો યેષાં સામ્યે સ્થિતં મનઃ।
નિર્દોષં હિ સમં બ્રહ્મ તસ્માદ્ બ્રહ્મણિ તે સ્થિતાઃ
ન પ્રહૃષ્યેત્પ્રિયં પ્રાપ્ય નોદ્વિજેત્પ્રાપ્ય ચાપ્રિયમ્।
સ્થિરબુદ્ધિરસંમૂઢો બ્રહ્મવિદ્ બ્રહ્મણિ સ્થિતઃ॥૨૦॥
બાહ્યસ્પર્શેષ્વસક્તાત્મા વિંદત્યાત્મનિ યત્સુખમ્।
સ બ્રહ્મયોગ યુક્તાત્મા સુખમક્ષય્યમશ્નુતે॥૨૧॥
યે હિ સંસ્પર્શજાભોગા દુઃખયોનય એવ તે।
આદ્યંતવંતઃ કૌંતેય ન તેષુ રમતે બુધઃ॥૨૨॥

શક્નોતીહૈવ યઃ સોઢું પ્રાક્શરીરવિમોક્ષણાત્ ।
કામક્રોધોદ્ભવં વેગં સ યુક્તઃ સસુખી નરઃ ॥૨૩॥
યોંતઃ સુખોંતરારામસ્તથાંતર્જ્યોતિરેવ યઃ ।
સ યોગી બ્રહ્મનિર્વાણં બ્રહ્મભૂતોધિગચ્છતિ ॥૨૪॥
લભંતે બ્રહ્મનિર્વાણમૃષયઃ ક્ષીણકલ્મષાઃ ।
છિન્નદ્વૈધા યતાત્માનઃ સર્વભૂતહિતેરતાઃ ॥૨૫॥
કામક્રોધવિયુક્તાનાં યતીનાં યતચેતસામ્ ।
અભિતો બ્રહ્મનિર્વાણં વર્તતે વિદિતાત્મનામ્
સ્પર્શાન્ કૃત્વા બહિર્બાહ્યાંશ્ચક્ષુશ્ચૈવાન્તરે ભ્રુવોઃ
પ્રાણાપાનૌ સમૌ કૃત્વા નાસાંભ્યંતરચારિણૌ
યતેંદ્રિયમનોબુદ્ધિર્મુનિર્મોક્ષપરાયણઃ ।
વિગતેચ્છાભયક્રોધોયઃ સદામુક્તએવસઃ॥૨૮॥
ભોક્તારં યજ્ઞતપસાં સર્વલોકમહેશ્વરમ્ ।
સુહૃદં સર્વભૂતાનાં જ્ઞાત્વામાં શાંતિમૃચ્છતિ
ઇતિશ્રી૦ઉ૦બ્ર૦યો૦શ્રીકૃષ્ણાર્જુન૦કર્મસંન્યાસ
યોગોનામ પંચમોધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥

અધ્યાય ૬

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

અનાશ્રિતઃ કર્મફલં કાર્યં કર્મકરોતિ યઃ ।
સ સંન્યાસી ચ યોગીચ નનિરગ્નિર્નચાક્રિયઃ ॥૧॥
યં સંન્યાસમિતિ પ્રાહુર્યોગં તં વિદ્ધિ પાંડવ ।
નહ્યસંન્યસ્ત સંકલ્પો યોગી ભવતિ કશ્ચન ॥૨॥
આરુરુક્ષોર્મુનેર્યોગં કર્મકારણમુચ્યતે ।
યોગારૂઢસ્ય તસ્યૈવ શમઃ કારણમુચ્યતે ॥૩॥
યદાહિ નદ્રિયાર્થેષુ ન કર્મસ્વનુષજ્જતે ।
સર્વ સંકલ્પ સંન્યાસી યોગારૂઢસ્તદોચ્યતે ॥૪॥
ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં નાત્માનમવસાદયેત્ ।
આત્મૈવ હ્યાત્મનોબંધુરાત્મૈવ રિપુરાત્મનઃ ॥૫॥
બંધુરાત્માત્મનસ્તસ્ય યેનાત્મૈવાત્મના જિતઃ ।
અનાત્મનસ્તુ શત્રુત્વે વર્તેતાત્મૈવ શત્રુવત્ ॥૬॥
જિતાત્મનઃ પ્રશાંતસ્ય પરમાત્મા સમાહિતઃ

શીતોષ્ણ સુખદુઃખેષુ તથા માનાપમાનયોઃ॥૭॥
જ્ઞાન વિજ્ઞાનતૃપ્તાત્મા કૂટસ્થો વિજિતેંદ્રિયઃ।
યુક્ત ઈત્યુચ્યતે યોગી સમલોષ્ટાશ્મ કાંચનઃ॥૮॥
સુહૃન્મિત્રાર્યુદાસીનમધ્યસ્થદ્વેષ્યબંધુષુ।
સાધુષ્વપિ ચ પાપેષુ સમબુદ્ધિર્વિશિષ્યતે॥૯॥
યોગી યુંજીત સતતમાત્માનં રહસિ સ્થિતઃ।
એકાકી યતચિત્તાત્મા નિરાશીરપરિગ્રહઃ॥૧૦॥
શુચૌ દેશે પ્રતિષ્ઠાપ્ય સ્થિરમાસનમાત્મનઃ।
નાત્યુચ્છ્રિતંનાતિનીચંચૈલાજિનકુશોત્તરમ્॥૧૧॥
તત્રૈકાગ્રં મનઃ કૃત્વા યતચિત્તેંદ્રિયક્રિયઃ।
ઉપવિશ્યાસનેયુંજ્યાદ્યોગમાત્મવિશુદ્ધયે॥૧૨॥
સમં કાયશિરોગ્રીવં ધારયન્નચલં સ્થિરઃ।
સંપ્રેક્ષ્ય નાસિકાગ્રંસ્વં દિશશ્ચાનવલોકયન્॥૧૩॥
પ્રશાંતાત્મા વિગતભીર્બ્રહ્મચારિવ્રતે સ્થિતઃ।
મનઃસંયમ્યમચ્ચિત્તોયુક્તઆસીતમત્પરઃ॥૧૪॥

યુંજન્નેવં સદાત્માનં યોગી નિયતમાનસઃ ।
શાંતિંનિર્વાણપરમાંમત્સંસ્થામધિગચ્છતિ॥૧૫॥
નાત્યશ્નતસ્તુ યોગોસ્તિ ન ચૈકાંતમનશ્નતઃ ।
નચાતિસ્વપ્નશીલસ્ય જાગ્રતો નૈવચાર્જુન ॥૧૬॥
યુક્તાહારવિહારસ્ય યુક્તચેષ્ટસ્ય કર્મસુ ।
યુક્તસ્વપ્નાવબોધસ્ય યોગો ભવતિ દુઃખહા॥૧૭॥
યદા વિનિયિતં ચિત્તમાત્માન્યેવાવતિષ્ઠતે ।
નિઃસ્પૃહઃ સર્વકામેભ્યો યુક્ત ઇત્યુચ્યતેતદા ॥
યથાદીપો નિવાતસ્થો નેંગતે સોપમા સ્મૃતા ।
યોગિનો યતચિત્તસ્ય યુંજતો યોગમાત્મનઃ ॥
યત્રોપરમતે ચિત્તં નિરુદ્ધં યોગસેવયા ।
યત્ર ચૈવાત્મનાત્માનં પશ્યન્નાત્મનિ તુષ્યતિ ॥
સુખમાત્યંતિકં યત્તદ્બુદ્ધિગ્રાહ્યમતીંદ્રિયમ્ ।
વેત્તિ યત્ર ન ચૈવાયં સ્થિતશ્ચલતિ તત્ત્વતઃ ॥
યં લબ્ધ્વા ચાપરં લાભં મન્યતનાધિકં તતઃ ।
યસ્મિંસ્થિતો ન દુઃખેન ગુરુણાપિ વિચાલ્યતે ॥

તં વિદ્યાદ્ દુઃખસંયોગવિયોગં યોગસંજ્ઞિતમ્ ।
સનિશ્ચયેન યોક્તવ્યો યોગોનિર્વિણ્ણચેતસા
સંકલ્પ પ્રભવાન્કામાંસ્ત્યક્ત્વા સર્વાનશેષતઃ ।
મનસૈવેંદ્રિયગ્રામં વિનિયમ્ય સમંततઃ ॥૨૪॥
શનૈઃશનૈરુપરમેદ્ બુધ્વા ધૃતિગૃહીતયા ।
આત્મસંસ્થંમનઃકૃત્વા ન કિંચિદપિ ચિંતયેત્॥
યતો યતો નિશ્ચરતિ મનશ્ચંચલમસ્થિરમ્ ।
તતસ્તતો નિયમ્યૈતદાત્મન્યેવ વશં નયેત્ ॥
પ્રશાંતમનસં હ્યેનં યોગિનં સુખમુત્તમમ્ ।
ઉપૈતિશાંતરજસં બ્રહ્મભૂતમકલ્મષમ્ ॥ ૨૭॥
યુંજન્નેવં સદાત્માનં યોગી વિગતકલ્મષઃ ॥
સુખેન બ્રહ્મસંસ્પર્શમત્યંતં સુખમશ્નુતે ॥ ૨૮॥
સર્વભૂતસ્થમાત્માનં સર્વભૂતાનિ ચાત્મનિ ।
ઈક્ષતે યોગયુક્તાત્મા સર્વત્ર સમદર્શનઃ ॥ ૨૯
યો માં પશ્યતિ સર્વત્ર સર્વંચ મયિ પશ્યતિ ।

તસ્યાહં ન પ્રણશ્યામિ સચ મે ન પ્રણશ્યતિ ॥
સર્વભૂતસ્થિતં યો માં ભજત્યેકત્વમાસ્થિતઃ ।
સર્વથા વર્તમાનોપિ સ યોગી મયિ વર્તતે ॥ ૩૧॥
આત્મૌપમ્યેન સર્વત્ર સમં પશ્યતિ યોર્જુન ।
સુખંવાયદિ વા દુઃખં સયોગી પરમો મતા ॥ ૩૨

અર્જુન ઉવાચ ।

યોયં યોગસ્ત્વયા પ્રોક્તઃ સામ્યેન મધુસૂદન ।
એતસ્યાહં ન પશ્યામિ ચંચલત્વાત્સ્થિતિં સ્થિરામ્
ચંચલં હિ મનઃ કૃષ્ણ પ્રમાથી બલવદ્દ દૃઢમ્ ।
તસ્યાહં નિગ્રહં મન્યે વાયોરિવ સુદુષ્કરમ્ ॥ ૩૪

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

અસંશયં મહાબાહો મનોદુર્નિગ્રહં ચલમ્ ॥
અભ્યાસેન તુ કૌંતેય વૈરાગ્યેણ ચ ગૃહ્યતે ॥૩૫॥
અસંયતાત્મના યોગો દુષ્પ્રાપ ઈતિ મે મતિઃ ।
વશ્યાત્મના તુ યતતા શકયો વાપ્તુમુપાયતઃ

અર્જુન ઉવાચ ।

અયતિઃ શ્રદ્ધયોપેતો યોગાચ્ચલિતમાનસઃ ।
અપ્રાપ્ય યોગસંસિદ્ધિં કાં ગતિં કૃષ્ણ ગચ્છતિ
કચ્ચિન્નોભયવિભ્રષ્ટશ્છિન્નાભ્રમિવ નશ્યતિ ।
અપ્રતિષ્ઠો મહાબાહો વિમૂઢો બ્રહ્મણઃ પથિ ॥૩૮॥
એતન્મે સંશયં કૃષ્ણ છેત્તુમર્હસ્યશેષતઃ ।
ત્વદન્યઃ સંશયસ્યાસ્ય છેત્તા ન હ્યુપપદ્યતે ॥૩૯॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

પાર્થ નૈવેહ નામુત્રવિનાશસ્તસ્ય વિદ્યતે ॥
નહિ કલ્યાણકૃત્કશ્ચિદ્દુર્ગતિંતાતગચ્છતિ ।૪૦।
પ્રાપ્ય પુણ્યકૃતાંલ્લોકાનુષિત્વા શાશ્વતીઃસમાઃ ।
શુચીનાં શ્રીમતાં ગેહે યોગભ્રષ્ટોભિજાયતે
અથવા યોગિનામેવ કુલે ભવતિ ધીમતામ્ ।
એતદ્ધિ દુર્લભતરં લોકે જન્મયદીદૃશમ્ ॥૪૨॥
તત્ર તં બુદ્ધિસંયોગં લભતે પૌર્વદેહિકમ્ ।

યતતે ચતતો ભૂયઃ સંસિદ્ધૌ કુરુનંદન ॥૪૩॥
પૂર્વાભ્યાસેન તેનૈવ હ્રિયતે હ્યવશોઽપિસઃ
જિજ્ઞાસુરપિ યોગસ્ય શબ્દ બ્રહ્માતિવર્તતે ॥૪૪॥
પ્રયત્નાદ્યતમાનસ્તુ યોગી સંશુદ્ધકિલ્બિષઃ ।
અનેકજન્મ સંસિદ્ધસ્તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ॥
તપસ્વિભ્યોઽધિકો યોગી જ્ઞાનિભ્યોઽપિ મતોઽધિકઃ।
કર્મિભ્યશ્ચાધિકોયોગીતસ્માદ્યોગીભવાર્જુન ૪૬
યોગિનામપિ સર્વેષાં મદ્ગતેનાંતરાત્મના ।
શ્રદ્ધાવાન્ભજતે યોમાંસમે યુક્તતમો મતઃ ॥૪૭॥

ઇતિશ્રીમ૦બ્ર૦યો૦શ્રીકૃ૦આત્મસંયમયોગોનામ
ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥૬॥

અધ્યાય ૭

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

મય્યાસક્તમનાઃ પાર્થ યોગં યુંજન્મદાશ્રયઃ ।
અસંશયં સમગ્રં માં યથા જ્ઞાસ્યસિ તચ્છૃણુ ॥૧॥
જ્ઞાનં તેહં સવિજ્ઞાનમિદં વક્ષ્યામ્યશેષતઃ ।
યજ્જ્ઞાત્વાનેહભૂયોન્યજ્જ્ઞાતવ્યમવશિષ્યતે ॥૨॥
મનુષ્યાણાંસહસ્રેષુ કશ્ચિદ્યતતિ સિદ્ધયે ।
યતતામપિ સિદ્ધાનાં કશ્ચિન્માં વેત્તિતત્ત્વતઃ॥૩॥
ભૂમિરાપોનલોવાયુઃ ખં મનો બુદ્ધિરેવચ ।
અહંકાર ઈતીયં મે ભિન્ના પ્રકૃતિરષ્ટધા ॥૪॥
અપરેયમિતસ્ત્વન્યાં પ્રકૃતિં વિદ્ધિ મે પરામ્ ।
જીવભૂતાં મહાબાહો યયેદં ધાર્યતે જગત્ ॥૫॥
એતદ્યોનીનિ ભૂતાનિ સર્વાણીત્યુપધારય ।
અહંકૃત્સ્નસ્ય જગતઃ પ્રભવઃ પ્રલયસ્તથા ॥૬॥
મત્તઃ પરતરં નાન્યત્ કિંચિદસ્તિ ધનંજય ।
મયિ સર્વમિદં પ્રોતં સૂત્રે મણિગણા ઈવ ॥૭॥

રસોઽહમપ્સુ કૌંતેય પ્રભાસ્મિ શશિસૂર્યયોઃ ।
પ્રણવઃ સર્વવેદેષુ શબ્દઃ ખે પૌરુષંનૃષુ ॥૮॥
પુણ્યોગંધઃપૃથિવ્યાંચ તેજશ્ચાસ્મિ વિભાવસૌ ।
જીવનં સર્વભૂતેષુ તપશ્ચાસ્મિ તપસ્વિષુ ॥૯॥
બીજંમાં સર્વભૂતાનાં વિદ્ધિપાર્થ સનાતનમ્ ।
બુદ્ધિર્બુદ્ધિમતામસ્મિતેજસ્તેજસ્વિનામહમ્॥૧૦
બલં બલવતામસ્મિ કામરાગવિવર્જિતમ્ ।
ધર્માવિરુદ્ધો ભૂતેષુ કામોસ્મિ ભરતર્ષભ ॥૧૧॥
યે ચૈવ સાત્વિકા ભાવા રાજસાસ્તામસાશ્ચયે ।
મત્ત એવેતિતાન્વિદ્ધિનત્વહંતેષુતે મયિ ॥૧૨॥
ત્રિભિર્ગુણમયૈભાવૈરેભિઃ સર્વમિદં જગત્ ।
મોહિતંનાભિજાનાતિમામેભ્યઃપરમવ્યયમ્॥૧૩॥
દૈવીહ્યેષા ગુણમયી મમ માયા દુરત્યયા ।
મામેવ યે પ્રપદ્યન્તે માયામેતાં તરંતિ તે ॥૧૪॥
ન માં દુષ્કૃતિનો મૂઢાઃ પ્રપદ્યન્તે નરાધમાઃ ।
માયયાપહૃતજ્ઞાનાઆસુરંભાવમાશ્રિતાઃ ॥૧૫॥

ચતુર્વિધા ભજંતેમાં જનાઃ સુકૃતિનોર્જુન ।
આર્તો જિજ્ઞાસુરર્થાર્થી જ્ઞાનીચભરતર્ષભ ॥૧૬॥
તેષાં જ્ઞાની નિત્યયુક્ત એકભક્તિર્વિશિષ્યતે ।
પ્રિયો હિ જ્ઞાનિનોત્યર્થમહંસચમમપ્રિયઃ॥૧૭॥
ઉદારાઃ સર્વ એવૈતે જ્ઞાની ત્વાત્મૈવ મેમતમ્ ।
આસ્થિતઃસહિયુક્તાત્મામામેવાનુત્તમાંગતિમ્ ॥
બહૂનાં જન્મનામંતે જ્ઞાનવાન્ માં પ્રપદ્યતે ।
વાસુદેવઃ સર્વમિતિ સ મહાત્માસુદુર્લભઃ॥૧૯॥
કામૈસ્તૈસ્તૈર્હૃતજ્ઞાનાઃ પ્રપદ્યંતેન્યદેવતાઃ ।
તં તં નિયમમાસ્થાય પ્રકૃત્યા નિયતાઃસ્વયા ॥
યો યો યાંયાં તનુંભક્તઃશ્રદ્ધયાર્ચિતુમિચ્છતિ
તસ્ય તસ્યાચલાં શ્રદ્ધાંતામેવ વિદધામ્યહમ્ ॥
સ તયા શ્રદ્ધયા યુક્તસ્તસ્યારાધનમીહતે ।
લભતે ચ તતઃકામાન્મયૈવ વિહિતાન્હિતાન્ ॥
અંતવત્તુ ફલં તેષાં તદ્ભવત્યલ્પમેધસામ્ ।
દેવાન્ દેવયજો યાંતિમદ્ભક્તા યાંતિ મામપિ ॥

અવ્યક્તં વ્યક્તિમાપન્નં મન્યન્તે મામબુદ્ધયઃ।
પરંભાવમજાનંતો મમાવ્યયમનુત્તમમ્॥૨૪॥
નાહં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાયાસમાવૃતઃ।
મૂઢોયં નાભિજાનાતિ લોકોમામજમવ્યયમ્॥
વેદાહં સમતીતાનિ વર્તમાનાનિ ચાર્જુન।
ભવિષ્યાણિ ચ ભૂતાનિમાં તુ વેદન કશ્ચન॥૨૬॥
ઇચ્છા દ્વેષસમુત્થેન દ્વંદ્વમોહેન ભારત।
સર્વભૂતાનિ સંમોહં સર્ગે યાંતિ પરંતપ॥૨૭॥
યેષાંત્વંતગતં પાપં જનાનાં પુણ્ય કર્મણામ્।
તે દ્વંદ્વ મોહનિર્મુક્તા ભજંતે માં દૃઢવ્રતાઃ॥૨૮॥
જરામરણમોક્ષાય મામાશ્રિત્ય યતંતિ યે।
તે બ્રહ્મતદ્વિદુઃ કૃત્સ્નમધ્યાત્મં કર્મ ચાખિલમ્॥
સાધિભૂતાધિદૈવં માં સાધિયજ્ઞં ચ યે વિદુઃ।
પ્રયાણ કાલેપિ ચ માં તે વિદુર્યુકતચેતસઃ।૩૦॥
ઇતિશ્રીમ૦ઉ૦બ્ર૦યોગ૦શ્રીકૃ૦ જ્ઞાન વિજ્ઞાન
યોગો નામ સપ્તમોધ્યાયઃ॥૭॥

અધ્યાય ૮.

અર્જુન ઉવાચ

કિં તદ્બ્રહ્મ કિમધ્યાત્મં કિં કર્મ કિંપુરૂષોત્તમ ।
અધિભૂતં ચ કિં પ્રોક્તમધિદૈવં કિમુચ્યતે ॥૧॥
અધિયજ્ઞઃ કથં કોત્ર દેહેસ્મિન્મધુસૂદન ।
પ્રયાણકાલેચ કથં જ્ઞેયોસિ નિયતાત્મભિઃ ॥૨॥

શ્રી ભગવાનુવાચ

અક્ષરં બ્રહ્મ પરમં સ્વભાવોધ્યાત્મમુચ્યતે ।
ભૂતભાવોદ્ભવકરો વિસર્ગઃકર્મસંજ્ઞિતઃ ॥૩॥
અધિભૂતં ક્ષરો ભાવઃ પુરુષશ્ચાધિદૈવતમ્ ।
અધિયજ્ઞો હમેવાત્ર દેહે દેહભૂતાંવર ॥૪॥
અંતકાલે ચ મામેવ સ્મરન્મુક્ત્વા કલેવરમ્ ।
યઃ પ્રયાતિ સમદ્ભાવં યાતિનાસ્ત્યત્ર સંશયઃ ॥
યં યં વાપિ સ્મરન્ ભાવં ત્યજત્યંતે કલેવરમ્ ।
તં તમેવૈતિ કૌંતેય સદા મદ્ભાવભાવિતઃ ॥૬॥

તસ્માત્ સર્વેષુ કાલેષુ મામનુસ્મર યુધ્ય ચ ।
મય્યર્પિતમનોબુધ્ધિર્મામેવૈષ્યસ્યસંશયમ્ ॥
અભ્યાસ યોગયુક્તેન ચેતસા નાન્યગામિના ।
પરમં પુરુષં દિવ્યં યાતિ પાર્થાનુચિંતયન્ ॥
કવિં પુરાણમનુશાસિતાર
મણોરણીયાં સમનુ સ્મરેદ્યઃ ।
સર્વસ્ય ધાતારમચિંત્યરૂપ
માદિત્યવર્ણં તમસઃ પરસ્તાત્ ॥૯॥
પ્રયાણકાલે મનસા ચલેન
ભક્ત્યા યુક્તો યોગબલેન ચૈવ ।
ભ્રુવોર્મધ્યે પ્રાણમાવેશ્ય સમ્યક્
સતંપરં પુરૂષમુપૈતિ દીવ્યમ્ ॥૧૦॥
યદક્ષરં વેદવિદો વદન્તિ
વિશન્તિ યદ્યતયો વીતરાગાઃ ।
યદિચ્છન્તો બ્રહ્મચર્યં ચરન્તિ

તત્તે પદં સંગ્રહેણ પ્રવક્ષ્યે ॥૧૧॥
સર્વદ્વારાણિ સંયમ્ય મનો હૃદિ નિરુધ્ય ચ ।
મૂર્ધ્ન્યાધાયાત્મનઃપ્રાણમા સ્થિતો યોગ ધારણામ્ ॥
ઓમિત્યેકાક્ષરં બ્રહ્મ વ્યાહરન્મામનુસ્મરન્ ।
યઃ પ્રયાતિ ત્યજન્દેહં સ યાતિ પરમાં ગતિમ્ ॥
અનન્ય ચેતાઃ સતતં યો માં સ્મરતિ નિત્યશઃ ।
તસ્યાહં સુલભઃ પાર્થ નિત્યયુક્તસ્ય યોગિનઃ ॥
મામુપેત્ય પુનર્જન્મ દુઃખાલયમશાશ્વતમ્ ।
નાપ્નુવંતિ મહાત્માનઃ સંસિદ્ધિં પરમાં ગતાઃ ॥
આ બ્રહ્મભુવનાલ્લોકાઃ પુનરાવર્તિનો ર્જુન ।
મામુપેત્ય તુ કૌંતેય પુનર્જન્મ ન વિદ્યતે ॥૧૬॥
સહસ્રયુગપર્યન્તં મહર્યદ્ બ્રહ્મણો વિદુઃ ।
રાત્રિં યુગ સહસ્રાં તાં તેહોરાત્રવિદો જનાઃ ॥૧૭॥
અવ્યક્તાદ્વ્યક્તયઃ સર્વાઃ પ્રભવંત્યહરાગમે ।
રાત્ર્યાગમે પ્રલીયંતે તત્રૈવાવ્યક્તસંજ્ઞકે ॥૧૮॥

ભૂતગ્રામઃ સ એવાયં ભૂત્વા ભૂત્વા પ્રલીયતે ।
રાત્ર્યાગમે વશઃ પાર્થ પ્રભવત્યહરાગમે ॥૧૯॥
પરસ્તસ્માતુ ભાવોન્યો વ્યક્તોવ્યક્તાત્સનાતનઃ।
યઃ સ સર્વેષુ ભૂતેષુ નશ્યત્સુ ન વિનશ્યતિ ॥૨૦॥
અવ્યક્તોક્ષર ઈત્યુક્તસ્તમાહુઃ પરમાં ગતિમ્ ।
યં પ્રાપ્ય ન નિવર્તતે તદ્ધામ પરમં મમ ॥૨૧॥
પુરુષઃસ પરઃ પાર્થ ભક્ત્યા લભ્યસ્ત્વનન્યયા ।
યસ્યાંતઃસ્થાનિભૂતાનિયેનસર્વમિદંતતમ્ ॥૨૨॥
યત્ર કાલે ત્વનાવૃત્તિમાવૃત્તિં ચૈવ યોગિનઃ ।
પ્રયાતા યાન્તિ તં કાલં વક્ષ્યામિભરતર્ષભ ॥૨૩॥
અગ્નિર્જ્યોતિરહઃશુક્લઃ ષણ્માસા ઉત્તરાયણમ્ ।
તત્ર પ્રયાતાગચ્છંતિબ્રહ્મ બ્રહ્મવિદોજનઃ ॥૨૪॥
ધૂમો રાત્રિસ્તથા કૃષ્ણઃષણ્માસા દક્ષિણાયનમ્ ।
તત્રચાંદ્રમસંજ્યોતિર્યોગીપ્રાપ્ય નિવર્તતે ॥૨૫॥
શુક્લકૃષ્ણે ગતી હ્યેતે જગતઃ શાશ્વતે મતે ।

એકયા યાત્યનાવૃત્તિમન્યયાવર્તતે પુનઃ ॥૨૬॥
નૈતે સૃતી પાર્થ જાનન્યોગી મુહ્યતિ કશ્ચન ।
તસ્માત્સર્વેષુ કાલેષુ યોગયુક્તો ભવાર્જુન ॥૨૭॥
વેદેષુ યજ્ઞેષુ તપઃસુ ચૈવ
દાનેષુ યત્પુણ્યફલં પ્રદિષ્ટમ્ ।
અત્યેતિ તત્સર્વમિદં વિદિત્વા
યોગી પરં સ્થાનમુપૈતિ ચાદ્યમ્ ॥૨૮॥

ઇતિશ્રીમદ્ ભ૦ ઉ૦ બ્ર૦ યો૦ શ્રી કૃ૦
અક્ષરબ્રહ્મયોગો નામાષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥૮॥

અધ્યાય ૯

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

ઇદં તુ તે ગુહ્યતમં પ્રવક્ષ્યામ્યનસૂયવે ।
જ્ઞાનં વિજ્ઞાનસહિતં યજ્જ્ઞાત્વા મોક્ષ્યસેઽશુભાત્ ॥૧
રાજવિદ્યા રાજગુહ્યં પવિત્રમિદમુત્તમમ્ ।
પ્રત્યક્ષાવગમં ધર્મ્યં સુસુખં કર્તુમવ્યયમ્ ॥૨॥
અશ્રદ્દધાનાઃ પુરુષા ધર્મસ્યાસ્ય પરંતપ ।
અપ્રાપ્યમાં નિવર્તંતે મૃત્યુ સંસારવર્ત્મનિ ॥૩॥
મયા તતમિદં સર્વં જગદવ્યક્તમૂર્તિના ।
મત્સ્થાનિ સર્વભૂતાનિનચાહં તેષ્વવસ્થિતઃ॥૪॥
નચ મત્સ્થાનિ ભૂતાનિ પશ્ય મે યોગમૈશ્વરમ્ ।
ભૂતભૃન્ન ચ ભૂતસ્થો મમાત્મા ભૂતભાવનઃ॥૫॥
યથાકાશસ્થિતો નિત્યં વાયુઃ સર્વત્રગો મહાન્ ।
તથા સર્વાણિ ભૂતાનિ મત્સ્થાનીત્યુપધારય ॥૬॥
સર્વભૂતાનિ કૌંતેય પ્રકૃતિં યાંતિ મામિકામ્ ।

કલ્પક્ષયેપુનસ્તાનિ કલ્પાદૌવિસૃજામ્યહમ્ ॥૭॥
પ્રકૃતિં સ્વામવષ્ટભ્ય વિસૃજામિ પુનઃ પુનઃ ।
ભૂતગ્રામમિમં કૃત્સ્નમવશં પ્રકૃતેર્વશાત્ ॥૮॥
નચમાં તાનિ કર્માણિ નિબધ્નંતિ ધનંજય ।
ઉદાસીનવદાસીનમસક્તં તેષુ કર્મસુ ॥૯॥
મયાધ્યક્ષેણ પ્રકૃતિઃ સૂયતે સચરાચરમ્ ।
હેતુનાનેન કૌંતેય જગદ્વિપરિવર્તતે ॥૧૦॥
અવજાનંતિમાં મૂઢા માનુષીં તનુમાશ્રિતમ્ ।
પરંભાવમજાનંતો મમ ભૂતમહેશ્વરમ્ ॥૧૧॥
મોઘાશા મોઘકર્માણો મોઘજ્ઞાના વિચેતસઃ ।
રાક્ષસીમાસુરીં ચૈવપ્રકૃતિંમોહિનીં શ્રિતાઃ॥૧૨॥
મહાત્માનસ્તુ માં પાર્થ દૈવીં પ્રકૃતિમાશ્રિતાઃ ।
ભજંત્યનન્યમનસો જ્ઞાત્વા ભૂતાદિમવ્યયમ્ ॥
સતતં કીર્તયંતો મા યતંતશ્ચ દૃઢવ્રતાઃ ।
નમસ્યંતશ્ચ માં ભક્ત્યા નિત્યયુક્તા ઉપાસતે ।

જ્ઞાનયજ્ઞેન ચાપ્યન્યે યજંતો મામુપાસતે ।
એકત્વેન પૃથક્ત્વેન બહુધા વિશ્વતોમુખમ્ ॥
અહં ક્રતુરહં યજ્ઞઃ સ્વધાહમહમૌષધમ્ ।
મંત્રોહમહમેવાજ્યમહમગ્નિરહં હુતમ્ ॥૧૬॥
પિતાહમસ્યજગતો માતા ધાતા પિતામહઃ ।
વેદ્યં પવિત્રમોંકાર ઋક્સામ યજુરેવચ ।૧૭।
ગતિર્ભર્તા પ્રભુઃ સાક્ષી નિવાસઃ શરણં સુહૃત્ ।
પ્રભવઃ પ્રલયઃ સ્થાનં નિધાનં બીજમવ્યયમ્ ॥
તપામ્યહમહં વર્ષં નિગૃહ્ણામ્યુત્સૃજામિ ચ ।
અમૃતં ચૈવ મૃત્યુશ્ચ સદસચ્ચાહમર્જુન ॥
ત્રૈવિદ્યા માં સોમપાઃ પૂતપાપા
યજ્ઞૈરિષ્ટ્વા સ્વર્ગતિં પ્રાર્થયંતે ।
તે પુણ્યમાસાદ્ય સુરેંદ્રલોક
મશ્નંતિ દિવ્યાન્ દિવિ દેવભોગાન્ ॥૨૦॥
તે તં ભુક્ત્વા સ્વર્ગલોકં વિશાલં

ક્ષીણે પુણ્યે મર્ત્યલોકં વિશંતિ ।
એવં ત્રયીધર્મમનુપ્રપંન્ના
ગતાગતં કામકામા લભંતે ॥૨॥
અનન્યાશ્ચિંતયંતોમાંયેજનાઃ પર્યુપાસતે ।
તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥
યોપ્યન્યદેવતા ભક્તા યજંતે શ્રદ્ધયાન્વિતાઃ।
તેપિ મામેવ કૌંતેય યજંત્યવિધિ પૂર્વકમ્ ॥૨૩॥
અહં હિ સર્વયજ્ઞાનાં ભોક્તા ચ પ્રભુરેવચ ।
નતુમામભિજાનંતિતત્ત્વેનાતશ્ચ્યવંતિ તે ॥૨૪॥
યાંતિ દેવવ્રતા દેવાન્પિતૄન્યાંતિ પિતૃવ્રતાઃ ।
ભૂતાનિ યાંતિભૂતેજ્યાયાંતિ મદ્યાજિનોપિમામ્
પત્રં પુષ્પં ફલં તોયં યોમે ભક્ત્યા પ્રયચ્છતિ ।
તદહં ભક્ત્યુપહૃતમશ્નામિ પ્રયતાત્મનઃ॥૨૬॥
યત્કરોષિ યદશ્નાસિ યજ્જુહોષિ દદાસિ યત્ ।
યત્તપસ્યસિ કૌંતેય તત્કુરુષ્વ મદર્પણમ્ ॥૨૭॥

શુભાશુભફલૈરેવં મોક્ષ્યસે કર્મબંધનૈઃ ।
સંન્યાસયોગ યુક્તાત્મા વિમુક્તો મામુપૈષ્યસિ
સમોહં સર્વભૂતેષુ નમે દ્વેષ્યોસ્તિ ન પ્રિયઃ ।
યે ભજંતિ તુ માં ભક્ત્યા મયિતે તેષુ ચાપ્યહમ્
અપિ ચેત્સુદુરાચારો ભજતે મામનન્યભાક્ ।
સાધુરેવ સ મંતવ્યઃ સમ્યગ્ વ્યવસિતો હિસઃ ॥
ક્ષિપ્રં ભવતિ ધર્માત્મા શશ્વચ્છાંતિં નિગચ્છતિ ।
કૌંતય પ્રતિજાનીહિ ન મે ભક્તઃ પ્રણશ્યતિ ॥૩૧॥
માં હિ પાર્થ વ્યપાશ્રિત્ય યેપિસ્યુઃ પાપયોનયઃ ।
સ્ત્રિયોવૈશ્યાસ્તથાશૂદ્રાસ્તેપિયાંતિપરાંગતિમ્॥૩૨
કિં પુનર્બ્રાહ્મણાઃ પુણ્યા ભક્તા રાજર્ષયસ્તથા ।
અનિત્યમસુખં લોકમિમં પ્રાપ્ય ભજસ્વ મામ્ ॥
મન્મના ભવ મદ્ભક્તો મદ્યાજીમાં નમસ્કુરુ ।
મામેવૈષ્યસિ યુક્ત્યૈવમાત્માનં મત્પરાયણઃ ॥
ઇતિશ્રીમદ્૦ઉ૦બ્ર૦યો૦શ્રી કૃ૦ રાજવિદ્યારાજ
ગુહ્ય યોગોનામ નવામોધ્યાયઃ ॥૯॥

અધ્યાય ૧૦

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

ભૂય એવ મહાબાહો શૃણુ મે પરમં વચઃ ।
યત્તેહં પ્રીયમાણાય વક્ષ્યામિ હિતકામ્યયા ॥૧॥
નમે વિદુઃ સુરગણાઃ પ્રભવં ન મહર્ષયઃ ।
અહમાદિર્હિ દેવાનાં મહર્ષીણાંચ સર્વશઃ ॥૨॥
યો મામજમનાદિંચ વેત્તિ લોકમહેશ્વરમ્ ।
અસંમૂઢઃ સમર્ત્યેષુ સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥૩॥
બુદ્ધિર્જ્ઞાનમસંમોહઃ ક્ષમા સત્યંદમઃ શમઃ ।
સુખંદુઃખં ભવો ભાવો ભયંચાભયમેવચ ॥૪॥
અહિંસા સમતા તુષ્ટિસ્તપો દાનં યશોયશઃ ।
ભવંતિ ભાવા ભૂતાનાં મત્ત એવ પૃથગ્વિધાઃ॥૫॥
મહર્ષયઃ સપ્ત પૂર્વે ચત્વારો મનવસ્તથા ।
મદ્ભાવા માનસાજાતા યેષાંલોક ઈમાઃ પ્રજાઃ॥૬॥
એતાં વિભૂતિંયોગંચ મમયો વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।

સોવિકંપેન યોગેન યુજ્યતે નાત્ર સંશયઃ ॥૭॥
અહં સર્વસ્ય પ્રભવો મત્તઃ સર્વં પ્રવર્તતે ।
ઇતિ મત્વાભજંતેમાં બુધા ભાવસમન્વિતાઃ॥૮॥
મચ્ચિત્તા મદ્ગતપ્રાણા બોધયંતઃ પરસ્પરમ્ ।
કથયંતશ્ચમાં નિત્યં તુષ્યંતિ ચ રમંતિ ચ ॥૯॥
તેષાં સતતયુક્તાનાં ભજતાં પ્રીતિપૂર્વકમ્ ।
દદામિ બુધ્ધિયોગં તં યેન મામુપયાંતિ તે ॥
તેષામેવાનુકંપાર્થમહમજ્ઞાનજં તમઃ ।
નાશયામ્યાત્મભાવસ્થો જ્ઞાનદીપેન ભાસ્વતા ॥

અર્જુન ઉવાચ ।

પરં બ્રહ્મ પરં ધામ પવિત્રં પરમં ભવાન્ ।
પુરુષં શાશ્વતં દિવ્યમાદિદેવમજં વિભુમ્ ॥
આહુસ્ત્વામૃષયઃ સર્વે દેવર્ષિર્નારદસ્તથા ।
અસિતો દેવલો વ્યાસઃ સ્વયં ચૈવ બ્રવીષિ મે ॥
સર્વમેતદૃતં મન્યે યન્માં વદસિ કેશવ ।

નહિ તે ભગવન્વ્યક્તિં વિદુર્દેવા ન દાનવાઃ ॥
સ્વયમેવાત્મનાત્માનં વેત્થ ત્વં પુરુષોત્તમ ।
ભૂતભાવન ભૂતેશ દેવદેવ જગત્પતે ॥૧૫॥
વક્તુમર્હસ્યશેષેણ દિવ્યા હ્યાત્મવિભૂતયઃ ।
યાભિર્વિભૂતિભિર્લોકાનિમાંસ્ત્વં વ્યાપ્ય તિષ્ઠસિ ॥
કથં વિદ્યામહં યોગિંસ્ત્વાં સદા પરિચિંતયન્ ।
કેષુ કેષુ ચ ભાવેષુ ચિંત્યોસિ ભગવન્મયા ॥૧૭
વિસ્તરેણાત્મનો યોગં વિભૂતિં ચ જનાર્દન ।
ભૂયઃ કથય તૃપ્તિર્હિ શૃણ્વતો નાસ્તિ મેમૃતમ્ ॥૧૮

શ્રીભગવાનુવાચ ।

હન્ત તે કથયિષ્યામિ દિવ્યા હ્યાત્મવિભૂતયઃ ।
પ્રાધાન્યતઃ કુરુશ્રેષ્ઠ નાસ્ત્યંતો વિસ્તરસ્ય મે ॥૧૯॥
અહમાત્મા ગુડાકેશ સર્વભૂતાશયસ્થિતઃ ।
અહમાદિશ્ચ મધ્યં ચ ભૂતાનામંત એવ ચ ॥૨૦॥
આદિત્યાનામહં વિષ્ણુર્જ્યોતિષાં રવિરંશુમાન્ ।

મરીચિર્મરુતામસ્મિ નક્ષત્રાણામહં શશી ॥૨૧॥
વેદાનાં સામવેદોસ્મિ દેવાનામસ્મિ વાસવઃ ।
ઇંદ્રિયાણાં મનશ્ચાસ્મિ ભૂતાનામાસ્મિ ચેતના ॥
રુદ્રાણાંશંકરશ્ચાસ્મિ વિત્તેશો યક્ષરક્ષસામ્ ।
વસૂનાં પાવકશ્ચાસ્મિ મેરુઃ શિખરિણામહમ્ ॥
પુરોધસાં ચ મુખ્યં માં વિદ્ધિ પાર્થ બૃહસ્પતિમ્ ।
સેનાનીનામહં સ્કંદઃસરસામસ્મિ સાગરઃ॥૨૪॥
મહર્ષીણાં ભૃગુરહં ગિરામસ્મ્યેકમક્ષરમ્ ।
યજ્ઞાનાંજપયજ્ઞોસ્મિસ્થાવરાણાં હિમાલયઃ॥૨૫॥
અશ્વત્થઃ સર્વવૃક્ષાણાં દેવર્ષીણાં ચ નારદઃ ।
ગંધર્વાણાં ચિત્રરથઃ સિદ્ધાનાં કપિલો મુનિઃ
ઉચ્ચૈઃશ્રવસમશ્વાનાં વિદ્ધિમામૃતોદ્ભવમ્ ।
ઐરાવતં ગજેંદ્રાણાં નરાણાં ચ નરાધિપઃ ॥૨૭॥
આયુધાનામહં વજ્રં ધેનૂનામસ્મિ કામધુક્ ।
પ્રજનશ્ચાસ્મિ કંદર્પઃ સર્પાણામસ્મિ વાસુકિઃ

અનંતશ્ચાસ્મિ નાગાનાં વરુણો યાદસામહમ્ ।
પિતૃણામર્યમા ચાસ્મિ યમઃ સંયમતામહમ્ ॥
પ્રહ્લાદશ્ચાસ્મિ દૈત્યાનાં કાલઃ કલયતામહમ્ ।
મૃગાણાં ચ મૃગેંદ્રોહં વૈનતેયશ્ચ પક્ષિણામ્ ॥
પવનઃ પવતામસ્મિ રામઃ શસ્ત્રભૃતામહમ્ ।
ઝષાણાં મકરશ્ચાસ્મિ સ્ત્રોતસામસ્મિ જાહ્નવી ॥
સર્ગાણામાદિરંતશ્ચ મધ્યં ચૈવાહમર્જુન ।
અધ્યાત્મવિદ્યા વિદ્યાનાં વાદઃ પ્રવદતામહમ્ ॥
અક્ષરાણામકારોસ્મિ દ્વંદ્વઃ સામાસિકસ્ય ચ ।
અહમેવાક્ષયઃ કાલો ધાતાહં વિશ્વતો મુખઃ ॥૩૩॥
મૃત્યુઃ સર્વહરશ્ચાહમુદ્ભવશ્ચ ભવિષ્યતામ્ ।
કીર્તિઃશ્રીર્વાક્ચનારીણાંસ્મૃતિર્મેધાધૃતિઃક્ષમાઃ ॥
બૃહત્સામ તથા સામ્નાં ગાયત્રી છંદસામહમ્ ।
માસાનાં માર્ગશીર્ષોહમૃતૂનાં કુસુમાકરઃ॥૩૫॥
દ્યૂતં છલયતામસ્મિ તેજસ્તેજસ્વિનામહમ્ ।

જયોઽસ્મિવ્યવસાયોઽસ્મિસત્ત્વંસત્ત્વવતામહમ્ ॥૩૬
વૃષ્ણિનાં વાસુદેવોઽસ્મિ પાંડવાનાં ધનંજય ।
મુનિનામપ્યહં વ્યાસઃ કવિનામુશના કવિઃ ॥૩૭॥
દંડો દમયતામસ્મિ નીતિરસ્મિ જિગીષતામ્ ।
મૌનંચૈવાસ્મિગુહ્યાનાંજ્ઞાનંજ્ઞાનવતામહમ્ ॥૩૮॥
યચ્ચાપિ સર્વભૂતાનાં બીજં તદહમર્જુન ।
નતદસ્તિવિનાયત્સ્યાન્મયા ભૂતંચરાચરમ્ ॥૩૯॥
નાંતોઽસ્તિ મમ દિવ્યાનાં વિભૂતીનાં પરંતપ ।
એષ તૂદ્દેશતઃ પ્રોક્તો વિભૂતેર્વિસ્તરો મયા ॥૪૦॥
યદ્યદ્વિભૂતિમત્સત્વં શ્રીમદૂર્જિતમેવ વા ।
તત્તદેવાવગચ્છ ત્વં મમ તેજોંશસંભવમ્ ॥૪૧॥
અથવા બહુનૈતેન કિં જ્ઞાતેન તવાર્જુન ।
વિષ્ટભ્યાહમિંદકૃત્સ્નમેકાંશેનસ્થિતોજગત્ ॥૪૨॥
ઇતિશ્રીમદ્ભ॰ ઉ॰ બ્ર॰ યોગશાસ્ત્રે શ્રી કૃષ્ણ॰
વિભૂતિયોગો નામ દશમોધ્યાયઃ ॥૧૦॥

અધ્યાય ૧૧

અર્જુન ઉવાચ ।

મદનુગ્રહાય પરમં ગુહ્યમધ્યાત્મસંજ્ઞિતમ્ ।
યત્ત્વયોક્તં વચસ્તેન મોહોયં વિગતો મમ ॥૧॥
ભવાપ્યયૌ હિ ભૂતાનાં શ્રુતૌ વિસ્તરશો મયા ।
ત્વત્તઃ કમલપત્રાક્ષ માહાત્મ્યમપિ ચાવ્યયમ્ ॥
એવમેતદ્યથાત્થ ત્વમાત્માનં પરમેશ્વર ।
દ્રષ્ટુમિચ્છામિ તે રૂપમૈશ્વરં પુરુષોત્તમ ॥૩॥
મન્યસે યદિ તચ્છક્યં મયા દ્રષ્ટુમિતિ પ્રભો ।
યોગેશ્વર તતો મે ત્વં દર્શયાત્માનમવ્યયમ્ ॥૪॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

પશ્ય મે પાર્થ રૂપાણિ શતશોથ સહસ્રશઃ ।
નાનાવિધાનિ દિવ્યાનિ નાનાવર્ણાકૃતીનિ ચ ॥૫॥
પશ્યાદિત્યાન્વસૂન્રુદ્રાનશ્વિનૌ મરુતસ્તથા ।
બહૂન્યદૃષ્ટપૂર્વાણિ પશ્યાશ્ચર્યાણિ ભારત ॥૬॥

ઇહૈકસ્થં જગત્કૃત્સ્નં પશ્યાદ્ય સચરાચરમ્ ।
મમ દેહે ગુડાકેશ યચ્ચાન્યત્દ્રષ્ટુમિચ્છસિ॥૭॥
ન તુ માં શક્યસે દ્રષ્ટુમનેનૈવ સ્વચક્ષુષા ।
દિવ્યં દદામિ તે ચક્ષુઃ પશ્ય મે યોગમૈશ્વરમ્ ॥૮॥

સંજય ઉવાચ ।

એવમુક્ત્વા તતો રાજન્મહાયોગેશ્વરો હરિઃ ।
દર્શયામાસ પાર્થાય પરમં રૂપમૈશ્વરમ્ ॥૯॥
અનેકવક્ત્રનયનમનેકાદ્ભુત દર્શનમ્ ।
અનેકદિવ્યાભરણં દિવ્યાનેકોદ્યતાયુધમ્ ॥૧૦॥
દિવ્યમાલ્યાંબરધરં દિવ્યગંધાનુલેપનમ્ ।
સર્વાશ્ચર્યમયં દેવમનંતં વિશ્વતોમુખમ્॥૧૧॥
દિવિસૂર્યસહસ્રસ્ય ભવેદ્યુગપદુત્થિતા ।
યદિભાઃસદૃશીસાસ્યાદ્ભાસસ્તસ્યમહાત્મનઃ।૧૨।
તત્રૈકસ્થં જગત્કૃત્સ્નં પ્રવિભક્તમનેકધા ।
અપશ્યદ્દેવદેવસ્ય શરીરં પાંડવસ્તદા ॥૧૩॥

તતઃસ વિસ્મયાવિષ્ટો હૃષ્ટરોમા ધનંજય ।
પ્રણમ્ય શિરસાદેવં કૃતાંજલિરભાષત ॥૧૪॥
પશ્યામિ દેવાંસ્તવ દેવ દેહે
સર્વાંસ્તથા ભૂતવિશેષસંઘાન્ ।
બ્રહ્માણમીશં કમલાસનસ્થ
મૃષીંશ્ચ સર્વાનુરગાંશ્ચ દિવ્યાન્ ॥૧૫॥
અનેક બાહૂદરવક્ત્રનેત્રં
પશ્યામિ ત્વાં સર્વતોનંતરૂપમ્ ।
નાન્તં ન મધ્યં ન પુનસ્તવાદિં
પશ્યામિ વિશ્વેશ્વર વિશ્વરૂપમ્ ॥૧૬॥
કિરીટિનં ગદિનં ચક્રિણં ચ
તેજોરાશિં સર્વતો દીપ્તિમન્તમ્ ।
પશ્યામિ ત્વાં દુર્નિરીક્ષ્યં સમન્તા
દીપ્તાનલાર્કદ્યુતિમપ્રમેય ॥૧૭॥
ત્વમક્ષરં પરમં વેદિતવ્યં

ત્વમસ્ય વિશ્વસ્ય પરં નિધાનમ્ ।
ત્વમવ્યયઃ શાશ્વતધર્મગોપ્તા
સનાતનસ્ત્વં પુરુષો મતો મે ॥૧૮॥

અનાદિમધ્યાન્તમનન્તવીર્યં
મનન્તબાહું શશિસૂર્યનેત્રમ્ ।
પશ્યામિ ત્વાં દીપ્તહુતાશવક્ત્રં
સ્વતેજસા વિશ્વમિદં તપન્તમ્ ॥૧૯॥

દ્યાવાપૃથિવ્યોરિદમન્તરં હિ
વ્યાપ્તં ત્વયૈકેન દિશશ્ચ સર્વાઃ ।
દૃષ્ટ્વાદ્ભુતં રૂપમુગ્રં તવેદં
લોકત્રયં પ્રવ્યથિતં મહાત્મન્ ॥૨૦॥

અમી હિ ત્વાં સુરસંઘા વિશન્તિ
કેચિદ્ભીતાઃ પ્રાંજલયો ગૃણન્તિ ।
સ્વસ્તીત્યુક્ત્વા મહર્ષિસિદ્ધસંઘાઃ
સ્તુવન્તિ ત્વાં સ્તુતિભિઃ પુષ્કલાભિઃ ॥૨૧॥

રુદ્રાદિત્યવસવો યે ચ સાધ્યા
વિશ્વેશ્વિનૌ મરુતશ્ચોષ્મપાશ્ચ ।
ગંધર્વયક્ષાસુરસિદ્ધસંઘા
વીક્ષન્તે ત્વાં વિસ્મિતાશ્ચૈવ સર્વે ॥૨૨॥
રૂપં મહત્તે બહુવક્ત્રનેત્રમ્
મહાબાહો બહુબાહૂરુપાદમ્ ।
બહૂદરં બહુદંષ્ટ્રા કરાલં
દૃષ્ટ્વા લોકાઃ પ્રવ્યથિતાસ્તથાહમ્ ॥૨૩॥
નભઃ સ્પૃશં દીપ્તમનેકવર્ણં
વ્યાત્તાનનં દીપ્તવિશાલનેત્રમ્ ।
દૃષ્ટ્વા હિ ત્વાં પ્રવ્યથિતાન્તરાત્મા
ધૃતિં ન વિન્દામિ શમં ચ વિષ્ણો ॥૨૪॥
દંષ્ટ્રાકરાલાનિ ચ તે મુખાનિ
દૃષ્ટ્વૈવ કાલાનલસંનિભાનિ
દિશો ન જાને ન લભે ચ શર્મ

પ્રસીદ દેવેશ જગન્નિવાસ ॥૨૫॥

અમી ચ ત્વાં ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય પુત્રાઃ
સર્વે સહૈવાવનિપાલસંઘૈઃ ।
ભીષ્મો દ્રોણઃ સૂતપુત્રસ્તથાસૌ
સહાસ્મદીયૈરપિ યોધમુખ્યૈઃ ॥૨૬॥

વક્ત્રાણિ તે ત્વરમાણા વિશન્તિ
દંષ્ટ્રાકરાલાનિ ભયાનકાનિ ।
કેચિદ્વિલગ્ના દશનાન્તરેષુ
સંદૃશ્યન્તે ચૂર્ણિતૈરુત્તમાંગૈઃ ॥૨૭॥

યથા નદીનાં બહવોંબુવેગાઃ
સમુદ્રમેવાભિમુખા દ્રવન્તિ ।
તથા તવામી નરલોક વીરા
વિશન્તિ વક્ત્રાણ્યભિવિજ્વલન્તિ ॥૨૮॥

યથા પ્રદીપ્તં જ્વલનં પતંગા
વિશન્તિ નાશાય સમૃદ્ધવેગાઃ ।

તથૈવ નાશાય વિશન્તિ લોકા
સ્તવાપિ વક્ત્રાણિ સમૃદ્ધવેગાઃ ॥૨૯॥
લેલિહ્યસે ગ્રસમાનઃ સમંતા
લ્લોકાન્સમગ્રાન્વદનૈર્જ્વલદ્ભિઃ ।
તેજોભિરાપૂર્ય જગત્સમગ્રં
ભાસસ્તવોગ્રાઃ પ્રતપન્તિ વિષ્ણો ॥૩૦॥
આખ્યાહિ મે કો ભવાનુગ્રરૂપો
નમોસ્તુ તે દેવવર પ્રસીદ
વિજ્ઞાતુમિચ્છામિ ભવન્તમાદ્યં
નહિ પ્રજાનામિ તવ પ્રવૃતિમ્ ॥૩૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

કાલોસ્મિ લોકક્ષયકૃત્ પ્રવૃદ્ધો
લોકાન્ સમાહર્તુમિહ પ્રવૃત્તઃ ।
ઋતેપિ ત્વાં ન ભવિષ્યન્તિ સર્વે
યેવસ્થિતાઃ પ્રત્યનીકેષુ યોધાઃ ॥૩૨॥

તસ્માત્ત્વમુત્તિષ્ઠ યશો લભસ્વ
જિત્વા શત્રૂન્ ભુંક્ષ્વ રાજ્યં સમૃધ્ધમ્ ।
મયૈવૈતે નિહતાઃ પૂર્વમેવ
નિમિત્તમાત્રં ભવ સવ્યસાચિન્ ॥૩૩॥
દ્રોણં ચ ભીષ્મં ચ જયદ્રથં ચ
કર્ણં તથાન્યાનપિ યોધવીરાન્ ।
મયા હતાંસ્ત્વં જહિ મા વ્યથિષ્ઠા
યુધ્યસ્વ જેતાસિ રણે સપત્નાન્ ॥૩૪॥

સંજય ઉવાચ ।

એતચ્છ્રુત્વા વચનં કેશવસ્ય
કૃતાંજલિર્વેપમાનઃ કિરીટી ।
નમસ્કૃત્વા ભૂય એવાહ કૃષ્ણં
સગદ્ગદં ભીતભીતઃ પ્રણમ્ય ॥૩૫॥

અર્જુન ઉવાચ ।

સ્થાને હૃષીકેશ તવ પ્રકીર્ત્યા

જગત્ પ્રહૃષ્યત્યનુરજ્યતે ચ ।
રક્ષાંસિ ભીતાનિ દિશો દ્રવન્તિ
સર્વે નમસ્યન્તિ ચ સિદ્ધસંઘાઃ ॥૩૬॥
કસ્માચ્ચ તે ન નમેરન્ મહાત્મન્
ગરીયસે બ્રહ્મણોપ્યાદિકર્ત્રે ।
અનન્ત દેવેશ જગન્નિવાસ
ત્વમક્ષરં સદસત્તત્પરં યત્ ॥૩૭॥
ત્વમાદિદેવઃ પુરુષઃ પુરાણ
સ્ત્વમસ્ય વિશ્વસ્ય પરં નિધાનમ્ ।
વેત્તાસિ વેદ્યં ચ પરં ચ ધામ
ત્વયા તતં વિશ્વમનંત રૂપ ॥૩૮॥
વાયુર્યમોગ્નિર્વરુણઃ શશાંકઃ
પ્રજાપતિસ્ત્વં પ્રપિતામહશ્ચ ।
નમો નમસ્તેસ્તુ સહસ્રકૃત્વઃ
પુનશ્ચ ભૂયોપિ નમો નમસ્તે ॥૩૯॥

નમઃ પુરસ્તાદથ પૃષ્ઠતસ્તે
નમોસ્તુ તે સર્વત એવ સર્વ ।
અનંત વીર્યામિત વિક્રમસ્ત્વં
સર્વં સમાપ્નોષિ તતોસિ સર્વઃ ॥૪૦॥

સખેતિ મત્વા પ્રસન્નં યદુક્તં
હે કૃષ્ણ હે યાદવ હે સખેતિ ।
અજાનતા મહિમાનં તવેદમ્
મયા પ્રમાદાત્ પ્રણયેન વાપિ ॥૪૧॥

યચ્ચાવહા સાર્થમસત્કૃતોસિ
વિહારશય્યાસનભોજનેષુ ।
એકોથ વાપ્યચ્યુત તત્ક્ષમક્ષં
તત્ક્ષામયે ત્વામહમપ્રમેયમ્ ॥૪૨॥

પિતાસિ લોકસ્ય ચરાચરસ્ય
ત્વમસ્ય પૂજ્યશ્ચ ગુરુર્ગરીયાન્ ।
ન ત્વત્સમોસ્ત્યભ્યધિકઃ કુતોન્યો

લોકત્રયેઽપ્યપ્રતિમ પ્રભાવ ॥૪૩॥
તસ્માત્ પ્રણમ્ય પ્રણિધાયકાયં
પ્રસાદયે ત્વામહમીશમીડ્યમ્ ।
પિતેવ પુત્રસ્ય સખેવ સખ્યુઃ
પ્રિયઃ પ્રિયાયાર્હસિ દેવ સોઢુમ્ ॥૪૪॥
અદૃષ્ટપૂર્વં હૃષિતોઽસ્મિ દૃષ્ટ્વા
ભયેન ચ પ્રવ્યથિતં મનો મે ।
તદેવ મે દર્શય દેવ રૂપં
પ્રસીદ દેવેશ જગન્નિવાસ ॥૪૫॥
કિરીટિનં ગદિનં ચક્રહસ્ત
મિચ્છામિ ત્વાં દ્રષ્ટુમહં તથૈવ ।
તેનૈવ રૂપેણ ચતુર્ભુજેન
સહસ્રબાહો ભવ વિશ્વમૂર્તે ॥૪૬॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

મયા પ્રસન્નેન તવાર્જુનેદં

રૂપં પરં દર્શિતમાત્મયોગાત્
તેજોમયં વિશ્વમનંતમાદ્યં
યન્મે ત્વદન્યેન ન દૃષ્ટપૂર્વમ્ ॥૪૭॥
ન વેદ યજ્ઞાધ્યયનૈર્ન દાનૈ
ર્ન ચ ક્રિયાભિર્ન તપોભિરુગ્રૈઃ ।
એવં રૂપઃ શકય અહં નૃલોકે
દ્રષ્ટું ત્વદન્યેન કુરુપ્રવીર ॥૪૮॥
મા તે વ્યથા મા ચ વિમૂઢભાવો
દૃષ્ટ્વા રૂપં ઘોરમીદૃઙ્ મમેદમ્ ।
વ્યપેતભીઃ પ્રીતમનાઃ પુનસ્ત્વં
તદેવ મે રૂપમિદં પ્રપશ્ય ॥૪૯॥

સંજય ઉવાચ ।

ઇત્યર્જુનં વાસુદેવસ્તથોકત્વા
સ્વકં રૂપં દર્શયામાસ ભૂયઃ ।
આશ્વાસયામાસ ચ ભીતમેનં
ભૂત્વા પુનઃ સૌમ્યવપુર્મહાત્મા ॥૫૦॥

અર્જુન ઉવાચ ।

દૃષ્ટ્વેદં માનુષં રૂપં તવ સૌમ્યં જનાર્દન ।
ઇદાનીમસ્મિ સંવૃત્તઃસચેતાઃપ્રકૃતિં ગતાઃ ॥૫૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

સુદુર્દર્શમિદં રૂપં દૃષ્ટવાનસિ યન્મમ ।
દેવા અપ્યસ્ય રૂપસ્ય નિત્યં દર્શનકાંક્ષિણઃ ॥૫૨॥
નાહં વેદૈર્ન તપસા ન દાનેન ન ચેજ્યયા ।
શક્ય એવં વિધો દ્રષ્ટું દૃષ્ટવાનસિમાં યથા ॥૫૩॥
ભક્ત્યા ત્વનન્યયા શક્ય અહમેવં વિધોર્જુન ।
જ્ઞાતું દ્રષ્ટું ચ તત્ત્વેન પ્રવેષ્ટું ચ પરંતપ ॥૫૪॥
મત્કર્મકૃન્મતપરમો મદ્ભક્તઃ સંગવર્જિતઃ ।
નિર્વૈરઃ સર્વભૂતેષુ યઃ સમામેતિ પાંડવ ॥૫૫॥

ઇતિશ્રીમદ્ ભ૦ઉ૦બ્ર૦ યો૦ શ્રી કૃ૦ "વિશ્વરૂપ દર્શન યોગો" નામ એકાદશો ધ્યાયઃ ॥૧૧॥

અધ્યાય ૧૨

અર્જુન ઉવાચ ।

એવં સતતયુક્તા યે ભક્તાસ્ત્વાં પર્યુપાસતે ।
યે ચાપ્યક્ષરમવ્યક્તં તેષાં કે યોગવિત્તમાઃ ॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

મય્યાવેશ્ય મનો યે માં નિત્યયુક્તા ઉપાસતે ।
શ્રદ્ધયા પરયોપેતાસ્તે મે યુક્તતમા મતાઃ॥
યે ત્વક્ષરમનિર્દેશ્યમવ્યક્તં પર્યુપાસતે ।
સર્વત્રગમચિંત્યં ચ કૂટસ્થમચલં ધ્રુવમ્॥૩॥
સંનિયમ્યેંદ્રિયગ્રામં સર્વત્ર સમબુદ્ધયઃ ।
તે પ્રાપ્નુવંતિ મામેવ સર્વભૂતહિતે રતાઃ ॥૪॥
ક્લેશોઽધિકતરસ્તેષામવ્યક્તાસક્ત ચેતસામ્ ।
અવ્યક્તા હિ ગતિર્દુઃખં દેહવદ્ભિરવાપ્યતે ॥૫॥
યે તુ સર્વાણિ કર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરાઃ ।
અનન્યેનૈવ યોગેન માં ધ્યાયંત ઉપાસતે॥૬॥

તેષામહં સમુદ્ધર્તા મૃત્યુસંસારસાગરાત્ ।
ભવામિ ન ચિરાત્પાર્થ મય્યાવેશિતચેતસામ્ ॥
મય્યેવ મનઆધત્સ્વ મયિ બુદ્ધિં નિવેશય ।
નિવસિષ્યસિ મય્યેવ અત ઉર્ધ્વં ન સંશયઃ ॥૮॥
અથ ચિત્તં સમાધાતું ન શક્નોષિ મયિસ્થિરમ્ ।
અભ્યાસયોગેન તતોમામિચ્છાપ્તું ધનંજય ॥૯॥
અભ્યાસેપ્યસમર્થોસિ મત્કર્મપરમો ભવ ।
મદર્થમપિકર્માણિ કુર્વન્સિદ્ધિમવાપ્સ્યસિ ॥૧૦॥
અથૈતદપ્યશક્નોસિ કર્તું મદ્યોગમાશ્રિતઃ ।
સર્વકર્મફલત્યાગં તતઃ કુરુ યતાત્મવાન્ ॥૧૧॥
શ્રેયો હિ જ્ઞાનમભ્યાસાજ્જ્ઞાનાદ્ધ્યાનંવિશિષ્યતે
ધ્યાનાત્કર્મફલત્યાગસ્ત્યાગાચ્છાન્તિરનંતરમ્ ॥
અદ્વેષ્ટા સર્વભૂતાનાં મૈત્રઃ કરુણ એવ ચ ।
નિર્મમો નિરહંકારઃ સમદુઃખસુખઃ ક્ષમી ॥૧૩॥
સંતુષ્ટઃ સતતં યોગી યતાત્મા દૃઢનિશ્ચયઃ ।

મય્યર્પિતમનો બુદ્ધિર્યો મે ભક્તઃ સમે પ્રિયઃ ॥
યસ્માન્નોદ્વિજતે લોકો લોકાન્નોદ્વિજતે ચ યઃ ।
હર્ષામર્ષભયોદ્વેગૈર્મુકતો યઃસ ચ મે પ્રિયઃ॥૧૫॥
અનપેક્ષઃ શુચિર્દક્ષ ઉદાસીનો ગતવ્યથઃ ।
સર્વારંભ પરિત્યાગી યો મે ભક્તઃ સ મે પ્રિયઃ ॥
યો ન હૃષ્યતિ ન દ્વેષ્ટિ ન શોચતિ કાંક્ષતિ ।
શુભાશુભપરિત્યાગી ભક્તિમાન્યઃ સમે પ્રિયઃ ॥
સમઃ શત્રૌ ચ મિત્રે ચ તથા માનાપમાનયોઃ ।
શીતોષ્ણ સુખ દુઃખેષુ સમઃ સંગવિવર્જિતઃ ॥
તુલ્યનિંદાસ્તુતિર્મૌની સંતુષ્ટો યેન કેનચિત્ ।
અનિકેતઃ સ્થિરમતિ ર્ભક્તિમાન્મે પ્રિયો નરઃ ॥
યે તુ ધર્મ્યામૃતમિદં યથોક્તં પર્યુપાસતે ।
શ્રદ્દધાનામત્પરમા ભક્તાસ્તેતીવ મે પ્રિયાઃ ॥૨૦॥

ઇતિશ્રી૦ગી૦ઉ૦બ્ર૦યો૦શ્રીકૃ૦ભક્તિયોગોનામ
દ્વાદશોધ્યાયઃ ॥૧૨॥

અધ્યાય ૧૩

અર્જુન ઉવાચ

પ્રકૃતિં પુરુષં ચૈવ ક્ષેત્રં ક્ષેત્રજ્ઞમેવ ચ ।
એતદ્વેદિતુમિચ્છામિ જ્ઞાનં જ્ઞેયં ચ કેશવ ॥૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

ઇદં શરીરં કૌંતેય ક્ષેત્રમિત્યભિધીયતે ।
એતદ્યો વેત્તિ તં પ્રાહુઃક્ષેત્રજ્ઞ ઇતિ તદ્વિદઃ॥૧॥
ક્ષેત્રજ્ઞં ચાપિ માં વિદ્ધિ સર્વક્ષેત્રેષુ ભારત ।
ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજ્ઞયો ર્જ્ઞાનં યત્તજ્જ્ઞાનં મતં મમ ॥૨॥
તત્ક્ષેત્રં યચ્ચ યાદૃક્ ચ યદ્વિકારી યતશ્ચ યત્ ।
સમયો યત્પ્રભાવશ્ચ તત્સમાસેન મે શૃણુ ॥
ઋષિભિર્બહુધા ગીતં છંદોભિર્વિવિધૈઃ પૃથક્ ।
બ્રહ્મસૂત્રપદૈશ્ચૈવ હેતુમદ્ભિર્વિનિશ્ચિતૈઃ ॥૪॥
મહાભૂતાન્યહંકારો બુદ્ધિરવ્યક્તમેવ ચ ।
ઇંદ્રિયાણિ દશૈકં ચ પંચ ચેંદ્રિયગોચરાઃ ॥૫॥

ઇચ્છા દ્વેષઃ સુખં દુઃખં સંઘાતશ્ચેતના ધૃતિઃ ।
એતત્ક્ષેત્રં સમાસેન સવિકારમુદાહૃતમ્ ॥૬॥
અમાનિત્વમદંભિત્વમહિંસા ક્ષાંતિરાર્જવમ્ ।
આચાર્યોપાસનં શૌચં સ્થૈર્યમાત્મવિનિગ્રહઃ ॥૭॥
ઇંદ્રિયાર્થેષુ વૈરાગ્યમનહંકાર એવ ચ ।
જન્મમૃત્યુજરાવ્યાધિદુઃખદોષાનુદર્શનમ્ ॥
અસક્તિરનભિષ્વંગઃ પુત્રદારગૃહાદિષુ ।
નિત્યં ચ સમચિત્તત્વમિષ્ટાનિષ્ટોપપત્તિષુ ॥
મયિ ચાનન્યયોગેન ભક્તિરવ્યભિચારિણી ।
વિવિક્તદેશસેવિત્વમરતિર્જનસંસદિ ॥૧૦॥
અધ્યાત્મજ્ઞાનનિત્યત્વં તત્ત્વજ્ઞાનાર્થદર્શનમ્ ।
એતજ્જ્ઞાનમિતિ પ્રોક્તમજ્ઞાનં યદતોન્યથા ॥
જ્ઞેયં યત્તત્પ્રવક્ષ્યામિ યજ્જ્ઞાત્વામૃતમશ્નુતે ।
અનાદિ મત્પરં બ્રહ્મ ન સત્તન્નાસદુચ્યતે ॥૧૨॥
સર્વતઃ પાણિપાદં તત્ સર્વતોક્ષિશિરોમુખમ ।

સર્વતઃ શ્રુતિમલ્લોકે સર્વમાવૃત્ય તિષ્ઠતિ ॥૧૩॥
સર્વેંદ્રિયગુણાભ્યાસં સર્વેંદ્રિયવિવર્જિતમ્ ।
અસક્તં સર્વભૃચ્ચૈવ નિર્ગુણં ગુણભોકતૃ ચ ॥૧૪॥
બહિરન્તશ્ચ ભૂતાનામચરં ચરમેવ ચ ।
સૂક્ષ્મત્વાત્તદવિજ્ઞેયં દૂરસ્થં ચાન્તિકે ચ તત્ ॥
અવિભકતં ચ ભૂતેષુ વિભક્તમિવ ચ સ્થિતમ્ ।
ભૂતભર્તૃ ચ તજ્જ્ઞેયં ગ્રસિષ્ણુ પ્રભવિષ્ણુ ચ ॥
જ્યોતિષામપિ તજ્જ્યોતિસ્તમસઃ પરમુચ્યતે ।
જ્ઞાનં જ્ઞેયં જ્ઞાનગમ્યં હૃદિ સર્વસ્ય વિષ્ઠિતમ્ ॥
ઇતિક્ષેત્રં તથા જ્ઞાનં જ્ઞેયં ચોકતં સમાસતઃ ।
મદ્ભક્ત એતદ્વિજ્ઞાય મદ્ભાવાયોપપદ્યતે ॥૧૮॥
પ્રકૃતિં પુરુષં ચૈવ વિદ્ધ્યનાદી ઉભાવપિ ।
વિકારાંશ્ચ ગુણાંશ્ચેવ વિદ્ધિ પ્રકૃતિસંભવાન્ ॥
કાર્યકરણકર્તુત્વે હેતુઃ પ્રકૃતિરુચ્યતે ।
પુરુષઃ સર્વદુઃખાનાં ભોકતૃત્વે હેતુરુચ્યતે ॥

પુરુષઃ પ્રકૃતિસ્થો હિ ભુંક્તે પ્રકૃતિજાન્ ગુણાન્
કારણં ગુણસંગોસ્ય સદસદ્યોનિજન્મસુ ॥૨૧॥
ઉપદ્રષ્ટાનુમંતા ચ ભર્તા ભોક્તા મહેશ્વરઃ ।
પરમાત્મેતિ ચાપ્યુક્તો દેહેસ્મિન્ પુરુષઃપરઃ ॥
ય એવં વેત્તિ પુરુષં પ્રકૃતિં ચ ગુણૈઃ સહ ।
સર્વથા વર્તમાનોપિ ન સ ભૂયોભિજાયતે ॥૨૩॥
ધ્યાનેનાત્મનિ પશ્યંતિ કેચિદાત્માનમાત્મના ।
અન્યે સાંખ્યેન યોગેન કર્મયોગેન ચાપરે ॥૨૪॥
અન્યે ત્વેવમજાનંતઃ શ્રુત્વાન્યેભ્ય ઉપાસતે ।
તેપિ ચાતિતરંત્યેવ મૃત્યું શ્રુતિપરાયણાઃ ॥૨૫॥
યાવત્સંજાયતે કિંચિત્સત્વં સ્થાવરજંગમમ્ ।
ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞસંયોગાત્તદ્વિદ્ધિ ભરતર્ષભ ॥૨૬॥
સમં સર્વેષુ ભૂતેષુ તિષ્ઠંતં પરમેશ્વરમ્ ।
વિનશ્યત્સ્વવિનશ્યંતં યઃ પશ્યતિ સઃ પશ્યતિ ॥
સમં પશ્યન્હિ સર્વત્ર સમવસ્થિતમીશ્વરમ્ ।

ન હિનસ્ત્યાત્મનાત્માનં તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ॥
પ્રકૃત્યૈવ ચ કર્માણિ ક્રિયમાણાનિ સર્વશઃ ।
યઃ પશ્યતિ તથાત્માનમકર્તારં સ પશ્યતિ ॥૨૯॥
યદા ભૂતપૃથગ્ભાવમેકસ્થમનુપશ્યતિ ।
તત એવ ચ વિસ્તારં બ્રહ્મ સંપદ્યતે તદા ॥૩૦॥
અનાદિત્વાન્નિર્ગુણત્વાત્પરમાત્માયમવ્યયઃ ।
શરીરસ્થોઽપિ કૌંતેય ન કરોતિ ન લિપ્યતે ॥૩૧॥
યથા સર્વગતં સૌક્ષ્મ્યાદાકાશં નોપલિપ્યતે ।
સર્વત્રાવસ્થિતો દેહે તથાત્માનોપલિપ્યતે ॥૩૨॥
યથા પ્રકાશયત્યેકઃ કૃત્સ્નં લોકમિમં રવિઃ ।
ક્ષેત્રં ક્ષેત્રી તથા કૃત્સ્નં પ્રકાશયતિ ભારત ॥૩૩॥
ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞયોરેવમંતરં જ્ઞાનચક્ષુષા ।
ભૂતપ્રકૃતિમોક્ષં ચ યે વિદુર્યાંતિ તે પરમ્ ॥૩૪॥

ઇતિશ્રી૦ઉ૦બ્ર૦યો૦શ્રીકૃ૦પ્રકૃતિપુરુષવિવેકયોગો નામ ત્રયોદશોઽધ્યાયઃ ॥૧૩॥

અધ્યાય ૧૪

શ્રી ભગવાનુવાચ

પરં ભૂયઃ પ્રવક્ષ્યામિ જ્ઞાનાનાં જ્ઞાનમુત્તમમ્ ।
યજ્જ્ઞાત્વા મુનયઃ સર્વેપરાં સિદ્ધિમતો ગતાઃ ॥૧॥
ઇદં જ્ઞાનમુપાશ્રિત્ય મમ સાધર્મ્યમાગતાઃ ।
સર્ગેપિ નોપજાયંતે પ્રલયે ન વ્યથંતિ ચ ॥૨॥
મમ યોનિર્મહદ્બ્રહ્મ તસ્મિન્ ગર્ભં દધામ્યહમ્ ।
સંભવઃ સર્વભૂતાનાં તતો ભવતિ ભારત ॥૩॥
સર્વયોનિષુ કૌંતેય મૂર્તયઃ સંભવંતિ યાઃ ।
તાસાં બ્રહ્મ મહદ્યોનિરહં બીજપ્રદઃ પિતા ॥૪॥
સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ ગુણાઃ પ્રકૃતિસંભવાઃ ।
નિબધ્નંતિ મહાબાહો દેહે દેહિનમવ્યયમ્ ॥૫॥
તત્ર સત્વં નિર્મલત્વાત્ પ્રકાશકમનામયમ્ ।
સુખસંઘેન બધ્નાતિ જ્ઞાનસંગેન ચાનઘ ॥૬॥
રજો રાગાત્મકં વિદ્ધિ તૃષ્ણાસંગસમુદ્ભવમ્ ।

તન્નિબધ્નાતિ કૌંતેય કર્મસંગેન દેહિનમ્ ॥૭॥
તમસ્ત્વજ્ઞાનજં વિદ્ધિ મોહનં સર્વદેહિનામ્ ।
પ્રમાદાલસ્યનિદ્રાભિસ્તન્નિબધ્નાતિ ભારત ॥૮
સત્વં સુખે સંજયતિ રજઃ કર્મણિ ભારત ।
જ્ઞાનમાવૃત્ય તુ તમઃ પ્રમાદે સંજયત્યુત ॥૯॥
રજસ્તમશ્ચાનુભૂય સત્ત્વં ભવતિ ભારત ।
રજઃસત્ત્વં તમશ્ચૈવ તમઃ સત્ત્વં રજસ્તથા ॥
સર્વદ્વારેષુ દેહેઽસ્મિન્ પ્રકાશ ઉપજાયતે ।
જ્ઞાનં યદા તદા વિદ્યાદ્વિવૃદ્ધં સત્ત્વમિત્યુત ॥
લોભઃ પ્રવૃત્તિરારંભઃ કર્મણામશમઃ સ્પૃહા ।
રજસ્યેતાનિ જાયન્તે વિવૃદ્ધે ભરતર્ષભ ॥૧૨॥
અપ્રકાશો પ્રવૃત્તિશ્ચ પ્રમાદો મોહ એવ ચ ।
તમસ્યેતાનિ જાયંતે વિવૃદ્ધે કુરુનંદન ॥૧૩॥
યદા સત્ત્વે પ્રવૃદ્ધે તુ પ્રલયં યાતિ દેહભૃત્ ।
તદોત્તમવિદાં લોકાનમલાન્પ્રતિપદ્યતે ॥૧૪॥

રજસિ પ્રલયં ગત્વા કર્મસંગિષુ જાયતે ।
તથા પ્રલીનસ્તમસિ મૂઢયોનિષુ જાયતે ॥૧૫॥
કર્મણઃ સુકૃતસ્યાહુઃ સાત્વિકં નિર્મલં ફલમ્ ।
રજસસ્તુ ફલં દુઃખમજ્ઞાનં તમસઃફલમ્ ॥૧૬॥
સત્ત્વાત્સંજાયતે જ્ઞાનં રજસો લોભ એવચ ।
પ્રમાદમોહો તમસો ભવતો જ્ઞાનમેવ ચ ॥૧૭॥
ઉર્ધ્વં ગચ્છંતિ સત્ત્વસ્થા મધ્યેતિષ્ઠંતિ રાજસાઃ।
જઘન્યગુણવૃત્તસ્થાઅધોગચ્છંતિતામસાઃ॥૧૮॥
નાન્યં ગુણેભ્યઃ કર્તારં યદા દૃષ્ટાનુપશ્યતિ ।
ગુણેભ્યશ્ચ પરં વેત્તિ મદ્ભાવંસોધિગચ્છતિ॥૧૯॥
ગુણાનેતાનતીત્ય ત્રીન્દેહી દેહસમુદ્ભવાન્ ।
જન્મમૃત્યુજરા દુઃખૈર્વિમુક્તોમૃતમશ્નુતે ॥૨૦॥

અર્જુન ઉવાચ ।

કૈર્લિંગૈસ્ત્રીન્ગુણાનેતાનતીતો ભવતિ પ્રભો ।
કિમાચારઃકથં ચૈતાંસ્ત્રીન્ ગુણાનતિવર્તતે ॥૨૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

પ્રકાશંચ પ્રવૃત્તિં ચ મોહમેવ ચ પાંડવ ।
ન દ્વેષ્ટિ સંપ્રવૃત્તાનિ નનિવૃત્તાનિકાંક્ષતિ ॥૨૨॥
ઉદાસીનવદાસીનો ગુણૈર્યો ન વિચાલ્યતે ।
ગુણાવર્તન્ત ઇત્યેવ યોવતિષ્ઠતિ નેંગતે ॥૨૩॥
સમદુઃખસુખઃ સ્વસ્થઃ સમલોષ્ટાશ્મકાંચનઃ ।
તુલ્યપ્રિયાપ્રિયોધીરસ્તુલ્યનિંદાત્મસંસ્તુતિઃ ॥
માનાપમાનયોસ્તુલ્યસ્તુલ્યો મિત્રારિપક્ષયોઃ ।
સર્વારંભપરિત્યાગી ગુણાતીતઃ સ ઉચ્યતે ॥૨૫॥
માં ચ યોવ્યભિચારેણ ભકિતયોગેન સેવતે ।
સ ગુણાન્સમતીત્યૈતાન્બ્રહ્મભૂયાયકલ્પતે ॥૨૬॥
બ્રહ્મણો હિ પ્રતિષ્ઠાહમમૃતસ્યાવ્યયસ્ય ચ
શાશ્વતસ્ય ચ ધર્મસ્ય સુખસ્યૈકાંતિકસ્ય ચ ॥૨૭॥

ઇતિશ્રીમદ્‌ભ૦ ઉ૦ બ્ર૦ યો૦ શ્રી કૃ૦ પ્રકૃતિ પુરૂષ વિવેકયોગો નામચતુર્દશોધ્યાયઃ ॥૧૪॥

અધ્યાય ૧૫

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

ઉર્ધ્વમૂલમધઃશાખમશ્વત્થં પ્રાહુરવ્યયમ્ ।
છંદાંસિ યસ્ય પર્ણાનિ યસ્તં વેદસવેદવિત્॥૧॥
અધશ્ચોર્ધ્વંપ્રસૃતાસ્તસ્ય શાખા
ગુણાપ્રવૃદ્ધા વિષયપ્રવાલા ।
અધશ્ચમૂલાન્યનુસંતતાનિ
કર્માનુબંધીનિ મનુષ્ય લોકે ॥૨॥
ન રૂપમસ્યેહ તથોપલભ્યતે
નાંતો ન ચાદિર્ન ચ સંપ્રતિષ્ઠા ।
અશ્વત્થમેનં સુવિરૂઢમૂલ
મસંગશસ્ત્રેણ દૃઢેન છિત્વા ॥૩॥
તતઃ પદં તત્પરિમાર્ગિતવ્યં
યસ્મિન્ ગતા ન નિવર્તંતિ ભૂયઃ ।
તમેવ ચાદ્યં પુરુષં પ્રપદ્યે

યતઃ પ્રવૃત્તિઃ પ્રસૃતા પુરાણી ॥૪॥
નિર્માનમોહાજિતસંગદોષા
અધ્યાત્મનિત્યા વિનિવૃત્ત કામાઃ ।
દ્વંદ્વૈર્વિમુક્તાઃ સુખદુઃખસંજ્ઞૈ
ર્ગચ્છંત્યમૂઢાઃ પદમવ્યયં તત્ ॥૫॥
ન તદ્ભાસયતે સૂર્યો ન શશાંકો ન પાવકઃ ।
યદ્ગત્વા ન નિવર્તંતે તદ્ધામ પરમં મમ ॥૬॥
મમૈવાંશો જીવલોકે જીવભૂતઃ સનાતનઃ
મનઃ ષષ્ઠાનીંદ્રિયાણિ પ્રકૃતિસ્થાનિ કર્ષતિ ॥૭॥
શરીરં યદવાપ્નોતિ યચ્ચાપ્યુત્ક્રામતીશ્વરઃ ।
ગૃહિત્વૈતાનિ સંયાતિ વાયુર્ગંધાનિવાશયાત્॥૮॥
શ્રોત્રં ચક્ષુઃ સ્પર્શનં રસનં ઘ્રાણમેવ ચ ।
અધિષ્ઠાય મનશ્ચાયં વિષયાનુપસેવતે ॥૯॥
ઉત્ક્રામંતં સ્થિતં વાપિ ભુંજાનં વા ગુણાન્વિતમ્ ।
વિમૂઢા નાનુપશ્યંતિ પશ્યંતિ જ્ઞાનચક્ષુષઃ ॥૧૦॥

યતંતો યોગિનશ્ચૈનં પશ્યંત્યાત્મન્યવસ્થિતમ્ ।
યતંતોઽપ્યકૃતાત્માનો નૈનં પશ્યંત્યચેતસઃ ॥૧૧॥
યદાદિત્યગતં તેજો જગદ્ભાસયતેઽખિલમ્ ।
યચ્ચંદ્રમસિ યચ્ચાગ્નૌ તત્તેજો વિદ્ધિ મામકમ્ ॥
ગામાવિશ્ય ચ ભૂતાનિ ધારયામ્યહમોજસા ।
પુષ્ણામિ ચૌષધીઃસર્વાઃસોમો ભૂત્વા રસાત્મકઃ ॥
અહં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ ।
પ્રાણાપાનસમાયુક્તઃ પંચામ્યન્નં ચતુર્વિધમ્ ॥
સર્વસ્ય ચાહં હૃદિ સંનિવિષ્ટો
મત્તઃ સ્મૃતિર્જ્ઞાનમપોહનં ચ ।
વેદૈશ્ચ સર્વૈરહમેવ વેદ્યો
વેદાંતકૃત્ વેદવિદેવ ચાહમ્ ॥૧૫॥
દ્વાવિમૌ પુરુષૌ લોકે ક્ષરશ્ચાક્ષરમેવ ચ ।
ક્ષરઃ સર્વાણિ ભૂતાનિ કૂટસ્થોઽક્ષર ઉચ્યતે ॥૧૬॥
ઉત્તમઃ પુરુષસ્ત્વન્યઃ પરમાત્મેત્યુદાહૃતઃ ।

યો લોકત્રયમાવિશ્ય બિભર્ત્યવ્યય ઈશ્વરઃ ॥૧૭॥
યસ્માત્ક્ષરમતીતોહમક્ષરાદપિ ચોત્તમઃ ।
અતોસ્મિ લોકે વેદેચપ્રથિતઃપુરુષોત્તમ ॥૧૮॥
યો મામેવમસંમૂઢો જાનાતિ પુરુષોત્તમમ્ ॥
સ સર્વવિર્દ્ભજતિ માં સર્વભાવેન ભારત ॥૧૯॥
ઈતિ ગુહ્યતમં શાસ્ત્રમિદમુક્તં મયાનઘ ।
એતદ્ બુદ્દ્વાબુદ્ધિમાન્સ્યાત્કૃતકૃત્યશ્ચ ભારત

ઈતિશ્રીમદ્ભ૦ ઉ૦ બ્ર૦યો૦શ્રીકૃ૦ પુરુષોત્તમ
યોગો નામ પંચદશોધ્યાયઃ ॥૧૫॥

અધ્યાય ૧૬

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

અભયં સત્ત્વસંશુદ્ધિર્જ્ઞાનયોગવ્યવસ્થિતઃ।
દાનં દમશ્ચ યજ્ઞશ્ચ સ્વાધ્યાયસ્તપઆર્જવમ્ ॥૧॥
અહિંસા સત્યમક્રોધસ્ત્યાગ શાંતિરપૈશુનમ્ ।
દયા ભૂતેષ્વલોલુપ્ત્વં માર્દવં હ્રીરચાપલમ્ ॥૨॥
તેજઃ ક્ષમા ધૃતિઃ શૌચમદ્રોહો નાતિમાનિતા ।
ભવંતિ સંપદં દૈવીમભિજાતસ્ય ભારત ॥૩॥
દંભો દર્પોભિમાનશ્ચ ક્રોધઃ પારુષ્યમેવ ચ ।
અજ્ઞાનં ચાભિજાતસ્ય પાર્થ સંપદમાસુરીમ્
દૈવી સંપદ્વિમોક્ષાય નિબંધાયાસુરી મતા ॥
મા શુચઃ સંપદં દૈવીમભિજાતોસિ પાંડવ ॥૫॥
દ્વૌ ભૂતસર્ગૌ લોકેસ્મિન્દૈવ આસુર એવ ચ ।
દૈવો વિસ્તરશઃ પ્રોક્ત આસુરં પાર્થ મે શૃણુ ॥
પ્રવૃત્તિં ચ નિવૃત્તિં ચ જના ન વિદુરાસુરાઃ ।

ન શૌચં નાપિ ચાચરો ન સત્યં તેષુ વિદ્યતે ॥૭॥
અસત્યમપ્રતિષ્ઠં તે જગદાહુરનીશ્વરમ્ ।
અપરસ્પરસંભૂતં કિમન્યત્કામહૈતુકમ્ ॥૮॥
એતાં દૃષ્ટિમવષ્ટભ્ય નષ્ટાત્માનોલ્પબુધ્ધયઃ ॥
પ્રભવંત્યુગ્રકર્માણઃ ક્ષયાય જગતો હિતાઃ ॥૯॥
કામમાશ્રિત્ય દુષ્પૂરં દંભમાનમદાન્વિતાઃ ।
મોહાદ્ગૃહીત્વાસદ્ગ્રાહાન્પ્રવર્તંતે શુચિવ્રતાઃ ॥
ચિંતામપરિમેયાં ચ પ્રલયાંતામુપાશ્રિતાઃ ।
કામોપભોગપરમા એતાવદિતિ નિશ્ચિતાઃ ॥૧૧॥
આશાપાશશતૈર્બદ્ધાઃ કામક્રોધપરાયણાઃ
ઈહંતે કામભોગાર્થમન્યાયેનાર્થસંચયાન્ ॥૧૨॥
ઇદમદ્ય મયા લબ્ધમિમં પ્રાપ્સ્યે મનોરથમ્ ।
ઈદમસ્તીદમપિ મે ભવિષ્યતિ પુનર્ધનમ્ ॥૧૩॥
અસૌ મયા હતઃ શત્રુર્હનિષ્યે ચાપરાનપિ ।
ઈશ્વરોહમહંભોગીસિધ્ધોહંબલવાન્સુખી ॥૧૪॥

આઢ્યોઽભિજનવાનસ્મિ કોઽન્યોઽસ્તિ સદૃશો મયા
યક્ષ્યે દાસ્યામિ મોદિષ્ય ઈત્યજ્ઞાનવિમોહિતાઃ૧૫
અનેકચિત્તવિભ્રાંતા મોહજાલસમાવૃતાઃ ।
પ્રસકતા કામભોગેષુ પતંતિ નરકેશુચૌ ॥૧૬॥
આત્મસંભાવિતાઃ સ્તબ્ધા ધનમાનમદાન્વિતાઃ
યજંતે નામયજ્ઞૈસ્તે દંભેનાવિધિપૂર્વકમ્ ॥૧૭॥
અહંકારં બલંદર્પં કામં ક્રોધં ચ સંશ્રિતાઃ ।
મામાત્માપરદેહેષુ પ્રદ્વિષંતોભ્યસૂયકાઃ ॥૧૮॥
તાનહં દ્વિષતઃ ક્રૂરાન્સંસારેષુ નરાધમાન્ ।
ક્ષિપામ્યજસ્રમશુભાનાસુરીષ્વેવ યોનિષુ ॥૧૯॥
આસુરીયોનિમાપન્ના મૂઢા જન્મનિ જન્મનિ ।
મામપ્રાપ્યૈવ કૌંતેય તતોયાંત્યધમાંગતિમ્ ॥૨૦॥
ત્રિવિધં નરકસ્યેદં દ્વારં નાશનમાત્મનઃ ।
કામઃ ક્રોધસ્તથા લોભસ્તસ્માદેતત્ ત્રયંત્યજેત્
એતૈર્વિમુકતઃ કૌંતેય તમોદ્વારૈસ્ત્રિભિર્નરઃ ।

આચરત્યાત્મનઃશ્રેયસ્તતોયાતિપરાંગતિમ્ ॥૨૨॥
યઃ શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય વર્તતે કામકારતઃ।
ન સસિદ્ધિમવાપ્નોતિનસુખંનપરાંગતિમ્॥૨૩॥
તસ્માચ્છાસ્ત્રં પ્રમાણં તે કાર્યાકાર્યવ્યવસ્થિતૌ ।
જ્ઞાત્વાશાસ્ત્રવિધાનોક્તંકર્મકર્તુમિહાર્હસિ ॥૨૪॥

ઇતિશ્રીમદ્૦ઉ૦બ્ર૦યો૦શ્રી કૃ૦ દૈવા સુરસંપદ્વિ
ભાગ યોગોનામ ષોડશોધ્યાયઃ ॥૧૬॥

અધ્યાય ૧૭

અર્જુન ઉવાચ ।

યે શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય યજન્તે શ્રદ્ધયાન્વિતાઃ ।
તેષાં નિષ્ઠા તુ કા કૃષ્ણ સત્ત્વમાહો રજસ્તમઃ ॥૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

ત્રિવિધા ભવતિ શ્રદ્ધા દેહિનાં સા સ્વભાવજા ।
સાત્ત્વિકી રાજસી ચૈવ તામસી ચેતિ તાં શૃણુ ॥૨॥
સત્ત્વાનુરૂપા સર્વસ્ય શ્રદ્ધા ભવતિ ભારત ।
શ્રદ્ધામયોયં પુરુષો યો યચ્છ્રદ્ધઃ સ એવ સઃ ॥૩॥
યજંતે સાત્ત્વિકા દેવાન્યક્ષરક્ષાંસિ રાજસાઃ ।
પ્રેતાન્ભૂતગણાંશ્ચાન્યે યજંતે તામસા જનાઃ ॥૪॥
અશાસ્ત્રવિહિતં ઘોરં તપ્યન્તે યે તપોજનાઃ ।
દંભાહંકારસંયુક્તાઃ કામરાગબલાન્વિતાઃ ॥૫॥
કર્શયંતઃ શરીરસ્થં ભૂતગ્રામમચેતસઃ ।
માં ચૈવાંતઃ શરીરસ્થં તાન્વિદ્ધ્યાસુરનિશ્ચયાન્ ॥

આહારસ્ત્વપિ સર્વસ્ય ત્રિવિધો ભવતિ પ્રિયઃ ।
યજ્ઞસ્તપસ્તથા દાનં તેષાં ભેદમિમં શૃણુ ॥૭॥
આયુઃ સત્ત્વબલારોગ્યસુખપ્રીતિવિવર્ધનાઃ।
રસ્યાઃસ્નિગ્ધાઃસ્થિરાહૃદ્યાઆહારાઃસાત્ત્વિકપ્રિયાઃ
કટ્વમ્લલવણાત્યુષ્ણતીક્ષ્ણરૂક્ષવિદાહિનઃ ।
આહારા રાજસસ્યેષ્ટા દુઃખશોકામયપ્રદાઃ ॥૯॥
યાતયામં ગતરસં પૂતિ પર્યુષિતં ચ યત્ ।
ઉચ્છિષ્ટમપિ ચામેધ્યં ભોજનં તામસપ્રિયમ્ ॥
અફલાકાંક્ષિભિર્યજ્ઞો વિધિદૃષ્ટો ચ ઈજ્યતે ।
યષ્ટવ્યમેવેતિ મનઃસમાધાય સ સાત્ત્વિકઃ॥૧૧॥
અભિસંધાય તુ ફલં દંભાર્થમપિ ચૈવ યત્ ।
ઈજ્યતે ભરતશ્રેષ્ઠ તં યજ્ઞં વિધ્ધિ રાજસમ્ ॥૧૨॥
વિધિહીનમસૃષ્ટાન્નં મંત્રહીનમદક્ષિણમ્ ।
શ્રદ્ધાવિરહિતં યજ્ઞં તામસં પરિચક્ષતે॥૧૩॥
દેવદ્વિજગુરુપ્રાજ્ઞપૂજનં શૌચમાર્જવમ્ ।
બ્રહ્મચર્યમહિંસા ચ શારીરં તપ ઉચ્યતે ॥૧૪॥

અનુદ્વેગકરં વાક્યં સત્યં પ્રિયહિતં ચ યત્ ।
સ્વાધ્યાયાભ્યસનં ચૈવ વાઙ્મયં તપ ઉચ્યતે ॥
મનઃ પ્રસાદઃ સૌમ્યત્વં મૌનમાત્મવિનિગ્રહઃ ।
ભાવસંશુદ્ધિરિત્યેતત્તપો માનસમુચ્યતે ॥૧૬॥
શ્રદ્ધયા પરયા તપ્તં તપસ્તત્ત્રિવિધં નરૈઃ ।
અફલાકાંક્ષિભિર્યુક્તૈઃ સાત્ત્વિકં પરિચક્ષતે ॥૧૭॥
સત્કારમાનપૂજાર્થં તપો દંભેન ચૈવ યત્ ।
ક્રિયતે તદિહ પ્રોક્તં રાજસં ચલમધ્રુવમ્ ॥૧૮॥
મૂઢગ્રાહેણાત્મનો યત્પીડયા ક્રિયતે તપઃ ।
પરસ્યોત્સાદનાર્થં વા તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥૧૯॥
દાતવ્યમિતિ યદ્દાનં દીયતેનુપકારિણે ।
દેશે કાલે ચ પાત્રે ચ તદ્દાનં સાત્ત્વિકં સ્મૃતમ્ ॥
ય-તુ પ્રત્યુપકારાર્થં ફલમુદ્દિશ્ય વા પુનઃ ।
દીયતે ચ પરિક્લિષ્ટં તદ્રાજસમુદાહૃતમ્ ॥૨૧॥
અદેશકાલે યદ્દાનમપાત્રેભ્યશ્ચ દીયતે ।

અસત્કૃતમવજ્ઞાતં તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥૨૨॥
ૐ તત્સદિતિ નિર્દેશો બ્રહ્મણસ્ત્રિવિધઃ સ્મૃતઃ ।
બ્રાહ્મણાસ્તેન વેદાશ્ચ યજ્ઞાશ્ચ વિહિતાઃ પુરા ॥
તસ્માદોમિત્યુદાહૃત્ય યજ્ઞદાનતપઃ ક્રિયાઃ ।
પ્રવર્તંતે વિધાનોક્તાઃ સતતં બ્રહ્મવાદિનામ્ ॥
તદિત્યનભિસંધાય ફલં યજ્ઞતપઃ ક્રિયાઃ ।
દાનક્રિયાશ્ચ વિવિધાઃ ક્રિયંતે મોક્ષકાંક્ષિભિઃ ॥
સદ્ભાવે સાધુભાવે ચ સદિત્યેતત્પ્રયુજ્યતે ।
પ્રશસ્તે કર્મણિ તથા સચ્છબ્દઃ પાર્થ યુજ્યતે ॥
યજ્ઞે તપસિ દાને ચ સ્થિતિઃ સદિતિ ચોચ્યતે ।
કર્મ ચૈવ તદર્થીયં સદિત્યેવાભિધીયતે ॥૨૭॥
અશ્રદ્ધયા હુતં દત્તં તપસ્તપ્તં કૃતં ચ યત્ ।
અસદિત્યુચ્યતે પાર્થ ન ચ તત્પ્રેત્ય નો ઇહ ॥૨૮॥
ઇતિશ્રીમદ્ભ૦ઉ૦બ્ર૦યો૦શ્રીકૃ૦ દેવાસુરસંપ-
દ્વિભાગયોગો નામ સપ્તદશોધ્યાયઃ ॥૧૭॥

અધ્યાય ૧૮

અર્જુન ઉવાચ ।

સંન્યાસસ્ય મહાબાહો તત્ત્વમિચ્છામિ વેદિતુમ્ ।
ત્યાગસ્ય ચ હૃષીકેશ પૃથક્કેશિનિષૂદન ॥૧॥

શ્રી ભગવાનુવાચ ।

કામ્યાનાં કર્મણાં ન્યાસં સંન્યાસં કવયો વિદુઃ ।
સર્વકર્મફલત્યાગં પ્રાહુસ્ત્યાગં વિચક્ષણાઃ ॥૨॥
ત્યાજ્યં દોષવદિત્યેકે કર્મ પ્રાહુર્મનીષિણઃ ।
યજ્ઞદાનતપઃ કર્મ ન ત્યાજ્યમિતિ ચાપરે ॥૩॥
નિશ્ચયં શૃણુ મે તત્ર ત્યાગે ભરતસત્તમ ।
ત્યાગો હિ પુરુષવ્યાઘ્ર ત્રિવિધઃ સંપ્રકીર્તિતઃ ॥૪॥
યજ્ઞદાનતપઃ કર્મ ન ત્યાજ્યં કાર્યમેવતત્ ।
યજ્ઞો દાનં તપશ્ચૈવ પાવનાનિ મનીષિણામ્ ॥૫॥
એતાન્યપિ તુ કર્માણિ સંગં ત્યક્ત્વા ફલાનિ ચ ।
કર્તવ્યાનીતિ મે પાર્થ નિશ્ચિતં મતમુત્તમમ્ ॥

નિયતસ્ય તુ સંન્યાસઃ કર્મણો નોપપદ્યતે ।
મોહાત્તસ્ય પરિત્યાગસ્તામસઃ પરિકીર્તિતઃ ॥૭॥
દુઃખમિત્યેવ યત્કર્મ કાયક્લેશભયાત્ત્યજેત્ ।
સ કૃત્વા રાજસં ત્યાગં નૈવ ત્યાગફલં લભેત્ ॥
કાર્યમિત્યેવ યત્કર્મ નિયતં ક્રિયતેર્જુન ।
સંગં ત્યક્ત્વા ફલં ચૈવ સ ત્યાગઃ સાત્ત્વિકો મતઃ ।
ન દ્વેષ્ટ્યકુશલં કર્મ કુશલેનાનુષજ્જતે ।
ત્યાગી સત્ત્વસમાવિષ્ટો મેધાવી છિન્નસંશયઃ ॥
નહિ દેહભૃતા શક્યં ત્યક્તું કર્માણ્યશેષતઃ ।
યસ્તુ કર્મફલત્યાગી સ ત્યાગીત્યભિધીયતે ॥૧૧॥
અનિષ્ટમિષ્ટં મિશ્રં ચ ત્રિવિધં કર્મણઃ ફલમ્ ।
ભવત્યત્યાગિનાં પ્રેત્ય ન તુ સંન્યાસિનાં ક્વચિત્ ॥
પંચૈતાનિ મહાબાહો કારણાનિ નિબોધ મે ।
સાંખ્યે કૃતાંતે પ્રોક્તાનિ સિદ્ધયે સર્વકર્મણામ્ ॥
અધિષ્ઠાનં તથા કર્તા કરણં ચ પૃથગ્વિધમ્ ।
વિવિધાશ્ચ પૃથક્ચેષ્ટા દૈવં ચૈવાત્ર પંચમમ્ ॥૧૪॥

શરીર વાઙ્મનોભિર્યત્ કર્મ પ્રારભતે નરઃ ।
ન્યાય્યં વા વિપરીતં વા પંચૈતે તસ્ય હેતવઃ ॥
તત્રૈવં સતિ કર્તારમાત્માનં કેવલં તુ યઃ ।
પશ્યત્યકૃતબુદ્ધિત્વાન્ન સ પશ્યતિ દુર્મતિઃ ॥૧૬॥
યસ્ય નાહંકૃતો ભાવો બુદ્ધિર્યસ્ય ન લિપ્યતે ।
હત્વાપિ સ ઈમાંલ્લોકાન્ન હંતિ નનિબધ્યતે॥૧૭॥
જ્ઞાનં જ્ઞેયં પરિજ્ઞાતા ત્રિવિધા કર્મચોદના ।
કરણં કર્મ કર્તેતિ ત્રિવિધઃ કર્મસંગ્રહઃ ॥૧૮॥
જ્ઞાનં કર્મ ચ કર્તા ચ ત્રિધૈવ ગુણભેદતઃ ।
પ્રોચ્યતે ગુણસંખ્યાને યથાવચ્છૃણુ તાન્યપિ॥૧૯
સર્વભૂતેષુ યેનૈકં ભાવમવ્યયમીક્ષતે ।
અવિભક્તં વિભકતેષુ તજ્જ્ઞાનં વિદ્ધિ સાત્વિકમ્॥
પૃથક્ત્વેન તુ યજ્જ્ઞાનં નાનાભાવાન્પૃથગ્વિધાન્ ।
વેત્તિસર્વેષુ ભૂતેષુતજ્જ્ઞાનં વિદ્ધિ રાજસમ્॥૨૧॥
યત્તુ કૃત્સ્નવદેકસ્મિન્ કાર્યે સક્તમહૈતુકમ્ ।

અતત્ત્વાર્થવદલ્પં ચ તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥૨૨॥
નિયતં સંગરહિતમરાગદ્વેષતઃ કૃતમ્ ।
અફલપ્રેપ્સુના કર્મ યત્તત્સાત્ત્વિકમુચ્યતે ॥૨૩॥
યત્ત કામેપ્સુના કર્મ સાહંકારેણ વા પુનઃ ।
ક્રિયતે બહુલાયાસં તદ્રાજસમુદાહૃતમ્ ॥૨૪॥
અનુબંધં ક્ષયં હિંસામનવેક્ષ્ય ચ પૌરુષમ્ ।
મોહાદારભ્યતે કર્મ યત્તત્તામસમુચ્યતે ॥૨૫॥
મુક્તસંગોનહંવાદી ધૃત્યુત્સાહસમન્વિતઃ ।
સિદ્દ્યસિદ્દયોર્નિર્વિકારઃ કર્તા સાત્વિક ઉચ્યતે ॥
રાગી કર્મફલપ્રેપ્સુર્લુબ્ધો હિંસાત્મકોશુચિઃ ।
હર્ષશોકાન્વિતઃ કર્તા રાજસઃ પરિકીર્તિતઃ॥૨૭॥
અયુક્તઃ પ્રાકૃતઃ સ્તબ્ધઃ શઠો નૈષ્કૃતિકોલસઃ ।
વિષાદી દીર્ઘસૂત્રી ચ કર્તા તામસઉચ્યતે ॥૨૮॥
બુદ્ધેર્ભેદં ધૃતેશ્ચૈવ ગુણતસ્ત્રિવિધં શૃણુ ।
પ્રોચ્યમાનમશેષેણ પૃથક્ત્વેન ધનંજય ॥૨૯॥

પ્રવૃત્તિં ચ નિવૃત્તિં ચ કાર્યાકાર્યે ભયાભયે ।
બંધં મોક્ષં ચ યા વેત્તિ બુદ્ધિઃ સા પાર્થ સાત્ત્વિકી ॥
યયા ધર્મમધર્મં ચ કાર્યં ચ કાર્યમેવ ચ ।
અયથાવત્પ્રજાનાતિ બુદ્ધિઃ સા પાર્થ રાજસી ॥
અધર્મં ધર્મમિતિ યા મન્યતે તામસાવૃતા ।
સર્વાર્થાન્વિપરીતાંશ્ચ બુદ્ધિઃ સા પાર્થ તામસી ॥૩૨॥
ધૃત્યા યયા ધારયતે મનઃપ્રાણેંદ્રિય ક્રિયાઃ ।
યોગેનાવ્યભિચારિણ્યા ધૃતિઃ સા પાર્થ સાત્વિકી ॥
યયા તુ ધર્મકામાર્થાન્ ધૃત્યા ધારયતેર્જુન ।
પ્રસંગેન ફલાકાંક્ષી ધૃતિઃ સા પાર્થ રાજસી ॥૩૪॥
યયા સ્વપ્નં ભયં શોકં વિષાદં મદમેવ ચ ।
ન વિમુંચતિ દુર્મેધા ધૃતિ સા પાર્થ તામસી ॥૩૫॥
સુખં ત્વિદાનીં ત્રિવિધં શૃણુ મે ભરતર્ષભ ।
અભ્યાસાદ્રમતે યત્ર દુઃખાંતં ચ નિગચ્છતિ ॥૩૬॥
યત્તદગ્રે વિષમિવ પરિણામેમૃતોપમમ્ ।

તત્સુખં સાત્ત્વિકં પ્રોકતમાત્મબુદ્ધિપ્રસાદજમ્ ॥
વિષયેંદ્રિયસંયોગાદ્યત્તદગ્રે મૃતોપમમ્ ।
પરિણામે વિષમિવતત્સુખં રાજસંસ્મૃતમ્ ॥૩૮॥
યદગ્રે ચાનુબંધે ચ સુખં મોહનમાત્મનઃ ।
નિદ્રાલસ્ય પ્રમાદોત્થં તત્તામસમુદાહૃતમ્ ॥૩૯॥
ન તદસ્તિ પૃથિવ્યાં વા દિવિ દેવેષુ વા પુનઃ ।
સત્ત્વં પ્રકૃતિજૈર્મુકતં યદેભિઃ સ્યાત્ત્રિભિર્ગુણૈઃ
બ્રાહ્મણક્ષત્રિયવિશાં શૂદ્રાણાં ચ પરંતપ ।
કર્માણિ પ્રવિભકતાનિ સ્વભાવપ્રભવૈર્ગુણૈઃ ॥૪૧॥
શમો દમસ્તપઃ શૌચં ક્ષાંતિરાર્જવમેવ ચ ।
જ્ઞાનં વિજ્ઞાનમાસ્તિકયં બ્રહ્મકર્મસ્વભાવજમ્ ॥
શૌર્યં તેજો ધૃતિર્દાક્ષ્યં યુદ્ધે ચાપ્યપલાયનમ્ ।
દાનમીશ્વરભાવશ્ચક્ષાત્રં કર્મસ્વભાવજમ્ ॥૪૩॥
કૃષિગોરક્ષવાણિજ્યં વૈશ્યકર્મ સ્વભાવજમ્ ।
પરિચર્યાત્મકં કર્મશૂદ્રસ્યાપિ સ્વભાવજમ્ ॥૪૪॥

સ્વે સ્વે કર્મણ્યભિરતઃ સંસિદ્ધિં લભતે નરઃ ।
સ્વકર્મનિરતઃ સિદ્ધિં યથા વિંદતિ તચ્છૃણુ ॥૪૫॥
યતઃ પ્રવૃત્તિર્ભૂતાનાં યેન સર્વમિદં તતમ્ ।
સ્વકર્મણાંતમભ્યર્ચ્ય સિદ્ધિં વિંદતિ માનવઃ ॥૪૬॥
શ્રેયાન્ સ્વધર્મો વિગુણઃ પરધર્માત્સ્વનુષ્ઠિતાત્ ।
સ્વભાવનિયતં કર્મ કુર્વન્નાપ્નોતિ કિલ્બિષમ્ ॥૪૭॥
સહજં કર્મ કૌંતેય સદોષમપિ ન ત્યજેત્ ।
સર્વારંભા હિ દોષેણ ધૂમેનાગ્નિરિવાવૃતાઃ ॥૪૮॥
અસક્તબુદ્ધિઃ સર્વત્ર જિતાત્મા વિગતસ્પૃહઃ ।
નૈષ્કર્મ્યસિદ્ધિં પરમાં સંન્યાસેનાધિગચ્છતિ ॥
સિદ્ધિં પ્રાપ્તો યથા બ્રહ્મ તથાપ્નોતિ નિબોધ મે ।
સમાસેનૈવ કૌંતેય નિષ્ઠા જ્ઞાનસ્ય યા પરા ॥૫૦॥
બુદ્ધ્યા વિશુદ્ધયા યુક્તો ધૃત્યાત્માનં નિયમ્ય ચ ।
શબ્દાદીન્વિષયાંસ્ત્યક્ત્વા રાગદ્વેષૌ વ્યુદસ્ય ચ ॥
વિવિક્તસેવી લઘ્વાશી યતવાક્કાયમાનસઃ ।
ધ્યાનયોગપરો નિત્યં વૈરાગ્યં સમુપાશ્રિતઃ ॥૫૨॥

અહંકારં બલં દર્પં કામં ક્રોધં પરિગ્રહમ્ ।
વિમુચ્ય નિર્મમઃશાંતો બ્રહ્મભૂયાય કલ્પતે ॥૫૩॥
બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા ન શોચતિ ન કાંક્ષતિ ।
સમઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ મદ્ભક્તિં લભતે પરામ્ ॥૫૪॥
ભક્ત્યા મામભિજાનાતિ યાવાન્યશ્ચાસ્મિ તત્ત્વતઃ।
તતો માં તત્ત્વતો જ્ઞાત્વા વિશતે તદનંતરમ્ ॥૫૫॥
સર્વકર્માણ્યપિ સદા કુર્વાણો મદ્વ્યપાશ્રયઃ ।
મત્પ્રસાદાદવાપ્નોતિ શાશ્વતં પદમવ્યયમ્ ॥૫૬॥
ચેતસા સર્વકર્માણિ મયિ સંન્યસ્ય મત્પરઃ ।
બુદ્ધિયોગમુપાશ્રિત્ય મચ્ચિત્તઃ સંતતં ભવ ॥૫૭॥
મચ્ચિત્તઃ સર્વદુર્ગાણિ મત્પ્રસાદાત્તરિષ્યસિ ।
અથ ચેત્ત્વમહંકારાન્ન શ્રોષ્યસિ વિનંક્ષ્યસિ ॥૫૮॥
યદહંકારમાશ્રિત્ય ન યોત્સ્ય ઇતિ મન્યસે ।
મિથ્યૈષ વ્યવસાયસ્તે પ્રકૃતિસ્ત્વાં નિયોક્ષ્યતિ ॥
સ્વભાવજેન કૌંતેય નિબદ્ધઃ સ્વેન કર્મણા
કર્તું નેચ્છસિ યન્મોહાત્ કરિષ્યસ્યવશોપિ તત્ ॥

ઇશ્વરઃ સર્વભૂતાનાં હૃદ્દેશેઽર્જુન તિષ્ઠતિ ।
ભ્રામયન્સર્વભૂતાનિ યંત્રારૂઢાનિ માયયા ॥૬૧॥
તમેવ શરણં ગચ્છ સર્વભાવેન ભારત
તત્પ્રસાદાત્પરાં શાંતિં સ્થાનં પ્રાપ્સ્યસિ શાશ્વતમ્
ઇતિ તે જ્ઞાનમાખ્યાતં ગુહ્યાદ્ગુહ્યતરં મયા ।
વિમૃશ્યૈતદશેષેણ યથેચ્છસિ તથા કુરુ ॥૬૩॥
સર્વગુહ્યતમં ભૂયઃ શૃણુ મે પરમં વચઃ ।
ઇષ્ટોઽસિ મે દૃઢમિતિ તતો વક્ષ્યામિ તે હિતમ્॥
મન્મના ભવ મદ્ભક્તો મદ્યાજી માં નમસ્કુરુ ॥
મામેવૈષ્યસિ સત્યં તે પ્રતિજાને પ્રિયોઽસિ મે ॥૬૫
સર્વધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।
અહં ત્વાં સર્વપાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ માશુચઃ ॥
ઇદં તે નાતપસ્કાય નાભક્તાય કદાચન ।
ન ચાશુશ્રષવે વાચ્યં ન ચ માં યોઽભ્યસૂયતિ ॥૬૭॥
ય ઇદં પરમં ગુહ્યં મદ્ભક્તેષ્વભિધાસ્યતિ ।
ભક્તિં મયિ પરાંકૃત્વા મામેવૈષ્યત્યસંશયઃ ॥

ન ચ તસ્માન્મનુષ્યેષુ કશ્ચિન્મે પ્રિયકૃત્તમઃ ।
ભવિતા નચમે તસ્માદન્યઃ પ્રિયતરો ભુવિ ॥૬૯॥
અધ્યેષ્યતે ચ ય ઈમં ધર્મ્યં સંવાદમાવયોઃ ।
જ્ઞાનયજ્ઞેનતેનાહમિષ્ટઃ સ્યામિતિ મે મતિઃ ॥૭૦॥
શ્રધ્ધાવાનનસૂયશ્ચ શૃણુયાદપિ યો નરઃ ।
સોપિ મુક્તઃ શુભાંલ્લોકાન્પ્રાપ્નુયાત્પુણ્યકર્મણામ્
કચ્ચિદેતચ્છ્રુતં પાર્થ ત્વયૈકાગ્રેણ ચેતસા ।
કચ્ચિદજ્ઞાનસંમોહઃ પ્રનષ્ટસ્તે ધનંજય ॥૭૨॥

અર્જુન ઉવાચ ।

નષ્ટો મોહઃ સ્મૃતિર્લબ્ધા ત્વત્પ્રસાદાન્મયાચ્યુત ।
સ્થિતોસ્મિ ગતસંદેહઃ કરિષ્યે વચનં તવ ॥૭૩॥

સંજય ઉવાચ ।

ઈત્યહં વાસુદેવસ્ય પાર્થસ્ય ચ મહાત્મનઃ ।
સંવાદમિમમશ્રૌષમદ્ભુતં રોમહર્ષણમ્ ॥૭૪॥
વ્યાસપ્રસાદાચ્છ્રુતવાનેતદ્ગુહ્યમહં પરમ્ ।

યોગં યોગેશ્વરાત્કૃષ્ણાત્સાક્ષાત્કથયતઃ સ્વય ॥
રાજન્સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય સંવાદમિમમદ્ભુતમ્ ॥
કેશવાર્જુનયોઃ પુણ્યં હૃષ્યામિ ચ મુહુર્મુહુઃ ॥
તચ્ચ સંસ્મૃત્ય સંસ્મૃત્ય રૂપમત્યદ્ભુતં હરેઃ ।
વિસ્મયો મે મહાન્રાજન્ હૃષ્યામિ ચ પુનઃ પુનઃ ॥
યત્ર યોગેશ્વરઃ કૃષ્ણો યત્ર પાર્થો ધનુર્ધરઃ ॥
તત્ર શ્રીર્વિજયો ભૂતિર્ધ્રુવા નીતિર્મતિર્મમ ॥૭૯

ઇતિશ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા સૂપનિષત્સુ બ્રહ્મ
વિદ્યાયાં યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે મોક્ષ
સંન્યાસયોગો નામાષ્ટાદશો ધ્યાયઃ ॥૧૮॥

(સંપૂર્ણોયં ગ્રંથઃ ।)

॥ શ્રીરામરક્ષા પ્રારભ્યતે ॥

॥ શ્રીગણેશાય નમઃ ॥ શ્રીસીતારામચન્દ્રાભ્યાં નમઃ ॥ અસ્ય શ્રીરામરક્ષાસ્તોત્રમન્ત્રસ્ય બુધકૌશિક ઋષિઃ ॥ શ્રીસીતારામચન્દ્રો દેવતા ॥ અનુષ્ટુપ્ છન્દઃ ॥ સીતા શક્તિઃ ॥ શ્રીમદ્ધનુમાન્ કીલકમ્ ॥ શ્રીરામચન્દ્રપ્રીત્યર્થે રામરક્ષાસ્તોત્રજપે વિનિયોગઃ ॥ અથ ધ્યાનમ્ ॥ ધ્યાયેદાજાનુબાહું ધૃતશરધનુષં બદ્ધપદ્માસનસ્થં, પીતં વાસોવસાનં નવકમલદલસ્પર્દ્ધિનેત્રં પ્રસન્નમ્ ॥ વામાંકારૂઢસીતામુખકમલમિલલ્લોચનં નીરદાભમ્, નાનાલઙ્કારદીપ્તં દધતમુરુજટામણ્ડનં રામચન્દ્રમ્ ॥

જેના હાથ ગોઠણ સૂધી લાંબા છે, હાથમાં જેમણે ધનુષ અને બાણ ધારણ કર્યાં છે, બદ્ધપદ્માસન વાળી જે બેઠા છે, પીતાંબર જેમણે

પહેર્યાં છે, નવા કમળપત્ર સાથે સ્પર્ધા કરે એવાં સુંદર જેમનાં નેત્રો છે, જે સદા પ્રસન્ન રહે છે, ડાબી કોરે ખોળામાં બિરાજતા **શ્રી સીતા**ના મુખકમળ ઉપર જેનાં નેત્રોની કટાક્ષ થાય છે, મેઘના સરખી શ્યામ જેમની કાંતિ છે, અનેક પ્રકારના અલંકારોથી જેઓ દેદીપ્યમાન છે, જેમણે ઉરુ સૂધીની લાંબી જટાનો સમૂહ ધારણ કર્યો છે, એવા **શ્રી રામચન્દ્ર**નું ધ્યાન ધરવું અને ત્યાર પછી આ સ્તોત્રનો જપ કરવો.

ચરિતં રઘુનાથસ્ય શતકોટિપ્રવિસ્તરમ્ ॥
એકૈકમક્ષરં પુંસાં મહાપાતકનાશનમ્ ॥૧॥

શ્રી રામચંદ્રનું ચરિત્ર (રામાયણ) શતકોટિ (૧૦૦ કરોડ)ના વિસ્તારવાળું છે અને તેનો એકેક અક્ષર પુરુષોનાં મોટાં પાપોનો નાશ કરવાની શક્તિ ધરાવે છે. ૧.

ધ્યાત્વા નીલોત્પલશ્યામં રામં રાજીવલોચનમ્ ॥
જાનકીલક્ષ્મણોપેતં જટામુકુટમંડિતમ્ ॥ ૨ ॥

સાસિતૂણધનુર્બાણપાણિં નક્તંચરાન્તકમ્ ॥
સ્વલીલયા જગત્ત્રતુમાવિર્ભૂતમજં વિભુમ્ ॥૩
રામરક્ષાં પઠેત્પ્રાજ્ઞઃ પાપઘ્નીં સર્વકામદામ્ ॥

પ્રાજ્ઞ (પંડિત) પુરુષે, નીલોત્પલ જેવા શ્યામ સ્વરૂપવાળા, કમળ જેવા નેત્રવાળા, **શ્રી જાનકી** તથા **લક્ષ્મણ** સહવર્તમાન, જટારૂપ મુગટથી શોભીતા, જેમના હાથમાં તરવારસહિત ભાલા તથા ધનુષ અને બાણ છે એવા, રાક્ષસોનો નાશ કરનાર, અજન્મા, સર્વ સમર્થ અને પોતાથી લીલા માટે તથા જગતના રક્ષણ માટે પ્રકટ થએલા એવા **શ્રીરામચંદ્રજીનું** ધ્યાન ધરીને, પછી પાપનાશક તથા સર્વ મનોરથપૂર્વક એવી આ "રામરક્ષા"નો પાઠ કરવો. ॥ ૨-૩ ॥

શિરો મે રાઘવઃ પાતુ ભાલં દશરથાત્મજઃ ॥
કૌશલ્યેયો દૃશૌ પાતુ વિશ્વામિત્રપ્રિયઃ શ્રુતી ॥
ઘ્રાણં પાતુ મખત્રાતા મુખં સૌમિત્રિવત્સલઃ॥૫॥

રાઘવ (રઘુવંશમાં પ્રકટેલા) મારા માથાની અને **દશરથ** રાજાનો પુત્ર મારા કપાળની રક્ષા કરો. **કૌશલ્યાના** પુત્ર મારી આંખોની અને **વિશ્વામિત્રના** પ્યારા મારા કાનની રક્ષા કરો. યજ્ઞરક્ષક મારા નાકનું અને સુમિત્રાના પુત્ર શ્રીલક્ષ્મણ તથા શત્રુઘ્ન ઉપર વાત્સલ્ય-ભાવ રાખનાર મારા મુખની રક્ષા કરો. ૪,૫.

જિહ્‌વાં વિદ્યાનિધિઃ પાતુ કણ્ઠં ભરતવન્દિતઃ ।
સ્કન્ધૌ દિવ્યાયુધઃ પાતુ ભુજૌ ભગ્નેશકાર્મુકઃ ॥૬॥

વિદ્યાના ભંડાર મારી જીભની અને **ભરત**જીએ જેમને વંદન કર્યું છે એવા મારા ગળાની રક્ષા કરો. દેવતાઈ હથિયારને ધરનાર મારા ખભાની અને શ્રીશિવાજીના ધનુષ્ય (પિનાક)ને ભાંગનાર મારા ભુજની રક્ષા કરો. ૬.

કરૌ સીતાપતિઃ પાતુ હૃદયં જામદગ્ન્યજિત્ ।
મધ્યં પાતુ ખરધ્વંસી નાભિં જામ્બવદાશ્રયઃ ॥૭॥

શ્રીસીતાના પતિ મારા કરની અને જમ-દગ્નિના પુત્ર શ્રીપરશુરામને જિતનાર મારા હૃદયની

રક્ષા કરો. ખરદૈત્યને મારનાર મારા મધ્યની અને જાંબુવાનના શરણસ્થાન મારી નાભિ (ડુંટી)ની રક્ષા કરો. ૭.

સુગ્રીવેશઃકટી પાતુ સક્થિની હનુમત્પ્રભુઃ ।।
ઊરુ રઘૂત્તમઃ પાતુ રક્ષઃકુલવિનાશકૃત્ ।।૮।।

સુગ્રીવ વાનરના ઈશ મારી કેડની અને હનુમાનના પ્રભુ મારી સાથળની રક્ષા કરો. રઘુકુળમાં ઉત્તમ અને રાક્ષસના કુળનો નાશ કરનાર મારા ઊરુની રક્ષા કરો. ૮

જાનુની સેતુકૃત્પાતુ જઙ્ઘે દશમુખાન્તકઃ ।।
પાદૌ વિભીષણશ્રીદઃ પાતુ રામોઽખિલં વપુઃ ।।૯।।

સમુદ્રપર સેતુ (પૂલ) બાંધનાર મારા ગોઠણની અને દશ મુખ (રાવણ)નો નાશ કરનાર મારી જાંઘની રક્ષા કરો. વિભીષણને શ્રી (રાજ્યરૂપી લક્ષ્મી) આપનાર મારા બે પગોની અને શ્રીમદ્રામચંદ્ર મારા સંપૂર્ણ શરીરની રક્ષા કરો.

એતાં રામબલોપેતાં રક્ષાં યઃ સુકૃતી પઠેત્ ॥
સ ચિરાયુઃ સુખી પુત્રી વિજયી વિનયી ભવેત્

જે સુકૃતી(પુણ્યશાળી)આ રામના બળવાળી રક્ષાનો પાઠ કરે, તે લાંબા આયુષ્યવાળો, સુખી, પુત્રવાન્, વિજય મેળવનાર તથા નમ્રતાવાળો થાય છે. ૧૦

પાતાલભૂતલવ્યોમચારિણશ્ચ્છદ્મચારિણઃ ॥
ન દ્રષ્ટુમપિ શક્તાસ્તે રક્ષિતં રામનામભિઃ॥૧૧॥

શ્રી રામચંદ્રજીનાં જૂદાં જૂદાં નામોથી જેની રક્ષા થઈ છે, તેના સામે આંખ કાઢવાને પાતાલ (પાતાલમાં રહેનારા નાગો), ભૂતલ (પૃથ્વી ઉપર રહેનાર પ્રાણીઓ), તથા વ્યોમ (આકાશ)માં ફરનારા ગુપ્ત વેશધારી દેવ દૈત્યો પણ સમર્થ થતા નથી. ૧૧.

રામેતિ રામભદ્રેતિ રામચન્દ્રેતિ વા સ્મરન્ ॥
નરો ન લિપ્યતે પાપૈર્ભુક્તિં મુક્તિં ચ વિન્દતિ ॥

રામ, રામભદ્ર અથવા **રામચંદ્ર** એ નામોથી જે ભગવાનનું સ્મરણ કરે છે, તે માણસ પાપથી

લેપાતો નથી, એટલુંજ નહિ પણ ભોગ તથા મોક્ષને પામે છે. ૧૨.

જગજ્જૈત્રૈકમન્ત્રેણ રામનામ્નાભિરક્ષિતમ્ ॥
યઃ કણ્ઠે ધારયેત્તસ્ય કરસ્થાઃ સર્વસિદ્ધયઃ ॥૧૩॥

જગતને જિતનાર એવા રામના નામરૂપ એક મંત્રવડે જેમાં રક્ષા કરવામાં આવી છે એવું આ સ્તોત્ર જે પાઠે રાખે છે, તેના હાથમાં સર્વ સિદ્ધિઓ આપોઆપ આવી મળે છે. ૧૩.

વજ્રપંજરનામેદં યો રામકવચં સ્મરેત્ ॥
અવ્યાહતાજ્ઞઃ સર્વત્ર લભતે જયમઙ્ગલમ્ ॥૧૪॥

વજ્રપંજર નામક આ રામકવચને જે સંભારે છે, તે નિર્ભય, જ્ઞાનવાન્ થઈ સર્વત્ર વિજય તથા શ્રેયને મેળવે છે. ૧૪.

આદિષ્ટવાન્ યથા સ્વપ્ને રામરક્ષામિમાં હરઃ ॥
તથા લિખિતવાન્ પ્રાતઃ પ્રબુદ્ધો બુધકૌશિકઃ ॥

શ્રી હરે (મહાદેવજીએ) સ્વપ્નમાં આવીને જે પ્રમાણે આ "**રામરક્ષા**" કહી, તે જ પ્રમાણે સવારે

જાગતાંવેત પંડિત કૌશિકે (વિશ્વામિત્રઋષિએ) તે લખી લીધી છે. ૧૫.

આરામઃ કલ્પવૃક્ષાણાં વિરામઃ સકલાપદામ્ ॥
અભિરામસ્ત્રિલોકાનાં રામઃ શ્રીમાન્સ નઃ પ્રભુઃ॥

સર્વકલ્પવૃક્ષોના આરામ (બગીચા) રૂપ, સઘળી આપત્તિઓને હરનાર તથા સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ ત્રણે લોકને આનંદ આપનાર શ્રીમાન્ **રામચંદ્ર** અમારા પ્રભુ (ઈશ્વર) છે. ૧૬.

તરુણૌ રૂપસમ્પન્નૌ સુકુમારૌ મહાબલૌ ॥
પુણ્ડરીકવિશાલાક્ષૌ ચીરકૃષ્ણાજિનામ્બરૌ ॥૧૭॥
ફલમૂલાશિનૌ દાન્તૌ તાપસૌ બ્રહ્મચારિણૌ॥
પુત્રૌ દશરથસ્યૈતૌ ભ્રાતરૌ રામલક્ષ્મણૌ ॥૧૮॥

બે જુવાનો, સ્વરૂપવાનો, સકોમળ અંગવાળા, મહાબળવાન. કમળસરખા વિશાળ નેત્રવાળા, કાળિયાર મૃગના ચામડાનાં વસ્ત્ર ધરનારા, ફળ મૂળનો આહાર કરનારા, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ કરનારા, તપસ્વી, બ્રહ્મચારી એવા શ્રીમાન્ **દશરથ** રાજાના બે પુત્રો **શ્રી રામ** અને **લક્ષ્મણ**, ૧૭,૧૮.

શરણ્યૌ સર્વસત્ત્વાનાં શ્રેષ્ઠૌ સર્વધનુષ્મતામ્ ।।
રક્ષઃકુલનિહન્તારૌ ત્રાયેતાં નો રઘૂત્તમૌ ।।૧૯।।

જે સર્વ પ્રાણીઓને શરણે જવા યોગ્ય, સર્વ ધનુર્ધારીઓમાં શ્રેષ્ઠ, રાક્ષસોના કુળનું નિકંદન કરનારા **રઘુવંશના** એ બે ઉત્તમ પુરુષો અમારી રક્ષા કરો. ૧૯.

આત્તસજ્જધનુષાવિષુસ્પૃશાવક્ષયાશુગનિ
ષઙ્ગસઙ્ગિનૌ ।।
રક્ષણાય મમ રામલક્ષ્મણાવગ્રતઃપથિ સદૈવ
ગચ્છતામ્ ।।૨૦।।

ઊઠાવીને સજ્જ કરેલા ધનુષ્યવાળા, બાણોનો સ્પર્શ કરનારા, અખૂટ બાણો જેમાં ભર્યાં છે એવા ભાથા જેમની સાથે છે એવા **શ્રી રામ લક્ષ્મણ** મારા રક્ષણમાટે સદૈવ મારા માર્ગમાં આગળ વધજો. ૨૦.

સન્નદ્ધઃ કવચી ખડ્ગી ચાપબાણધરો યુવા ।।
ગચ્છન્મનોરથોઽસ્માકં રામઃપાતુસલક્ષ્મણઃ।।૨૧।।

કવચ (બખ્તર) પહેરી તૈયાર થયેલા, તરવારધારી, ધનુષબાણને ધરનારા, જુવાન, શ્રી લક્ષ્મણજીને

સાથે લઈને ચાલતા **શ્રી રામચંદ્ર** અમારા મનો-
રથોને પૂર્ણ કરો. ૨૧.

રામો દાશરથિઃ શૂરો લક્ષ્મણાનુચરો બલી ॥
કાકુત્સ્થઃ પુરુષઃ પૂર્ણઃ કૌશલ્યેયો રઘૂત્તમઃ ॥૨૨॥

દશરથ રાજાના પુત્ર, શૂરવીર લક્ષ્મણ જેમની પાછળ ચાલે છે એવા, બળવાન્, સૂર્યવંશી, પૂર્ણ પુરુષોત્તમ, કૌશલ્યાના કુમાર, રઘુકુળમાં ઉત્તમ શ્રી રામ. ૨૨.

વેદાન્તવેદ્યો યજ્ઞેશઃ પુરાણપુરુષોત્તમઃ ॥
જાનકીવલ્લભઃ શ્રીમાનપ્રમેયપરાક્રમઃ ॥૨૩॥

વેદાંત (ઉપનિષદો)થી જાણી શકાય એવા, યજ્ઞના ઈશ્વર (ભોક્તા), પુરાણપુરુષોમાં ઉત્તમ, શ્રી સીતાના પ્રાણ પ્યારા, સૌંદર્યવાળા, જેનું પરાક્રમ અગોચર છે એવા. ૨૩.

ઈત્યેતાનિ જપેન્નિત્યં મદ્‌ભક્તઃ શ્રદ્ધયાન્વિતઃ॥
અશ્વમેધાધિકં પુણ્યં સંપ્રાપ્નોતિ ન સંશયઃ॥૨૪॥

એ પ્રમાણે સમજીને મારો ભક્ત શ્રદ્ધાપૂર્વક આનો જપ નિરંતર કરે, તેને નિઃસંદેહ **અશ્વમેધ** યજ્ઞ કરતાં અધિક પુણ્ય મળે છે. ૨૪.

રામં દૂર્વાદલશ્યામં પદ્માક્ષં પીતવાસસમ્ ॥
સ્તુવન્તિ નામભિર્દિવ્યૈર્ન તે સંસારિણો નરાઃ॥

દુર્વાના પાંદડાં જેવા શ્યામવર્ણવાળા, કમલલોચન, પીતાંબરધારી **શ્રી રામચંદ્ર**જીની જેઓ દિવ્ય નામોથી સ્તુતિ કરે છે, તેઓ સંસારી નરો નથી. અર્થાત્ અહંતા મમતારૂપી ભવસાગરમાં ડૂબતા નથી. ૨૫.

રામં લક્ષ્મણપૂર્વજં રઘુવરં સીતાપતિં સુન્દરમ્
કાકુત્સ્થં કરુણાર્ણવં ગુણનિધિં વિપ્રપ્રિયં ધાર્મિકમ્
રાજેન્દ્રં સત્યસંધં દશરથતનયં શ્યામલં શાન્તમૂર્તિમ્
વન્દે લોકાભિરામં રઘુકુલતિલકં રાઘવં રાવણારિમ્

શ્રી લક્ષ્મણજીના મોટાભાઈ, રઘુવંશમાં શ્રેષ્ઠ, જાનકીનાથ, સુંદર, કાકુત્સ્થ કૃપાના સમુદ્ર, ગુણના ભંડાર, ધાર્મિક બ્રાહ્મણો છે પ્રિય જેમને

એવા, રાજાઓમાં ઇંદ્ર, સત્યના સમુદાય, દશરથના તનુજ, શ્યામ, શાંતમૂર્તિ, લોકોને આનંદ દેનાર, રઘુકુલમાં તિલક, રઘુવંશી, રાવણના શત્રુ એવા **શ્રી રામચંદ્રને** હું વંદન કરૂં છું. ૨૬.

રામાય રામભદ્રાય રામચંદ્રાય વેધસે ॥
રઘુનાથાય નાથાય સીતાયઃ પતયે નમઃ॥૨૭॥

રામ, રામભદ્ર, રામચંદ્ર, વિધાતારૂપ શ્રીવિષ્ણુ, રઘુકુળના નાયક સીતાના પતિ, શ્રી નાથ **રામચંદ્રને** પ્રણામ. ૨૭.

શ્રીરામ રામ રઘુનંદન રામ રામ
શ્રીરામ રામ ભરતાગ્રજ રામ રામ ॥
શ્રીરામ રણકર્કશ રામ રામ
શ્રીરામ શરણં ભવ રામ રામ ॥૨૮॥

હે શ્રી રામ! રામ! રઘુનંદન! રામ રામ! શ્રી રામ! રામ! ભરતાગ્રજ (ભરતના મોટાભાઈ)! રામ! રામ! શ્રીરામ! રામ! રણકર્કશ (યુદ્ધમાં

અડગ) રામ! રામ! શ્રીરામ! રામ! રામ! રામ! મારું શરણુ થાઓ. ૨૮.

શ્રીરામચન્દ્રચરણૌ મનસા સ્મરામિ
શ્રીરામચન્દ્રચરણૌ વચસા ગૃણામિ ।
શ્રીરામચન્દ્રચરણૌ શિરસા નમામિ
શ્રીરામચન્દ્રચરણૌ શરણં પ્રપદ્યે ॥૨૯॥

શ્રી રામચંદ્રનાં ચરણોને હું **મનથી** સંભારું છું, શ્રી રામચંદ્રનાં ચરણો હું વાણીથી ઉચ્ચારું છું, શ્રી રામચંદ્રનાં ચરણોમાં હું સાષ્ટાંગ દંડવત કરું છું, શ્રી રામચંદ્રનાં ચરણોનું હું શરણ ધરું છું. ૨૯.

માતા રામો મત્પિતા રામચન્દ્ર:
સ્વામી રામો મત્સખા રામચન્દ્ર: ।
સર્વસ્વં મે રામચન્દ્રો દયાલુ-
ર્નાન્યં જાને નૈવ જાને ન જાને ॥૩૦॥

મારી માતા **રામચન્દ્ર** છે. મારા પિતા **રામચન્દ્ર** છે, મારા **સ્વામી રામ** છે, મારા સખા

(હિતકર્ત્તા દોસ્ત) રામચંદ્ર છે. મતલબ કે મારું સર્વસ્વ દયાળુ **રામચંદ્રજ** છે, તેથી બીજાને હું જાણતો નથી, અને ઓળખતો પણ નથી. ૩૦.

દક્ષિણે લક્ષ્મણો યસ્ય, વામે ચ જનકાત્મજા ।।
પુરતો મારૂતિર્યસ્ય તં વન્દે રઘુનન્દનમ્ ।।૩૧।।

જેમની જમણી કોરે **શ્રી લક્ષ્મણ** છે, ડાબે પડખે શ્રી જાનકીજી છે, જેની આગળ **શ્રીહનુમાનજી** છે, તે રઘુનંદનને હું વંદન કરૂં છું. ૩૧.

લોકાભિરામં રણરંગધીરં રાજીવનેત્રં રઘુવંશનાથમ્
કારુણ્યરૂપં કરુણાકારં તં શ્રીરામચન્દ્રં શરણં પ્રપદ્યે ।।૩૨।।

લોકોને આનંદ આપનાર, રણસંગ્રામમાં ધીર, કમળદળનેત્ર, રઘુવંશના નાયક દયાની મૂર્તિ કરુણાળુ તે **શ્રી રામચન્દ્રનો** હું આશ્રય લઉં છું. ૩૨.

મનોજવં મારુતતુલ્યવેગં
જિતેન્દ્રિયં બુદ્ધિમતાં વરિષ્ઠમ્ ।।

વાતાત્મજં વાનરયૂથમુખ્યં
શ્રીરામદૂતં શરણં પ્રપદ્યે ॥૩૩॥

મનના જેવા વેગવાળા, વાયુ જેવી ગતિવાળા, ઇંદ્રિયોને જીતનાર, બુદ્ધિમાન્ પુરુષોમાં વખણાયલા વાયુના પુત્ર, વાનરસેનાના અધિપતિ, એવા **શ્રી રામચન્દ્રજી**ના દૂત (શ્રી હનુમાનજી)ને હું શરણે જાઉં છું. ૩૩.

કૂજન્તં રામરામેતિ મધુરં મધુરાક્ષરમ્ ॥
આરુહ્ય કવિતા શાખાંવન્દે વાલ્મીકિકોકિલમ્॥

કાવ્યરૂપી કલ્પવૃક્ષની શાખા ઉપર બેસીને મનોહર મધુર "શ્રી રામ! શ્રી રામ!" એવી રીતે ઉચ્ચાર કરતા **વાલ્મીકિ** ઋષિરૂપ કોયલને હું નમસ્કાર કરૂં છું. ૩૪.

આપદામહ્પહર્તારં દાતારં સર્વસમ્પદામ્ ॥
લોકાભિરામં શ્રીરામં ભૂયોભૂયો નમામ્યહમ્॥૩૫॥

આપદાઓને હરનારા, સર્વ સંપત્તિયોને દેનારા લોકોને આનંદ આપનારા શ્રીરામચંદ્રજીને હું વારંવાર પ્રણામ કરૂં છું. ૩૫.

ભર્જનં ભવબીજાનામર્જનં સુખસમ્પદામ્ ।
તર્જનં યમદૂતાનાં રામરામેતિ ગર્જનમ્ ॥૩૬॥

ભવ (સંસાર)ના બીજને બાળનાર (જન્મમરણના કારણનો નાશ કરનાર), સુખ અને સંપત્તિયોને શુદ્ધ કરનાર, યમના દૂતોને તરછોડનાર, "શ્રી રામ! **શ્રીરામચંદ્ર**" એ ગર્જના છે. ૩૬.

રામોરાજમણિઃ સદા વિજયતેરામં રમેશં ભજે
રામેણાભિહતા નિશાચરચમૂ રામાય તસ્મૈ નમઃ॥
રામાન્નાસ્તિપરાયણં પરતરં રામસ્યદાસોસ્મ્યયહં
રામેચિત્તલયઃસદાભવતુમેભોરામમામુદ્ધરા॥૩૭॥

રાજાઓમાં ચુડામણી શ્રી **રામ** નિરંતર જય પામે છે. રામા (સીતા) પતિ **શ્રી રામને** હું ભજું છું. જે **રામે** રાક્ષસોની સેનાનો સંહાર કર્યો છે, તે **રામને** હું નમું છું. **શ્રી રામથી** પરતર (ઉત્તમોત્તમ) બીજી ગતિ નથી. **રામનો** હું દાસ છું. **રામમાં** સદા મારા ચિત્તનો લય થજો. **હે રામ!** મારો ઉદ્ધાર કરો. ૩૭.

રામ રામેતિ રામેતિ રમે રામે મનોરમે ॥
સહસ્રનામતત્તુલ્યં રામનામ વરાનને ॥૩૮॥

રામ! રામ! રામ! એમ વારંવાર જપતાં, મારૂં મન મનોહર રામમાં રમે છે. હે વરાનને! (સુમુખી પાર્વતી!) એક રામ નામ બીજાં હજાર નામની સમાન છે. અથવા વિષ્ણુસહસ્ર નામના જપની તુલ્ય એક રામનામનું ફળ છે. ૩૮.

ઇતિશ્રી બુધકૌશિકવિરચિતં
શ્રીરામરક્ષાસ્તોત્રં સમ્પૂર્ણમ્ ॥

॥ શ્રીસીતારામચન્દ્રાર્પણમસ્તુ ॥

આ શ્રી પંડિત કૌશિક (વિશ્વામિત્ર) મુનિવિરચિત
શ્રી રામરક્ષા સ્તોત્ર સંપૂર્ણ.

॥ અથ નવગ્રહસ્તોત્રં પ્રારભ્યતે ॥

જપાકુસુમસંકાશં કાશ્યપેયં મહાદ્યુતિમ્ ॥
તમોરિં સર્વપાપઘ્નં પ્રણતોઽસ્મિ દિવાકરમ્ ॥૧॥

જવાના ફૂલ જેવા વર્ણવાળા, કશ્યપના પુત્ર, મોટા તેજસ્વી, તમ એટલે અંધકાર તથા અજ્ઞાનને હણનારા, સર્વ પાપનો નાશ કરનારા એવા દિવાકર (શ્રી સૂર્યનારાયણ)ને હું પ્રણામ કરૂં છું. ૧.

દધિશંખતુષારાભં ક્ષીરોદાર્ણવસંભવમ્ ॥
નમામિ શશિનં સોમં શંભોર્મુકુટભૂષણમ્ ॥૨॥

દહીં, શંખ તથા તુષાર (હિમ-બરફ)જેવા શ્વેત-ચળકતા ક્ષીરસાગરમાંથી પ્રકટેલા, શ્રી શિવજીના મુકુટના શણગારરૂપ સોમ, શશિ (ચંદ્ર)ને હું નમું છું. ૨.

ધરણીગર્ભસંભૂતં વિદ્યુત્કાંતિસમપ્રભમ્ ॥
કુમારંશક્તિહસ્તં ચ મંગલં પ્રણમામ્યહમ્ ॥૩

પૃથ્વીના ગર્ભમાંથી પ્રકટેલા, વીજળી જેવા કાન્તિ-

વાળા, કુમાર, શક્તિરૂપ આયુધ હાથમાં ધરનાર **મંગળને** હું પ્રણામ કરૂં છું. ૩.

પ્રિયંગુકલિકાશ્યામં રૂપેણાપ્રતિમં બુધમ્ ।
સૌમ્યં સૌમ્યગુણોપેતં તં બુધં પ્રણમામ્યહમ્ ॥

પ્રિયંગુની કળી જેવા શ્યામ, અપ્રતિમ રૂપવાળા, બુદ્ધિમાન્, સૌમ્ય (સોમ–ચંદ્ર–ના પુત્ર), સુખદ ગુણવાળા **બુધ** આપને હું પ્રણામ કરૂં છું. ૪.

દેવાનાં ચ ઋષીણાં ચ ગુરું કાંચનસન્નિભમ્ ।
બુદ્ધિભૂતં ત્રિલોકેશં તં નમામિ બૃહસ્પતિમ્ ॥૫॥

દેવતાઓ તથા ઋષિયોના ગુરુ, સુવર્ણ સરખા તેજસ્વી, બુદ્ધિના કારણરૂપ, ત્રણ લોકના પતિ એવા **બૃહસ્પતિને** હું નમું છું. ૫.

હિમકુંદમૃણાલાભં દૈત્યાનાં પરમં ગુરુમ્
સર્વશાસ્ત્રપ્રવક્તારં ભાર્ગવં પ્રણમામ્યહમ્ ॥૬॥

હિમ કુન્દ અને મૃણાલની (કમળદંડ) જેવા સફેત દૈત્યોના મોટા ગુરુ, સર્વ શાસ્ત્રનું પ્રવચન

કરનાર **ભાર્ગવ** (શુક્ર)ને હું પ્રણામ કરૂં છું. ૬.

નીલાંજનસમાભાસં રવિપુત્રં યમાગ્રજમ્ ॥
છાયામાર્તંડસંભૂતં તં નમામિ શનૈશ્ચરમ્ ॥૭॥

કાળીમેસ સરખા તેજસ્વી, સૂર્યના પુત્ર, યમના મોટાભાઈ શ્રી સૂર્ય અને તેની પત્ની છાયાથી પ્રકટેલા, તે શનૈશ્ચર (મંદગતિવાળા શનિ)ને હું નમું છું. ૭.

અર્દ્ધકાયં મહાવીર્યં ચન્દ્રાદિત્યવિમર્દનમ્ ॥
સિંહિકા ગર્ભસમ્ભૂતં તં રાહું પ્રણમામ્યહમ્ ॥

અર્ધ દેહધારી, મહાપરાક્રમી, ચંદ્ર તથા સૂર્યને પીડા કરનાર, સિંહિકાના ગર્ભમાં જન્મેલા, રાહુને હું પ્રણામ કરૂં છું. ૮.

પલાશપુષ્પસંકાશં તારકાગ્રહમસ્તકમ્ ॥
રૌદ્રં રૌદ્રાત્મકં ઘોરં તં કેતું પ્રણમામ્યહમ્ ॥૯॥

પલાશ (ખાખરા)ના ફૂલ જેવા, તારાઓ તથા ગ્રહના માથારૂપ, રૌદ્ર, રુદ્રરૂપ, ભયંકર કેતુ આપને હું પ્રણામ કરૂં છું. ૯.

ઇતિ વ્યાસમુખોદ્દગીતં યઃ પઠેત્સુસમાહિતઃ ।
દિવાવાયદિ વારાત્રૌ વિઘ્નશાંતિર્ભવિષ્યતિ॥૧૦॥
નરનારીનૃપાણાં ચ ભવેદ્દુઃસ્વપ્નનાશનમ્ ।
ઐશ્વર્યમતુલં તેષામારોગ્યં પુષ્ટિવર્ધનમ્ ॥૧૧॥
ગ્રહનક્ષત્રજાઃ પીડાસ્તસ્કરાગ્નિસમુદ્દ્ભવાઃ ।
તાઃસર્વાઃપ્રશમંયાંતિવ્યાસો બ્રૂતે નસંશયઃ॥૧૨
॥ ઇતિ શ્રીવ્યાસવિરચિતં નવગ્રહસ્તોત્રં સંપૂર્ણમ્ ॥

શ્રીવિષ્ણોઃ ષોડશનામસ્તોત્રમ્.

ઔષધે ચિન્તયેદ્વિષ્ણું ભોજને ચ જનાર્દનમ્ ।
શયને પદ્મનાભં ચ વિવાહે ચ પ્રજાપતિમ્ ॥૧॥
યુદ્ધે ચક્રધરં દેવં પ્રવાસે ચ ત્રિવિક્રમમ્ ।
નારાયણં તનુત્યાગે શ્રીધરં પ્રિયસંગમે ॥૨॥
દુઃસ્વપ્ને સ્મર ગોવિન્દં સંકટે મધુસૂદનમ્ ।
કાનને નારસિંહં ચ પાવકે જલશાયિનમ્ ॥૩॥
જલમધ્યે વરાહં ચ પર્વતે રઘુનન્દનમ્ ।
ગમને વામનં ચૈવ સર્વકાર્યેષુ માધવમ્ ॥૪॥
ષોડશૈતાનિ નામાનિ પ્રાતરુત્થાય યઃ પઠેત્ ।
સર્વપાપવિનિર્મુક્તો વિષ્ણુલોકે મહીયતે ॥૫॥

શ્રી વિષ્ણુનાં સોળ નામોનો ઉપયોગ.

ઔષધ પીતાં **વિષ્ણુનું**, ખાતી વખતે **જનાર્દનનું**, સૂતિ વખતે **પદ્મનાભનું**, વિવાહમાં **પ્રજાપતિનું**, રણસંગ્રામમાં **સુદર્શન ચક્રધારી** શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માનું,

મુસાફરીમાં **ત્રિવિક્રમ**નું, મરણ સમયે **નારાયણ**નું, પ્રિયમાં સંઘમાં **શ્રીધર**નું, ખરાબ સ્વપ્ન સમયે **ગોવિન્દ**નું, સંકટમાં **મધુસૂદન**નું, વનમાં **નરસિંહ**નું, અગ્નિમાં **ક્ષીરશાયી**નું, જલમાં **વરાહ**નું, પર્વતપર **રામચન્દ્ર**નું, યાત્રામાં **વામન**નું, અને સર્વકામમાં **માધવ** (શ્રીલક્ષ્મીનારાયણ)નું ચિન્તવન કરવું.

આ સોળ નામો જે સવારે ઊઠતી વખતે ભણે છે, તે સર્વ પાપથી મુક્ત થઈ, વિષ્ણુલોક (વૈકુંઠ) ને પામે છે. ૫.

શ્રીસૂર્યસ્તવનમ્.

નમઃ સવિત્રે જગદેકચક્ષુષે ।
જગત્પ્રસૂતિસ્થિતિનાશહેતવે ॥
ત્રયીમયાય ત્રિગુણાત્મધારિણે ।
વિરંચિનારાયણશંકરાત્મને ॥૧॥

જગતના એકજ ચક્ષુરૂપ! જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને નાશના કારણરૂપ! બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શંકરસ્વરૂપ, ત્રણ ગુણને ધારણ કરનારા ત્રણ (જ્ઞાન, કર્મ અને ઉપાસના) મય શ્રીસવિતા (સૂર્યનારાયણ)ને પ્રણામ. ૧.

એહિ સૂર્ય સહસ્ત્રાંસો તેજોરાશે જગત્પતે ।
અનુકમ્પય માં ભક્ત્યા ગૃહાણાર્ઘ્યં નમોસ્તુતે॥૨

હે વિષ્ણુસ્વરૂપ સૂર્ય! હજારો કિરણવાળા, તેજના સમૂહરૂપ, જગતના પતિ! આપ કૃપા કરી માન અર્ઘ્યનું ગ્રહણ કરો. હું આપને નમસ્કાર કરૂં છું. ૨.

નમોસ્તુ સૂર્યાય નમોસ્તુ ભાનવે ।
નમોસ્તુ વૈશ્વાનર જાતવેદસે ॥
મમૈતદર્ઘ્યં પ્રતિગૃહ્ણુ દેવ ।
દેવાધિદેવાય નમો નમસ્તે ॥૩॥

સૂર્યને નમસ્કાર, ભાનુને પ્રણામ, વૈશ્વાનર અને જાતવેદને વંદન. હે દેવ! આ મારા અર્ઘ્યનો સ્વીકાર કરો. દેવના દેવ એવા આપને મારા નમ્રતાપૂર્વક પ્રણામ. ૩

ધ્યેયઃ સદા સવિતૃમણ્ડલમવર્તી ।
નારાયણઃ સરસિજાસનસન્નિવિષ્ટઃ ॥
કેયૂરવાન્મકરકુણ્ડલવાન્ કિરીટી ।
હારી હિરણ્મયવપુર્ધૃત શંખચક્રઃ ॥૪॥

સૂર્યના મંડળની વચ્ચે રહેનાર, કમળાસન ઉપર બેઠેલા; બાહુપર બાજુબંધ, કાનમાં મકરાકૃતિ કુંડળ, મસ્તકપર મુકુટધારી, કંઠમાં હાર ધરેલા, હાથમાં શંખ અને ચક્રધારી સુવર્ણમય શરીરવાળા, ભગવાન નારાયણ નિરંતર ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે. ૪.

યં ધ્યાયન્તિ સદા વિશુદ્ધ મનસો, દેવાસ્તુ ઇંદ્રાદય: ।
રૂપ યસ્ય સદા તુ વૈ ચિતિમયમ્, વેદૈશ્ચ સંલક્ષ્ય તે ॥
યં શાસ્ત્રાણિ વદન્તિ સંગ રહિતમ્, ધ્યાયન્તિ યં યોગિન: ।
યસ્માદ્વિશ્વમિદં પ્રસૂત મખિલમ્, તસ્મૈ નમો બ્રહ્મણે ॥૧॥

સાંખ્યે યં પુરૂષં વદન્તિ કપિલા, ઇશંચ પાતંજલા: ।
કર્તેતિ પ્રવદન્તિ ગૌતમ મુખા:, કર્મેતિ મીમાંસકા: ॥
યં શૈવા પ્રવદન્તિ વૈ શિવ ઇતિ, વિષ્ણુશ્ચ યં વૈષ્ણવ: ॥
યં બ્રહ્મ પ્રવદન્તિ ચૌપનિષદ:, તસ્મૈ નમો બ્રહ્મણે ॥૨॥

યં ધ્યાત્વા મુનયસ્તુ શુદ્ધ મનસ: પારંગતા: સંસૃતે: ।
યદ્રુપં પ્રવદન્તિ પંડિત વરા:, સચ્ચિત્સુખં કેવલમ્ ॥
યત્સાક્ષાત્કરણે ભવન્તિ પુરૂષા નિ:સંગ નિર્લેપકા: ।
યસ્યાંતં ન વિદુ: સુરાસુરગણા, તસ્મૈ નમો બ્રહ્મણે ॥૩॥

ઓમ્ પૂર્ણમદઃ પૂર્ણમિદંઃ પૂર્ણાત્પૂર્ણ મુદચ્યતે ।
પૂર્ણસ્ય પૂર્ણમાદાય પૂર્ણમેવાવશિષ્યતે ॥ ૧ ॥
ઓમ્ શાંતિઃ શાંતિઃ શાન્તિર્ભવતુ.

ઓમ્ સર્વેત્ર સુખિનઃ સન્તુ, સર્વે સન્તુ નિરામયાઃ ।
સર્વે ભદ્રાણિ પશ્યન્તુ, મા કશ્ચિદ્ દુઃખ ભાગ્ભવેત્ ॥ ૨ ॥

ઓમ્ ભદ્રં કર્ણેભિઃ શૃણુયામ દેવાઃ। ભદ્રંપશ્યેમાક્ષભિર્યજત્રાઃ॥
સ્થિરૈરઙ્ગૈસ્તુષ્ટુવામ્ સસ્તનુભિઃ। વ્યશેમ દેવ હિતં યદાયુઃ॥૩॥

ઓમ્ સહનાભવતુ। સહનૌભુનક્તુ। સહવીર્યં કરવાવહૈ।
તેજસ્વિનાવધીતમસ્તુ॥ મા વિદ્વિષાવહૈ। મા વિદ્વિષાવહૈ॥
મા વિદ્વિષાવહૈ॥ ઓમ્ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિર્ભવતુ.

દીપોજ્યોતિઃ પરબ્રહ્મ દીપોજ્યોતિ ર્જનાર્દનઃ ॥
દીપો હર તુ મે પાપં દીપજ્યોતિ ર્નમોસ્તુતે ॥ ૧ ॥
દીપત્વં કુરૂ કલ્યાણં આરોગ્યં સુખ સંપદમ્ ॥
શત્રુ બુદ્ધિ વિનાશંચ દીપજ્યોતિ ર્નમોસ્તુતે ॥ ૨ ॥
સદાપ્રકાશરૂપસ્ત્વં ત્વં સાક્ષી સર્વ કર્મણામ્ ॥
દીપતવપ્રદાનેન પ્રીયતાં પરમેશ્વરઃ ॥ ૩ ॥